

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๐๖ ตอนที่ ๑๐๕๑ – ๑๐๖๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๐๕๑

ถ. หลวงพ่อศึกษาธรรมมากกว่า ๓๐ ปีแล้ว แต่ปัญญานี้ยาก ไม่ใช่ง่าย สมถะเพียงแต่ทำให้สงบ ง่าย คนไม่มีปัญญาหรือมีปัญญาพอสมควรก็ทำได้ แต่วิปัสสนาปัญญาที่เจริญในสติปัฏฐาน ๔ ให้เกิดปัญญาจริง ๆ นั้น ยากจริง ๆ นี่ตามที่อาตมาเข้าใจ ด้วยเหตุนี้อาตมาอยากจะทำให้อาจารย์อธิบายว่า เราจะเอากายมาพิจารณาอย่างไรให้เป็นอารมณ์ของสติปัฏฐาน ของวิปัสสนา และเวทนาก็เหมือนกัน จะเอาเวทนามาพิจารณาอย่างไรจึงได้ปัญญาเห็นจริง เห็นแจ้งแทงตลอด ในสังขารม หรืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตาได้ ขออาจารย์อธิบาย ทางจิตก็เหมือนกัน ตามจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน การที่จะเอาจิตมาพิจารณาเป็นอารมณ์ของสติของปัญญานั้น จะเอาจิตชนิดไหน แบบไหน จึงจะเป็นจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานได้ และธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานก็เหมือนกัน ธรรมมีหลายอย่าง หลายประการ ไม่รู้จะเอาธรรมข้อใดมาพิจารณาเพื่อให้ได้ปัญญา ขอให้อาจารย์อธิบายเรื่องนี้เพื่อให้โยมที่ยังไม่ได้ทราบ หรืออาจจะทราบแล้ว จะได้ทราบต่อไปก็ดีขึ้นเหมือนกัน

สุ. ที่กายมีอะไรบ้าง นี่เป็นเรื่องที่จะต้องคิดและพิจารณาจนกระทั่งเป็นปัญญา เป็นความเข้าใจ สติปัฏฐานจึงจะเกิดได้ ไม่ใช่ว่ามีกายเปล่า ๆ ไซ้ไหม เจ้าคะ

ถ. ตามความเข้าใจของอาตมา ในกายาบรรพทั้ง ๖ แต่ไม่ต้องเอาทั้ง ๖ บรรพ เอากายใดกายหนึ่งมาปฏิบัติ จะสำเร็จเป็นวิปัสสนาปัญญาได้หรือเปล่า

สุ. ต้องพิจารณาตั้งแต่ต้นว่า ที่กายมีอะไรบ้าง ถ้าไม่รู้ว่าที่กายมีอะไรบ้าง ก็พิจารณากายไม่ถูก หรือว่าพิจารณากายไม่ได้ เพราะฉะนั้น ก่อนอื่นต้องทราบว่า ทุกคนที่อยู่ที่นี่ไม่มีมีกายเปล่า ๆ ไซ้ไหม มีใครบ้างที่มีกายเฉย ๆ หรือมีกายเปล่า ๆ ก็ไม่มี

ที่กาย ทุกคนมีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีรูปร่างกาย และมีจิตใจ ซึ่งจิตใจไม่ได้
อยู่นอกกาย เพราะฉะนั้น สภาพของกาย คือ เป็นที่รวมของตา ของหู ของจมูก
ของลิ้น ของร่างกาย ของใจตามความเป็นจริง ซึ่งสติสามารถที่จะเกิดขึ้นระลึก
ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ

ถ้ามีแต่กายเปล่า ๆ ไม่มีจิต ก็ไม่สามารถที่จะรู้ว่า สิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู
ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายเป็นอย่างไร กลิ่นเป็นอย่างไร รสเป็นอย่างไร แต่เพราะ
ไม่ได้มีกายเปล่า ๆ แต่มีใจซึ่งสามารถเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา มีใจซึ่งสามารถได้ยิน
เสียงที่กระทบหู ที่ปรากฏที่หู มีใจซึ่งสามารถรู้กลิ่นที่กระทบจมูก ที่ปรากฏที่จมูก มีใจ
ซึ่งสามารถลิ้มรสที่กระทบลิ้น มีใจซึ่งสามารถรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย เพราะฉะนั้น
การอบรมเจริญสติปัฏฐาน คือ จิตที่เป็นกุศลเกิดพร้อมกับสติที่ระลึกถึงลักษณะของ
สภาพธรรมที่กำลังปรากฏเมื่อกระทบกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนั่นเอง

และสติปัฏฐานเป็นอนัตตา ไม่ใช่เราสามารถที่จะบังคับให้สติระลึกที่กายหมวด
หนึ่งเสียก่อนเรื่อย ๆ และจึงมาระลึกที่เวทนาอีกต่อหนึ่ง เมื่อระลึกที่เวทนาแล้ว ก็มา
ระลึกที่จิตต่าง ๆ อีก เมื่อระลึกที่จิตต่าง ๆ แล้ว ก็มาระลึกที่ธรรมต่าง ๆ ไม่ใช่เป็น
หลักเกณฑ์อย่างนั้น แต่ให้ทราบว่า สภาพธรรมตามความเป็นจริง มีตา หู จมูก ลิ้น
กาย ใจ ซึ่งสติปัฏฐานสามารถเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางหนึ่ง
ทางใดได้ เมื่อมีความเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏถูกต้องก่อน แต่ถ้ายัง
ไม่เข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏถูกต้อง สัมมาสติก็ไม่สามารถเกิดขึ้น
ระลึกถึงลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏได้

เพราะฉะนั้น สัมมาสติต้องอาศัยการฟัง และมีความเข้าใจที่ถูกต้องในขั้นของ
การฟัง หลังจากนั้น สัมมาสติขั้นระลึกถึงลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏตามที่เข้าใจจาก
การฟัง จึงจะเกิดขึ้นได้

ถ. กายกับใจที่อาจารย์พูดนี้ ตาคู่กับใจอะไรนี้ ถ้าสังเกตอย่างนี้ ตาม
ความเข้าใจของอาตมา ไม่ใช่เรียกว่ากาย เพราะตากับใจอยู่ในธรรม

ส. กายก็เป็นธรรม เวทนาก็เป็นธรรม จิตก็เป็นธรรม เสียงก็เป็นธรรม กลิ่นก็เป็นธรรม สภาพที่มีจริง ๆ ที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นธรรม เพราะฉะนั้น ไม่มีอะไรที่จะพ้นจากธรรม

ถ. ก็เห็นด้วยเหมือนกัน แต่ที่ท่านแยกเป็นนามกับรูป เป็นกายต่างหาก เป็นเวทนาต่างหาก เป็นจิตต่างหาก เป็นธรรมต่างหาก ต้องมีแต่ละอารมณ์ ใจเดียว สติเราดวงเดียว จะไปเอากายด้วย เอาเวทนาด้วย เอาจิตด้วย เอาธรรมด้วยมาเป็น อารมณ์ หลงพ้อว่าเป็นไปไม่ได้ ถ้าจะเอากาย สติเป็นผู้กำหนดรู้กาย ไม่ใช่รู้เวทนา สติต้องมีการกำหนดรู้เฉพาะเวทนาต่างหาก ไม่ใช่ไปรู้กายด้วย จิตด้วย ธรรมด้วย เป็นไปไม่ได้ เพราะจิตเรามีเอกัคคตาเจตสิก เป็นเจตสิกที่ทำให้มีอารมณ์เดียว จะเอา ๒ อารมณ์ หรือ ๓ อารมณ์ในขณะเดียวกันเป็นไปไม่ได้ ตามความเข้าใจของหลวงพ่อก แต่อาจารย์จะเข้าใจอย่างไรไม่ทราบ

ส. ไม่ได้หมายความว่าพร้อมกัน แต่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทีละอย่าง โดยไม่ต้องระลึกที่กายก่อน และไประลึกที่เวทนา และไประลึกที่จิต และไประลึกที่ธรรมตามลำดับ ไม่ใช่อย่างนั้น เช่น เวลาที่ปวดเจ็บ ในขณะที่สภาพธรรมที่เจ็บ หรือปวด หรือเมื่อยกำลังปรากฏ ขณะนั้นถ้าสติเกิดระลึกถึงลักษณะที่ปวด ขณะนั้นเป็นนามธรรมหรือรูปธรรม

ถ. อาตมาไม่เข้าใจอย่างนั้น เพราะอะไร ยกตัวอย่างกาย กาย คือ ที่ประชุมของรูป เอารูปใดรูปหนึ่งมาเป็นอารมณ์อุปมาว่า เอารูปลมหายใจเข้าออก หรือรูปอิริยาบถ หรือธาตุ ๔ ก็ดีมาเป็นอารมณ์ ต้องมีเวทนาด้วย มีจิตด้วย มีธรรมด้วยอยู่ที่นั่น แต่ฉันไม่เอารวมกันอย่างนั้น ถ้าจะเอารูปดิน ก็ต้องเอาดินเป็น อารมณ์อย่างเดียว รู้นามก็เอานามเป็นอารมณ์อย่างเดียว จะเอา ๒ - ๓ อย่างมาเป็น อารมณ์ไม่ได้

ส. ขอประทานโทษเจ้าคะ เป็นที่ยอมรับว่า สติจะเกิดขึ้นระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทีละอย่าง ทางใจ จิตตามุขัสสนาสติปัฏฐาน กำลังเห็นที่จะรู้ว่าเป็นจิต ระลึกอย่างไรเจ้าคะ

- ถ. ระลึกดูที่ความคิดของเจ้าของเอง
- ส. มิได้เจ้าคะ เห็น ไม่ใช่คิด
- ถ. เห็นแล้ว ก็ต้องรู้
- ส. มิได้เจ้าคะ ที่จะรู้ว่าเห็นเป็นจิต ไม่ใช่ตัวตน เป็นอนัตตา ไม่ใช่คิด
- ถ. นั้นเรื่องของอาจารย์ เรื่องของอาตมาไม่ใช่ ที่พูดมาเมื่อครูนี้อะไรไม่มีตัวตน ให้รู้ว่าใจเรานี้ เห็นรูปปั๊บ ประกอบด้วยเหตุอะไร เห็นรูปแล้วกำหนดยินดี ก็ต้องกำหนดยินดี เพราะใจมันรวดเร็วที่สุด ต้องดูที่ใจเรากำหนดยินดี หรือไม่ยินดี ต้องไปดูที่นั่น ไม่ใช่ไปดูที่เห็น ไม่ใช่ไปดูที่ได้ยิน ไม่ใช่ไปดูที่ได้กลิ่น ต้องดูที่ความกำหนด ดำริว่ากำหนด หรือไม่กำหนด โกรธ หรือไม่โกรธ หลง หรือไม่หลง นี่เป็นหลักของสติปัฏฐาน ท่านบอกมาอย่างนั้น ไม่มีตัว ไม่มีตน ให้รู้ว่าใจกำหนด หรือไม่กำหนด
- ส. ขอประทานโทษ ที่เห็นนี้เป็นจิตหรือเปล่า
- ถ. เห็นเป็นจิตอยู่
- ส. เป็นจิตตามุสสโนสติปัฏฐานหรือเปล่า
- ถ. จิตเห็นนี้เป็นเหตุจิต เอมากำหนดเป็นอารมณ์ไม่ได้ เพราะอะไร เพราะฉันไม่เอาอย่างนี้ ฉันเอากำหนดหรือไม่กำหนด ราคะหรือปราศจากราคะ ฉันไปเอาตรงนี้
- ส. ถ้าไม่พิจารณาจิตที่เห็นนะเจ้าคะ ขณะที่เห็นก็ต้องเป็นเราเห็น
- ถ. เรื่องเราหรือไม่เรานั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก เพราะอะไรจึงเรียกว่าต่างหาก ตามที่อาตมาเข้าใจนะ ไม่ใช่ตามอาจารย์
- ส. ถ้ายอมรับว่ากำลังเห็นเป็นจิต เป็นสภาพรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา ถูกหรือผิดเจ้าคะ
- ถ. ตรงนี้รู้แล้ว แต่ในสติปัฏฐานท่านไม่ให้เอาอย่างนี้ ท่านให้เอาเรื่องราคะหรือปราศจากราคะ โทสะหรือปราศจากโทสะ โมหะหรือปราศจากโมหะ เป็นหลัก
- ส. จิตเห็นที่กำลังเห็น เป็นวิตรากจิตหรือเปล่าเจ้าคะ
- ถ. เป็นเหตุจิต

ส. เป็นวิตราคจิต เป็นจิตที่ปราศจากราคะ ใสใหม่ เพราะว่ายังไม่ได้เกิด ความยินดีพอใจ เพียงแต่เห็น เป็นจิตประเภทหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ถ. จะว่าปราศจากโลภะ โทสะ โมหะยังไม่ได้ เพราะอะไร เพราะยังไม่ได้ ประกอบด้วยเหตุ

ส. มิได้เจาคะ เฉพาะจิตเห็น เป็นวิตราคจิต

ถ. จิตเห็นนั้นรู้แล้ว อเหตุก ๘ ดวงนี้รู้แล้วที่ไม่ประกอบด้วยเหตุ แต่ท่านให้ไปคู่ถึงเหตุ เวลาคิดประกอบด้วยเหตุอะไร

ส. วิตราคจิตเป็นจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานด้วยหรือเปล่า วิตราคจิต จิตที่ปราศจากราคะ เป็นจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานด้วยหรือเปล่าเจาคะ

ถ. จิตปราศจากราคะนี้ เป็นจิตอย่างไร ต้องอธิบาย คือ จิตเราธรรมดานี้ ผ่านไปเจออารมณ์ที่น่ากำหนด น่ายินดี มีสติไปกำหนด จิตนั้นก็กำหนดไม่ทัน เพราะ สติไปรู้เท่าทันในขณะที่เริ่ม เพราะความกำหนดนี้ต้องไต่รตรองก่อน ต้องไปถึง อกุศลวิตก กามวิตกก่อน ถ้าไม่ถึงกามวิตก อกุศลนั้นก็ยังเกิดไม่ได้

ส. ขอประทานโทษเจาคะ ถ้าพิจารณาจิตเห็น ถูกหรือผิดเจาคะ

ถ. ตามหนังสือในเรื่องจิตตานุปัสสนา ไม่ถูกหรือถูก ถ้าเราไม่ละเรียกว่า ปราศจากราคะไม่ได้

ส. วิตราคจิต ได้แก่ วิบากจิต กิริยาจิต มหากุศลจิต ถ้ามีผู้ศึกษาระลึกรู้ ลักษณะของจิตเห็นและรู้จริง ๆ ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นเพียงสภาพรู้ ธาตุรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นจิตขณะหนึ่งซึ่งมีจริงเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย และผู้นั้นพิจารณา จนกระทั่งสามารถที่จะรู้ตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน จะถูกหรือจะผิด จะเป็นประโยชน์หรือเป็นโทษเจาคะ

ถ. พุทตามธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานถูก แต่พุทตามจิตตานุปัสสนา ไม่เข้าลัทธิเลย

ส. จิตเป็นธรรม กายเป็นธรรม เวทนาเป็นธรรม

ถ. เป็นธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานได้ เพราะจิตนี้ไม่ประกอบด้วยราคะ โทสะ โมหะ เรียกว่าอเหตุกจิต

ส. ขอบระทานโทษเจ้าค่ะ ถ้ามีผู้ที่พิจารณารู้ลักษณะของจิตที่เห็น ถูกหรือ ผิด

ถ. ถูกทางธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ไม่ใช่ทางจิตตานุปัสสนา แต่อาตมาอธิบายเรื่องจิตตานุปัสสนา เรื่องธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานเก็บไว้ก่อน

ส. ไม่ว่าจะเป็นธัมมานุปัสสนา หรือจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน หรือ เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน หรือกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ก็เพื่อให้รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะฉะนั้น ถ้ามีผู้ที่ระลึกถึงลักษณะสภาพของจิตที่กำลังเห็นและมีปัญญาที่จะรู้ตามความเป็นอนัตตาว่า ไม่ใช่ สัตว์ ไม่ใช่บุคคลของจิตที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย จะเป็นประโยชน์ หรือว่าจะจะเป็นโทษ ถ้าผู้รู้ได้

ถ. การสังเกตมี ๒ ชนิด

ส. ขอบระทานโทษเจ้าค่ะ ขอกราบเรียนถามว่า จะเป็นประโยชน์หรือ เป็นโทษ

ถ. เป็นประโยชน์ก็ได้ ไม่เป็นประโยชน์ก็ได้ เพราะความจำอาจกำหนด จดจำได้ แต่ไม่เกิดปัญญาก็ใช้ไม่ได้...

ส. ขอบระทานโทษเจ้าค่ะ ถ้ารู้ลักษณะสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า เป็นธรรม ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ถ. รู้ทางปัญญาอย่างหนึ่ง รู้ทางสัญญาอย่างหนึ่ง ไม่เหมือนกัน เหมือน คนมาฟัง จำได้ตั้งเยอะแยะ แต่ไม่รู้ตัวจริงเลย ถ้าไม่รู้ตัวจริงแล้ว เรียกว่าปัญญาไม่ได้

ขอถามอาจารย์อีกสักคำหนึ่ง เรื่องรู้ธรรมโดยปัญญา และรู้ธรรมโดยสัญญา ต่างกันอย่างไร

ส. สัญญาเพียงแต่จำหมายลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ สัญญาไม่สามารถ เข้าใจในลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนได้ เพราะสัญญาเป็นสภาพธรรม

ที่หมายรู้จำลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นรูปที่ปรากฏทางตา เป็นเสียงที่ปรากฏทางหู เป็นกลิ่น เป็นรส เป็นเรื่องราวต่าง ๆ หรือแม้ลักษณะของนิพพาน ขณะที่โลกุตตรจิตเกิดขึ้นประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพาน สัญญาเจตสิกซึ่งเป็นสภาพจำที่เกิดกับโลกุตตรจิตในขณะนั้น ก็จำหมายลักษณะของนิพพานปรมาตถ์ แต่ไม่ใช่เป็นปัญญาที่รู้ในสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

๑๐๕๒

ส. ปัญญามีหลายชั้น ขณะที่ฟัง พิจารณา และเกิดความเข้าใจถูก
ขั้นการฟัง ก็เป็นปัญญาชั้นหนึ่ง แต่ไม่ใช่ขั้นประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรม
ตามที่ได้ยินได้ฟัง

เช่น จิตในขณะนี้ทุกคนมี แต่ว่าอยู่ที่ไหน ขณะนี้เป็นจิตอะไร เมื่อถามว่า
จิตอยู่ที่ไหนขณะนี้ ทั้ง ๆ ที่กำลังเห็น มีใครพิจารณาจิตที่กำลังเห็นบ้าง มีไหม

รู้ว่าจิตเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ แต่ถ้าถามว่า จิตอยู่ที่ไหน ทุกคน
อาจจะเพียรนึกถึงว่าจิตอยู่ที่ไหน แต่ลืมว่าที่กำลังเห็นเป็นจิต เป็นสภาพรู้สิ่งที่กำลัง
ปรากฏทางตา เพราะฉะนั้น ถ้าขณะนั้นสติซึ่งเป็นสัมมาสติระลึกได้ กำลังเห็นใน
ขณะนี้จิตอยู่ที่ไหน ก็คือ กำลังรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา ขณะที่กำลังได้ยิน จิตอยู่ที่ไหน
จะไม่มีทางไปนึกว่าจิตอยู่ที่ไหน หรือว่าเพียรหาว่าจิตอยู่ที่ไหน เพราะจิตเป็นนามธรรม
เป็นเพียงสภาพรู้ ธาตุรู้ ซึ่งขณะที่เสียงกำลังปรากฏ ผู้ที่รู้ลักษณะของจิตจะรู้ว่า
ในขณะนั้นเป็นสภาพที่กำลังรู้เสียง ในขณะนั้นเป็นจิต

เพราะฉะนั้น จิตอยู่ที่ไหน กำลังเห็นเป็นจิต กำลังได้ยินเป็นจิต กำลังได้กลิ่น
เป็นจิต กำลังลิ้มรสเป็นจิต กำลังกระทบสิ่งที่แข็งหรืออ่อน เย็นหรือร้อนทางกาย
เป็นจิต กำลังคิดนึกเป็นจิต

และในขณะที่สติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ รู้ว่าเป็นธาตุรู้
สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ปรากฏทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ
ในขณะนั้นจะไม่คำนึงถึงอนาคต จะซาบซึ้งในความหมายของปัจจุบันธรรม เพราะว่า
ที่เสียงกำลังปรากฏ จิตกำลังรู้เสียงเท่านั้น ไม่มีอนาคตที่ไหนเลย เพราะเป็นเพียง
สภาพที่กำลังรู้เสียง ขณะใดที่สติระลึกถึงลักษณะของสภาพที่กำลังรู้เสียง นั่นคือการรู้
ลักษณะของจิต ไม่ใช่คิดหรือค้นหาว่าจิตอยู่ที่ไหน และขณะใดที่สติระลึกถึงลักษณะ

ของเสียง เพียงเสียงเท่านั้นที่ปรากฏ จะเป็นเรื่องราว จะเป็นเหตุการณ์ จะเป็นอนาคตในขณะนั้นไม่ได้

และถ้าเกิดคิดนึกต่อจากเห็น ต่อจากได้ยิน เช่น ขณะที่กำลังได้ยิน ซึ่งทุกท่านกำลังฟัง ก็จะต้องมีจิตที่คิดนึกตามเสียง อย่างลืม กำลังคิดนึกตามเสียง เป็นสภาพของจิตที่กำลังคิด เพราะฉะนั้น เวลาที่สัมผัสสระถึงจิตที่คิด เพราะเมื่อฟังแล้วมีจิตที่คิดตามเสียง ในขณะที่ได้ยินคำว่า “ใน” หหมดแล้ว ไม่ใช่ว่าไม่รู้ รู้ว่า “ใน” และก็หมด รู้ว่า “ขณะ” และก็หมด รู้ว่า “ที่” และก็หมด นั่นคือปัจจุบันธรรม แม้แต่จิตที่กำลังคิดคำก็เป็นปัจจุบันชั่วขณะที่กำลังคิดคำหนึ่งเท่านั้น

เพราะฉะนั้น สติจึงสามารถที่จะระลึกตามว่า คำ ปรากฏเป็นอารมณ์ของจิตที่ละคำ เมื่อหมดแล้วก็หมด แต่ว่ามีสภาพธรรมอื่นเกิดต่อทันที เช่น เสียงเกิดต่ออีกเป็นคำต่อไปอีก หรือว่าทางตาที่กำลังเห็นก็เกิดต่อจากที่คิดอีก

เพราะฉะนั้น สติปฏิฐานสามารถระลึกรู้ลักษณะสภาพของจิตซึ่งเป็นธาตุรู้ทางตาได้ ทางหูก็ได้ ทางจมูกก็ได้ ทางลิ้นก็ได้ ทางกายก็ได้ ทางใจก็ได้ นี่เป็นการรู้ลักษณะของจิตไม่ใช่โดยสัญญา การจำเรื่องของจิต แต่เป็นการระลึกถึงลักษณะที่กำลังรู้อารมณ์ทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ถ. ที่อาตมาพูดว่า รู้ว่าจิตประกอบด้วยความกำหนด หรือไม่กำหนด ขณะที่กระทบกับอารมณ์ จะผิดหรือถูกถ้ามีคนเข้าไปพิจารณาอย่างนี้ อาจารย์จะให้คำตอบอย่างไร

ส. การอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ว่า จิตไม่ใช่เรา กายไม่ใช่เรา เวทนาไม่ใช่เรา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน จะต้องระลึกลักษณะของจิตบ้าง ของเวทนาบ้าง ของกายบ้าง ของธรรมอื่น ๆ บ้าง โดยไม่ใช่จำกัดเจาะจงว่า จะต้องระลึกที่กายก่อน และไประลึกที่เวทนา และไประลึกที่จิต และไประลึกที่ธรรม แล้วแต่ว่าสัมผัสสติจะเกิดระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใดทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจบ้าง ถ้าระลึกรู้ลักษณะสภาพของจิตซึ่งยินดีพอใจเป็นราคะ เป็นโลภมูลจิต ไม่ผิดเจ้าคะ ถูก ถ้าสามารถที่จะรู้ได้ว่า

ในขณะนั้นไม่ใช่เรา เป็นแต่เพียงสภาพจิตประเภทหนึ่งซึ่งมีจริง ซึ่งกำลังปรากฏ แต่ไม่ได้หมายความว่า จะต้องเริ่มด้วยการระลึกถึงลักษณะของสราคจิต หรือโลภมูลจิต ก่อนจิตอื่น

ไม่ได้มีการเจาะจงที่จะจัดแจงให้สัมมาสติเกิดขึ้นด้วยความเป็นตัวตนว่า ให้สติระลึกที่นั่นก่อน ที่นี้ก่อน แต่จะต้องรู้ทั่วจนกว่าจะละการยึดถือว่า โลภมูลจิตเป็นเรา หรือว่าจิตเห็น วิตราคจิตเป็นเรา หรือว่าโทสมูลจิตเป็นเรา จิตทุกประเภทที่เคยยึดถือว่าเป็นเราด้วยความไม่รู้ ปัญญาจะต้องค่อย ๆ เกิดขึ้น เจริญขึ้น จนสามารถที่จะรู้ทั่วจริง ๆ

อย่าหวังที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมโดยไม่รู้ทั่วในลักษณะของจิต ทางตาที่กำลังเห็น ทางหูที่กำลังได้ยิน ทางจมูกที่กำลังได้กลิ่น ทางลิ้นที่กำลังลิ้มรส ทางกายที่กำลังกระทบสัมผัส ทางใจที่กำลังคิดนึก ต้องรู้จริง ๆ และรู้ทั่ว จึงจะละวิจิกิจฉา ความสงสัย ความไม่รู้ในลักษณะของจิตได้ ถ้าเพียงแต่ระลึกถึงลักษณะของจิตเพียงประเภทเดียว ไม่สามารถที่จะละการยึดถือจิตว่า เป็นสัตว์ บุคคล ตัวตนได้

ถ. การที่สติระลึกถึง เหมือนที่อาจารย์พูดนี้ เมื่อตากระทบสี ใจนั้นก็เห็นวสี และสติระลึกได้รู้ว่า ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน แต่รู้ว่า ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนโดยปัญญา รู้อย่างไร และรู้ว่า ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนโดยสัญญา รู้อย่างไร

ส. กำลังเห็นและเกิดนึกว่า ไม่ใช่เราที่เห็น นั่นคือโดยสัญญาที่จำได้ว่า ได้ยินได้ฟังมาว่าที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ไม่ใช่เรา เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ชนิดหนึ่ง แต่นั่นไม่ใช่ปัญญาที่อบรมเจริญจนกระทั่งลักษณะของสภาพรู้ ธาตุรู้ปรากฏ โดยเป็นสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เราจริง ๆ

เพราะฉะนั้น ทุกท่านที่กำลังเห็นก็นึกได้ว่า ไม่ใช่เรา กำลังได้ยิน ก็เกิดนึกขึ้นมาได้ว่า ไม่ใช่เรา นั่นโดยสัญญา แต่ยังไม่ประจักษ์ว่า ที่ไม่ใช่เรา เป็นเพียงธาตุรู้เสียด่างกับขณะที่เป็นเพียงธาตุรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาอย่างไร เพียงแต่นึกตามไปเรื่อย ๆ ด้วยสัญญา หรือด้วยความจำว่า ไม่ใช่เรา

ถ. รู้ด้วยปัญญา ต่างกันอย่างไร

ส. ต่างกันที่สัมผัสมาตริจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏที่ละอย่าง ที่ละทาง โดยจะรู้ลักษณะที่ต่างกันว่า นามธรรมเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ รูปธรรมเป็นลักษณะที่ปรากฏทางตาอย่างหนึ่ง ทางหูอย่างหนึ่ง ทางจมูกอย่างหนึ่ง ทางลิ้นอย่างหนึ่ง ทางกายอย่างหนึ่ง ทางใจอย่างหนึ่งเจ้าคะ

ถ. มีคุณมีประโยชน์ต่างกันอย่างไร รู้ด้วยปัญญากับรู้ด้วยสัญญา

ส. รู้โดยสัญญาไม่สามารถดับกิเลสเป็นสมุจเฉทได้ แต่ถ้าเป็นปัญญาที่อบรมเจริญขึ้นจนกระทั่งประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นอนัตตาจริง ๆ สามารถดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉทตามลำดับขั้นเจ้าคะ

ถ. อาตมายังไม่เข้าใจในเรื่องปัญญากับสัญญา เพราะการจะรู้เมื่อได้ยินเสียงสติก็ระลึกได้ ปัญญาก็เกิดพร้อมกับสติในขณะนั้น สัญญาเจตสิกเป็นสหพจิตตสาธารณเจตสิกเกิดร่วมทุกขณะจิต แต่สติกับปัญญามีจำเพาะ มีจำกัด สมมติว่าคนหนึ่งมีทั้ง ๓ สติก็มี สัญญาก็มี ปัญญาก็มี ในขณะเดียวกันนั้นรู้ต่างกันอย่างไร อาตมาอยากให้อาจารย์แยกตรงนี้อีกหน่อย

ส. สติเป็นสภาพที่ระลึก ถ้าเป็นสัมผัสมาตริในมรรคมืองค์ ๘ ไม่ใช่ระลึกถึงเรื่อง แต่จะรู้ลักษณะแท้ ๆ ของสิ่งที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น สัญญาที่เกิดพร้อมกับสัมผัสมาตริก็เริ่มจำในลักษณะแท้ ๆ ของสิ่งที่ปรากฏ ซึ่งโดยมากก่อนที่จะสัมผัสมาตริจะเกิดระลึกรู้ลักษณะแท้ ๆ ของสิ่งที่ปรากฏ จะเป็นการนึกถึงเรื่อง นึกถึงชื่อ เพราะฉะนั้น สัญญาก็เก่งที่จะจำเรื่อง จำชื่อ ถ้าศึกษาเรื่องอะไรมาจะมีสัญญาที่เก่ง ที่สามารถจะจำเรื่องนั้น ๆ ได้ นั่นเป็นสัญญาที่จำเรื่อง จำชื่อ ยังไม่ถึงสัญญาที่เกิดพร้อมกับสัมผัสมาตริที่ระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ

แต่เมื่อสัมผัสมาตริในมรรคมืองค์ ๘ เริ่มเกิดขึ้น จะระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาอย่างถูกต้อง คือ รู้ว่าสิ่งที่ปรากฏไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพของโลก ๆ หนึ่ง ซึ่งเป็นโลกสว่างที่ปรากฏกับผู้ที่มีจักขุปสาท

สำหรับทางหู ถ้าสัญญาเกิดพร้อมกับสัมมาสติ สัญญาก็เริ่มระลึกรู้ลักษณะของเสียง คือ สภาพดัง ซึ่งมีจริง ในขณะที่สภาพดังปรากฏสัญญาก็เริ่มรู้ลักษณะสภาพดังที่ปรากฏว่า เป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง

เพราะฉะนั้น ผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานจะเพิกถอนนิमित คือ เครื่องหมายที่เคยเป็นบุคคล เครื่องหมายที่เคยเป็นสัตว์ เครื่องหมายที่เคยเป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

เช่น ทางตาในขณะนี้เห็น มินิมิต คือ เครื่องหมาย บอกให้รู้ว่า เป็นคนนั้น คนนี้ เป็นวัตถุสิ่งนั้นสิ่งนี้ เพราะฉะนั้น สัญญาก็จำในเครื่องหมายนั้น ๆ ซึ่งไม่ใช่สัญญาเจตสิกที่เกิดกับสัมมาสติในมรรคมืองค์ ๘ แต่ถ้าเป็นสัญญาเจตสิกที่เกิดกับสัมมาสติในมรรคมืองค์ ๘ เวลาที่ระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ จะค่อย ๆ เพิกถอนนิमित เครื่องหมายของความเป็นสัตว์ เป็นบุคคลออก เพราะรู้ว่าแท้ที่จริงแล้วรูปร่างสัณฐานที่กำลังปรากฏเป็นแต่เพียงนิमित คือ เครื่องหมายของธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมเท่านั้น เพราะฉะนั้น สัญญา ความจำที่เกิดพร้อมกับสัมมาสติจะจำในสภาพปรมาณูธรรม ซึ่งละหรือเพิกถอนนิमित ความเป็นเครื่องหมายของสัตว์ บุคคลออก เพราะรู้ว่าเป็นแต่เพียงนิमितของธาตุดิน น้ำ ไฟ ลมที่มีจริง ๆ เท่านั้น แม้ว่าทางตาไม่สามารถเห็นธาตุอ่อน ธาตุแข็งได้ แต่ที่ได้ก็ตามที่มีธาตุอ่อน ธาตุแข็ง คือ ปฐวีธาตุ มีอาโปธาตุ มีเตโชธาตุ มีวาโยธาตุแล้ว ต้องมีสี่รวมอยู่ด้วย เป็นรูปชนิดหนึ่งซึ่งทำให้ปรากฏเป็นนิमितว่าในที่นั้นมีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม จึงไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ เพราะฉะนั้น สัญญาที่เกิดพร้อมกับสัมมาสติก็จะจำในลักษณะที่ถอนนิमितของสัตว์ บุคคลออก

แม้ผู้ที่เป็นพระอริยบุคคล เช่น พระโสดาบันบุคคล พระสกทาคามีบุคคล พระอนาคามีบุคคล และพระอรหันต์ ข้อความในอรรถกถามีว่า

พระอริยเจ้าทั้งหลายเป็นผู้ที่เพิกถอนนิमितแล้ว แต่กระนั้นก็ยังท่องเที่ยวอยู่ในนิमित

จริงไหม ไม่ใช่ว่าพระโสดาบันไม่เห็นสิ่งที่สมมติบัญญัติว่าเป็นคน หรือว่าเป็น
วัตถุต่าง ๆ ผู้ที่เป็นพระอริยบุคคลทั้งหลาย แม้ว่าจะรู้ว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นแต่เพียง
นิमितของธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมเท่านั้น แต่แม้กระนั้น ก็ยังต้องเพ่งดูอยู่ใน
นิमित หมายความว่า เมื่อมีการเห็นแล้วก็มีอาการตรึงนึกถึงรูปร่างลักษณะของสิ่งที่
ปรากฏ และกิริยาในสมมติบัญญัติของสิ่งที่ปรากฏตามความเป็นจริงซึ่งเป็นสมมติสัจจะ
ทางมโนทวาร ท่านไม่เข้าใจผิดเวลาที่เห็นท่านพระมหาโมคคัลลานะ
ท่านพระสารีบุตร ท่านพระมหากัสสปะ หรือแม้พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมา-
สัมพุทธเจ้า เมื่อเห็นแล้วก็มีนิमितซึ่งท่านรู้ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน
เพราะว่าเป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่ปรากฏทางตาและมีนิमितปรากฏให้รู้ในรูปร่าง
ลักษณะนั้น แม้ท่านจะเพิกถอนนิमितเพราะรู้ความจริงแล้ว แต่ก็ยังต้องเพ่งดูอยู่ในนิमित
นั่นเอง

นี่เป็นสิ่งที่ เป็นความจริง ตามธรรมดาในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าผู้ที่เป็นปุถุชนหรือ
ผู้ที่เป็นพระอริยสาวก

สำหรับผู้ที่เป็นปุถุชน เห็นนิमित สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นรูปร่างลักษณะ
และเชื่อมั่นจริง ๆ ว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน ยากนักที่จะรู้ว่าเป็นแต่เพียง
สภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งปรากฏทางตา เป็นนิमितเครื่องหมายของธาตุดิน ธาตุน้ำ
ธาตุไฟ ธาตุลมเท่านั้นเอง ซึ่งเกิดดับอยู่ตลอดเวลา

แต่สำหรับผู้ที่เป็นพระอริยบุคคลก็เห็นนิमित แต่รู้ความจริง ไม่ใช่ว่าเวลาที่เห็น
พระอริยบุคคลแล้ว นิमितทั้งหมดหายไป ไม่ใช่อย่างนั้น ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ
ธาตุลมที่ผสมปรุงแต่งทำให้เกิดรูปร่างลักษณะ สีสันต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ขอให้
พิจารณาเห็นตามความเป็นจริงว่า เพราะส่วนผสมการปรุงแต่งที่วิจิตรอย่างยิ่งของ
ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ทำให้ปรากฏเป็นลักษณะของต้นไม้ ของดอกไม้
ของคน ของสัตว์ต่าง ๆ ที่วิจิตรอย่างยิ่ง เพียงความอ่อน ความแข็ง ความเย็น
ความร้อน ความตึง ความไหว และธาตุที่ไหลหรือเกาะกุมซึ่งรวมอยู่ในทุกปริมาณ แต่
เวลาที่ผสมกันระหว่างความเย็นขั้นต่าง ๆ ความร้อนขั้นต่าง ๆ ความอ่อนขั้นต่าง ๆ

ความแข็งขันต่าง ๆ ความไหว้ขันต่าง ๆ ความตั้งขันต่าง ๆ ธาตุที่ไหลหรือเกาะกุมขันต่าง ๆ ก็ทำให้ปรากฏแม้แต่รูปร่างสัญญาณต่าง ๆ ของใบไม้ ดอกไม้ ที่มีความวิจิตรต่าง ๆ กัน แล้วแต่ว่าจะเป็นส่วนผสมของธาตุลมซึ่งตึงมากหรือไหว้มาก ธาตุดินซึ่งอ่อนมากหรือแข็งมาก ธาตุไฟซึ่งเย็นมากหรือร้อนมาก ก็ทำให้นิมิตที่ปรากฏต่างกัน ออกไปอย่างวิจิตร

นี่เป็นความวิจิตรของรูปธรรม ซึ่งมองเห็นได้ทางตา

สำหรับทางหู ถึงแม้ว่าพระอริยบุคคลทั้งหลาย ท่านเพิกถอนนิมิตที่มีการยึดถือว่าเป็นสัตว์ บุคคลแล้ว ท่านก็ยังท่องเที่ยวอยู่ในนิมิต เพราะเมื่อมีการได้ยินเสียงซึ่งต่างกันเพราะการปรุงแต่งของธาตุที่ทำให้เกิดนิมิตของเสียง และสัญญา ความจำ ทำให้รู้ว่า สิ่งที่ได้ยินนั้นหมายความว่าอะไร

ถ. เรื่องอนัตตาแปลว่าไม่ใช่ตัวตนอย่างหนึ่ง และแปลว่าบังคับบัญชาไม่ได้ อีกอย่างหนึ่ง ทั้ง ๒ อย่างนี้มีความหมายต่างกันอย่างไร

ส. เสียงเป็นสภาพธรรมซึ่งไม่ใช่ตัวตน เกิดขึ้นและดับไป ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา เพราะไม่มีใครสามารถเปลี่ยนแปลงลักษณะของเสียงให้เป็นอย่างอื่นได้ แต่ละเสียงมีความวิจิตรเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดเสียงนั้น ๆ ถึงแม้ว่าจะมีคนก็เหมือนที่ล้านคนก็ตาม ปัจจัยที่ทำให้เกิดเสียงของแต่ละคนก็ต่างกัน แสดงถึงความไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร ย่อมแล้วแต่ปัจจัยจริง ๆ

ถ. ๒ คำนี้ต่างกันอย่างไร ไม่ใช่ตัวตนกับบังคับบัญชาไม่ได้ อนัตตาแปลว่าไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน กับบังคับบัญชาไม่ได้ ต่างกันอย่างไร

ส. เสียงเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและดับไป นั่นคือ อนัตตา ความหมายที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

บังคับบัญชาไม่ได้ เพราะเมื่อมีเหตุปัจจัยให้เกิดเสียงอย่างไร เสียงอย่างนั้นก็เกิดขึ้น

๑๐๕๓

ถ. ก็ยังอยู่ตามเดิม ถ้าพูดตามเดิม อาตมาเข้าใจว่า เพราะไม่มีตัวบังคับ จึงเรียกว่า บังคับไม่ได้ ที่แรกนั้นแปลว่า ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน ถ้าไม่มีตัวไม่มีตนจะมีอะไรไปบังคับ มีตัวที่ไหนไปบังคับ ถ้าอย่างนั้น คำว่า บังคับไม่ได้ เป็นคำที่ไม่แน่นอน คำที่แน่นอน คือ ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน เพราะอะไร เพราะไม่มีตัว ไม่มีตน ธรรมทั้งหลาย สัพเพ ธัมมา อนัตตา ธรรมทั้งหลายไม่มีอะไรเป็นตัวเป็นตน แต่มีสภาพตามความเป็นจริง เป็นวิสังขารธรรมก็มี เป็นสังขารธรรมก็มี ต้องมีทั้ง ๒ ประเภท แต่ไม่มีตัวตนอยู่ในสังขารหรือวิสังขารเลย เอาตัวตนไปเติม ไปสมมติเพื่อจะพูดให้รู้เรื่องกันเท่านั้น ไม่มีตัวไม่มีตนนี้เฉพาะผู้ที่ได้พิจารณาเฉพาะตน พิจารณาให้เห็นรูปอย่างนั้น เวทนาอย่างนั้น สัญญา สังขาร วิญญาณอย่างนั้น

สุ. ก็ดีที่ท่านกล่าวถึงพิจารณารูป เพราะว่ากำลังปรากฏทางตาก็คควรแก่การที่จะพิจารณา เสียงที่กำลังปรากฏทางหูก็เป็นรูป เพราะฉะนั้น เมื่อพูดถึงการพิจารณารูป ก็เป็นการดีที่จะได้พิจารณาจนเกิดความเข้าใจยิ่งขึ้นในรูปที่ปรากฏทางหูด้วย ลูกใหม่เจ้าคะ กลิ่นก็เป็นรูป เพราะฉะนั้น เมื่อพิจารณารูป ก็เป็นการดีที่จะพิจารณากลิ่นที่ปรากฏที่จมูก เพราะกลิ่นก็เป็นรูป

ถ. พิจารณาในรูปเรียกว่า ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เอาใจกับเอาธรรมมาเป็นอารมณ์มันต่างกัน สมมุติว่าเราเอาราคะมาพิจารณา อย่างไรจึงจะเรียกว่า ราคะ โทสะอย่างไร มาจากเหตุอะไรจึงเกิดโทสะ รู้เหตุรู้ผลอย่างนี้เรียกว่า ธัมมานุปัสสนา แต่เวลาที่ใจเรากำลังพิจารณา ขณะนั้นที่ใจกำลังเป็นอยู่ เห็นรูปสวยงาม กำหนดยินดีเกิดขึ้นประกอบด้วยจิตนี้ ฉะนั้นให้เอาจิตนี้มาเป็นอารมณ์ ฉะนั้นไม่ให้เอาธรรมมาเป็นอารมณ์ นี่ตามความเข้าใจของหลวงพ่อนะ แต่อาจารย์เข้าใจอย่างไรก็ช่าง

สุ. ไม่รับฟังความเห็นของดิฉัน ดิฉันจะคิดอย่างไรก็ช่าง

ถ. เรื่องความเห็น อาจารย์คิด อัตมาคิด ต่างคนต่างเข้าใจ ที่พูดกันนี้เพื่ออะไร เพื่อเอาทั้ง ๒ ประเภทไปพิจารณากัน ผู้ที่ได้ยินได้ฟังก็เอาไปพิจารณาตรงไหนผิดก็ตัดทิ้งไป ตรงไหนถูกก็เอาไป เพราะคนทุกวันนี้อธิบายธรรมต่างคนต่างอธิบายไป แต่ที่อาจารย์พูดนั้นมากไป อัตมาก็ไม่รู้จะว่าอย่างไร ตามที่อัตมาเข้าใจไม่เหมือนกับที่อาจารย์พูดหรอก

ส. ถ้ามากไป แต่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ถ. เรื่องนี้อัตมาไม่อยากจะยืดยาวไปอย่างนั้น อยากจะพูดสั้น ๆ เพราะเราเคยจำกฎเกณฑ์มาได้บ้างแล้ว ที่มาปรึกษากันนี้เพื่อหาความเท็จจริง ผิดถูกเท่านั้นเอง ไม่ใช่เพื่อไปจำ จะไปจำทำไมอีก จำมาแล้ว

ถ. ผมยังสงสัยเรื่องของมงคลต้นข้าวที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงว่าพุทธบริษัททั้งหลายให้ถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ อย่าถือมงคลต้นข้าว แต่บุคคลบางคน ถ้ากำลังมีความเจ็บปวด มีโรคเบียดเบียนอย่างหนัก ถ้าไม่ไปหาเจ้าเข้าทรง จะถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะในขณะที่เจ็บปวดนั้น จะถืออย่างไร

ส. รู้ว่าเป็นกรรมของตนหรือเปล่า และก็รักษาตามปกติธรรมดา

ถ. รักษาแล้วก็ไม่หาย

ส. คิดว่าจะหายด้วยการไปให้เจ้ารักษาหรือ

ถ. ใช่

ส. ถ้าเกิดหาย เป็นเพราะเจ้า หรือเป็นเพราะกรรมของตน เพราะฉะนั้นการที่จะไม่รู้ ไม่ใช่พระพุทธศาสนา แต่พระพุทธศาสนาแสดงธรรมทุกประการที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ โดยเหตุและโดยผล เช่น เรื่องกรรมของตน เป็นสิ่งที่มีจริงรู้ได้ ว่าเป็นเพราะกรรมของตนแน่นอน

ถ. ถ้าพูดเรื่องกรรมของตน คนไข้ทั้งหมด พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ ๓ บุคคล คนไข้บางคนรักษาก็หายไม่รักษาก็หาย คนไข้บางคนรักษาก็ตายไม่รักษาก็ตาย คนไข้บางคนรักษาแล้วจึงจะหายถ้าไม่รักษาแล้วตาย เพราะฉะนั้น การเข้าหาเจ้าก็ดี เข้าหาการเข้าทรงต่าง ๆ ก็ดี ก็เป็นวิธีการรักษาประการหนึ่ง

ส. เจ้าที่เข้าทรง จะบอกยาให้ใช้ไหม

ถ. บางทีก็บอกยาให้ บางทีก็เอน้ำมนต์ หรือเอาอะไรให้ แต่ละสำนักไม่เหมือนกัน

ส. เพราะฉะนั้น ขอให้ทราบว่า เจ้าผู้ที่เข้าทรงก็ต้องมีความรู้เรื่องยา เวลานี้หลายท่านก็สนใจในเรื่องสมุนไพร ถึงแม้จะไม่ใช่ว่าเจ้าที่พอจะทราบได้ว่า พืชพันธุ์ชนิดไหนเป็นประโยชน์สำหรับโรคภัยชนิดไหน และถ้าจะมีการเข้าทรง ผู้ที่เข้าทรงก็ย่อมมีความรู้เรื่องยารักษาโรคบ้าง เป็นสิ่งที่แน่นอน เพราะฉะนั้น การที่จะหายก็ควรที่จะพิจารณาว่า เพราะเหตุอะไร และควรที่จะศึกษาโดยกว้างขวาง

เช่น ได้ทราบข่าวว่า ที่ต่างประเทศมีผู้หญิงคนหนึ่งซึ่งใช้กำลังจิตฝึกหัดจนกระทั่งสามารถเพียงใช้มือแตะคนที่มาหา ก็สามารถที่จะรักษาโรคของคนนั้นได้ แต่เขาก็ไม่ได้อ้างว่าเป็นเจ้า ซึ่งถ้าใครจะอ้างว่าเป็นเจ้า ก็อาจจะมีคนเชื่อว่า มีเจ้ามาเข้าผู้หญิงคนนี้ แต่ผู้หญิงคนนี้เป็นผู้ที่เปิดเผยตามความเป็นจริงว่า อาศัยกำลังจิตอาศัยสมาธิซึ่งฝึกหัดจนกระทั่งสามารถที่จะรักษาโรคได้ เพียงใช้มือแตะ

เพราะฉะนั้น การที่จะหายด้วยเหตุหนึ่งเหตุใดก็ควรพิจารณาว่า เหตุอะไรเป็นเหตุที่แท้จริง และถ้าหายแล้วก็ควรที่จะได้ทราบว่า หายเพราะเหตุใด ไม่ใช่ยังสงสัยว่าเป็นเจ้า หรือไม่เจ้า เพราะแม้ผู้ที่ไม่ใช่เจ้า ก็มีความรู้ในเรื่องสมุนไพรต่าง ๆ ได้ หรือว่าในเรื่องกำลังของสมาธิ ซึ่งอาจจะฝึกรวมจนกระทั่งสามารถที่จะรักษาโรคได้โดยไม่ต้องอ้างว่าเป็นเจ้า

ถ. วิธีที่อาจารย์กล่าวนั้น ประเทศไทยก็มีมาก บางสำนักเขาใช้อำนาจจิตและใช้มือแตะก็มี ใช้เทียนจี้ก็มี อะไรต่าง ๆ อย่างนี้ ถ้าใช้เทียนจี้แล้ว โรคอะไรเขาก็สามารถจะรู้ได้ และภายหลังก็สามารถจะรักษาหายได้เหมือนกัน เพราะฉะนั้นผู้ที่ปรกษาด้วยกำลังจิตก็ดี ใช้เทียนจี้ก็ดี และหายโรค จะถือว่าเป็นมงคลตื่นข่าวหรือไม่

ส. ถ้าเป็นผู้รู้เหตุว่าหายเพราะเหตุอะไร ก็ไม่ใช่มงคลตื่นข่าว แต่ถ้าไม่รู้สงสัย ไม่แน่ใจ และเชื่อว่าต้องเป็นเจ้าทั้ง ๆ ที่มองไม่เห็น และยังมีความผูกพันด้วย

เพราะส่วนใหญ่ผู้ที่ไปหาเจ้าเข้าทรงก็เพื่อประโยชน์อย่างหนึ่งอย่างใด ไม่ใช่เรื่องรักษาโรค ก็เป็นเรื่องลาภ สักการะ ยศ คดีความต่าง ๆ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องละ แต่เป็นเรื่องติด และยังไม่เข้าใจในเหตุผลอันแท้จริงว่า ผู้อื่นสามารถจะดลบันดาลได้จริง ๆ หรือเปล่า

เชื่อแน่ว่า หรือว่า ผู้อื่นสามารถที่จะดลบันดาลได้จริง ๆ หรือว่าเป็นเพราะผลของกรรมของตนเอง

ถ. บุคคลที่เป็นหนี้เขามากมาย และกำลังจะถูกฟ้องล้มละลาย ขณะนั้นถ้าจะยึดพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง จะต้องปฏิบัติอย่างไร

ส. ยึดพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ไม่ใช่ไปขอพระรัตนตรัยให้ช่วย เพราะว่าเวลาที่ยากจะได้สิ่งหนึ่งสิ่งใดวิธีที่ง่ายที่สุดมักจะคิดว่า ด้วยการขอ เพราะฉะนั้น เมื่อมีความเชื่อมั่นในสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็มักจะขอสิ่งนั้น โดยลืมว่าการมีพระรัตนตรัยเป็นสรณะ คือ มีพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสรณะ โดยเชื่อในพระปัญญาคุณ ในพระบริสุทธิคุณ และในพระมหากรุณาคุณที่ทรงแสดงธรรม เพราะได้ทรงตรัสรู้ธรรมด้วยพระองค์เอง นี่เป็นที่พึ่งจริง ๆ ที่จะให้พ้นทุกข์ โดยการที่ปัญญาค่อย ๆ เกิดขึ้นจนสามารถเข้าใจในพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง และมีความมั่นคงในการที่จะประพฤติปฏิบัติตาม นี่จึงจะเป็นที่พึ่งจริง ๆ แต่ไม่ใช่พึ่งชั่วคราว พึ่งประเดี๋ยวเดียว คือ โดยการขอ ซึ่งไม่มีเหตุผล ไม่ได้มีเหตุ ไม่ได้กระทำเหตุด้วยตนเองที่จะให้ได้รับผลนั้นด้วยตนเอง

เพราะฉะนั้น การศึกษาพระธรรมต้องละเอียด แม้แต่การที่จะพึ่งพระธรรมก็คือ ด้วยการศึกษาจนกระทั่งมีความเข้าใจในพระธรรมอย่างแจ่มแจ้ง ลึกซึ้งละเอียดขึ้น เพื่อที่จะประพฤติปฏิบัติตามจนสามารถที่จะบรรลุความเป็นพระอริยสงฆ์ด้วยตนเอง ไม่ใช่ว่ามีพระอริยเจ้าเป็นที่พึ่ง เป็นที่เคารพ เป็นที่สักการะ เป็นสรณะแต่ตนเองไม่ประพฤติปฏิบัติตามเพื่อให้ถึงความเป็นพระอริยเจ้าด้วย ไม่ใช่อย่างนั้น

ถ. ผู้ที่เป็นหนี้เขามากมาย ก็ต้องการหาเงินมาใช้หนี้ด้วยทางใดทางหนึ่ง ถ้ายึดพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง เงินทองที่จะหามาใช้ก็ไม่มี แต่ถ้าเขาไปหาเจ้า

หาหลวงพ่อบางทีหลวงพ่อก็ให้หอยไปแทงแล้วถูก เพราะฉะนั้น พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง นั้นมองไม่เห็น แต่ไปหาเจ้าหรือหาหลวงพ่อก็ให้หอยไปแทงหอยแล้วถูก นั้นมองเห็น เพราะฉะนั้น พึ่งหลวงพ่อดีกว่าพึ่งพระรัตนตรัย

ส. ถ้ามีความเห็นอย่างนี้ ก็เป็นความเห็นผิด เพราะการมีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ไม่ได้หมายความว่าไม่ให้ทำอะไรเลย แต่ไม่ว่าจะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ตาม พระธรรมที่ทรงแสดงไว้ คือ เมื่อเหตุที่ดีมี ผลที่ดีย่อมเกิดขึ้น แต่รู้สึกว่าจะมั่นใจยาก ใช่ไหม หาทางลัด หรือทางขอ หรือทางช่วย หรือทางอื่น คิดว่าคงจะสะดวกดี แต่นั่นไม่ใช่เหตุ เพราะอกุศลจิตหรืออกุศลกรรมไม่เป็นเหตุให้เกิดกุศลวิบาก

เวลาที่กระทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดด้วยความต้องการ ด้วยความปรารถนา ด้วยความอยากได้ และได้รับความสำเร็จ ความสำเร็จนั้นไม่ใช่เพราะอกุศลจิต แต่วิบากที่เป็นกุศลวิบากทั้งหมด เป็นผลของกุศลกรรมที่ได้กระทำแล้ว ไม่ใช่เป็นผลของโลภมูลจิตที่ปรารถนา ที่ต้องการ ที่อยากได้ในขณะที่กระทำนั้น เพราะฉะนั้น ต้องแยกเหตุกับผล ให้ตรงจริง ๆ จึงจะเป็นผู้ที่มั่นคงในเหตุ คือ การอบรมเจริญกุศล ซึ่งไม่ใช่โลภะที่จะนำมาซึ่งกุศลวิบาก

เวลาที่ท่านผู้ฟังซื้อลอตเตอรี่และถูกลอตเตอรี่ เวลาถูกเป็นผลของอะไร เวลาซื้อเป็นอกุศลจิต ปรารถนาอยากจะถูก แต่ขณะที่ได้รับรางวัลต้องเป็นผลของกุศล ไม่ใช่เป็นผลของอกุศลจิตที่ปรารถนา มิฉะนั้นทุกคนที่ซื้อต้องถูกหมด ใช่ไหม เพราะทุกคนก็อยากถูกลอตเตอรี่ แต่ทั้ง ๆ ที่มีโลภมูลจิตกันทุกคน ซื้อลอตเตอรี่กันทุกคน ก็ไม่ใช่ว่าการถูกลอตเตอรี่นั้นจะเป็นผลของโลภมูลจิตที่ต้องการถูก แต่การถูกนั้นต้องเป็นผลของกุศลวิบาก และคนที่ถูกลอตเตอรี่โดยไม่ได้ไปหาหลวงพ่อก็มีมากไหม หรือว่าต้องไปหาหลวงพ่อบอกทุกคนจึงจะถูก

เพราะฉะนั้น คนที่ไม่ได้ไปหาหลวงพ่อบ้างถูกลอตเตอรี่ ก็ทราบได้ว่า เป็นผลของกรรมของตนที่ได้กระทำกุศลไว้ในอดีต แต่คนที่ไปหาหลวงพ่อบ้าง แทนที่จะเชื่อเรื่องกรรมของตน กลับกลายเป็นว่าเพราะหลวงพ่อบ้าง ไม่ใช่เพราะกรรมของตน

ควรที่จะพิจารณาให้ละเอียดว่า ผลทั้งหลายมาจากเหตุอะไร เพื่อจะได้มั่นคงขึ้นในการประพฤติปฏิบัติธรรมตามที่ได้ยึดถือธรรมเป็นสรณะ เป็นที่พึ่ง

เรื่องของการติด หรือยึดถือมงคลตื่นข่าว เป็นเรื่องง่าย และมีมากในชีวิตประจำวัน ซึ่งควรที่จะพิจารณาว่า ถ้าจิตใจอ่อนแอ หวั่นไหว ไม่ว่าจะด้วยเรื่องความทุกข์ยากลำบาก ความเดือดร้อน ปัญหานานาประการ ประกอบกับเป็นผู้ที่ไม่มั่นคง ก็จะทำให้ง่ายต่อการเป็นผู้ที่ยึดถือมงคลตื่นข่าว โดยไม่คิดว่าเป็นโทษ และจะเพิ่มความยึดถือมงคลตื่นข่าวทีละเล็กทีละน้อย ๆ จนในที่สุดก็ไม่สนใจในเหตุผล หรือในพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ ซึ่งแทนที่จะศึกษาพระธรรมและยึดมั่นในเหตุผล ก็จะเป็นผู้ที่ชวนชวายในการที่จะยึดถือมงคลตื่นข่าว เพราะเมื่อยึดถือมงคลตื่นข่าวแล้ว ต้องมีการชวนชวายที่จะกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดด้วยความยึดถือนั้น จะไม่อยู่เฉย ๆ แน่ ใช่ไหม และจะไม่ศึกษาธรรมด้วย เพราะเมื่อยึดถือในมงคลตื่นข่าวแล้ว ก็ย่อมจะชวนชวายกระทำตามมงคลตื่นข่าว

อย่างการไปหาเจ้า ก็ต้องเดินทางไป และต้องเสียเวลานานพอสมควร และเวลาที่เข้าให้เลขลอตเตอรี่ ที่ไม่ถูกมีไหม ก็มี ถ้าเช่นนั้นทำไมเชื่อว่าถูกเพราะเจ้าให้ เวลาที่ไม่ถูกลอตเตอรี่ไม่พูดถึง แต่เวลาที่ถูกลบคิดว่าเป็นเพราะเจ้าให้ ก็ไม่มีเหตุผล เพราะว่าคนถูกลอตเตอรี่โดยที่ไม่ได้ขอจากเจ้าก็มี

ยังมีอะไรที่เป็นมงคลตื่นข่าวอีกไหมที่จะต้องจริงจัง ๆ เพราะถ้าจิตใจยังอ่อนไหวที่จะยึดถือมงคลตื่นข่าว จะไม่เป็นผู้ที่มั่นคงในการถือกรรมของตน

เรื่องของความคิดเป็นเรื่องที่ละเอียด และเป็นเรื่องที่วิจิตรมาก เพราะว่าความคิดแต่ละขณะจิตเป็นสังขารขั้นที่ปรุงแต่งทำให้เป็นผู้ที่มีเหตุผลยิ่งขึ้น มั่นคงขึ้น หรือว่าเป็นผู้ที่ลดน้อยลงในเรื่องเหตุผลทีละเล็กทีละน้อย ๆ จนกระทั่งนอกจากจะเป็นผู้ที่ยึดถือมงคลตื่นข่าวแล้ว ในที่สุดจะกลายเป็นผู้ที่มีความเห็นผิดจากเหตุผล จนกระทั่งไม่สามารถที่จะพิจารณาได้ว่า เหตุผลเป็นอย่างไร

ด้วยเหตุนี้ โลกมุขจิต ๘ ดวง ดวงที่ ๑ คือ โสมนสุสสหคฺติ เกิดร่วมกับ โสมนัสสเวทนา ทิฏฐิคติสมุပ္ปยุตฺติ เกิดร่วมกับความเห็นผิด อสงฺขาริกิ เกิดเองโดยไม่

อาศัยการชักจูง จึงต่างกับโลกมูลจิตดวงที่ ๒ ซึ่งเป็นโสมนสฺสสหคํ เกิดร่วมกับโสมนสฺสเวทนา ทิฏฐิจิตตสมุပ္ปัตตํ เกิดร่วมกับความเห็นผิด แต่เป็น สสังขาริกํ คือเกิดโดยอาศัยการชักจูง

แสดงให้เห็นถึงความละเอียดของจิตแต่ละขณะซึ่งวิจิตรมาก เวลาที่เกิดความเห็นผิดขึ้น ยังจำแนกออกเป็น ๒ ประเภท สำหรับโลกมูลจิตซึ่งเกิดร่วมกับโสมนสฺสเวทนาและเกิดร่วมกับความเห็นผิด คือ เป็นประเภทที่มีกำลังกล้า เกิดขึ้นเองโดยไม่อาศัยการชักจูงประเภทหนึ่ง และต้องอาศัยการชักจูงจึงจะเกิดขึ้นอีกประเภทหนึ่ง

เป็นความละเอียดจริง ๆ ของจิต ซึ่งสามารถจำแนกออกได้จากชีวิตประจำวันในทุก ๆ ขณะที่เกิดเรื่องนั้นบ้าง เรื่องนี้บ้าง ค่อย ๆ ปรงแต่งจนถึงขณะที่เป็นโลกมูลจิตดวงที่ ๑ ที่เป็นอสสังขาริก หรือว่าเป็นโลกมูลจิตดวงที่ ๒ ซึ่งเป็นสสังขาริก แม้ว่าจะเกิดร่วมกับโสมนสฺสเวทนาและเกิดพร้อมกับความเห็นผิดเหมือนกันด้วย

๑๐๕๔

สำหรับเหตุให้เกิดอสังขาริก ข้อความใน **อภิธัมมัตถวินิยฎีกา พรรณนา**
ความปริจเจทที่ ๑ แสดงเหตุแห่งความเป็นอสังขาริกว่า

ส่วนปัจจัย มีฤดู คือ ฤดู ได้แก่ อากาศ และโภชนะ คือ อาหารที่สบาย
มีกำลัง เป็นต้น เป็นเหตุแห่งความเป็นอสังขาริก

ต้องพิจารณาว่า เวลาที่อากาศสบาย ไม่ร้อนจัด ไม่หนาวจัด หรือเวลาที่
ร่างกายแข็งแรง เพราะได้บริโภคอาหารที่มีประโยชน์ มีกำลัง ย่อมทำให้จิตใจกล้าแข็ง
เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหว ไม่เกรงกลัว ไม่อ่อนตามสิ่งแวดล้อม เพราะฉะนั้น ในขณะที่นั้น
เป็นปัจจัยให้เกิดจิตประเภทที่เป็นอสังขาริก คือ มีกำลังกล้า ไม่ต้องอาศัยการชักจูง

นี่เป็นจิตในชีวิตประจำวันของทุกคน บางขณะก็เป็นอสังขาริก บางขณะก็เป็น
สังขาริก บางขณะก็เกิดร่วมกับโสมนัสเวทนา บางขณะก็เกิดร่วมกับความเห็นผิด
บางขณะก็ไม่เกิดร่วมกับความเห็นผิด ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน
สามารถรู้ลักษณะสภาพของจิตที่ละเอียดอย่างนี้ได้ แต่ก่อนที่จะถึงอย่างนี้ ในขั้นต้นที่
สติเริ่มระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ต้องเริ่มจากการที่จะพิจารณารู้ว่า
ลักษณะนั้นเป็นนามธรรมหรือรูปธรรม ก่อนที่จะรู้ลักษณะสภาพของจิตโดยละเอียดว่า
เป็นโลกมูลจิตประเภทใดใน ๘ ประเภท

มีท่านผู้ใดพอที่จะสังเกตรู้ลักษณะของโลกมูลจิตดวงที่ ๑ บ้างหรือยัง หรือว่า
เมื่อได้ศึกษาพระธรรมแล้ว โลกมูลจิตดวงนี้ไม่ค่อยเกิด หรือว่าอาจจะหายไปชั่วคราว
โดยเฉพาะในขณะที่มีหาคุศลจิตเกิด กำลังศึกษา กำลังพิจารณาธรรม ในขณะที่นั้น
ไม่มีเหตุปัจจัยที่จะให้โลกมูลจิตที่วิภูติสัมผัสยุตต์เกิดได้ แต่อย่าลืม ขณะใดที่สนใจ
ขวนขวายในมงคลตื่นข่าว ขณะนั้นถ้าไม่พิจารณาลักษณะสภาพของจิตจะไม่ทราบว่าจะ
เริ่มที่จะมีความเห็นผิดเกิดขึ้นที่ละเล็กที่ละน้อย

ถ. ความหมายของคำว่า อสังขาริก กับสังขาริก ในฎีกาพูดคล้าย ๆ เป็นความหมายคนละอย่าง คือ อสังขาริก หมายความว่า จิตมีกำลัง และสังขาริก หมายความว่า จิตไม่มีกำลัง อย่างนั้นหรือ

ส. ถูกต้อง

ถ. ความหมายที่ผมเข้าใจ อสังขาริก หมายความว่า มีกำลังโดยการเกิดขึ้นเอง โดยไม่มีการชักชวน เช่น เวลาเราเจ็บไข้จะไปหาเจ้า ถ้าเป็นอสังขาริกก็หมายความว่า รู้ว่าเจ้าที่ไหนเอียนก็ไปเองไม่ต้องมีใครมาชักชวน แต่ถ้าเป็นสังขาริกต้องมีคนอื่นมาชักชวนว่า เจ้าที่นั่นที่นี้เอียน ให้ไปรักษาที่นั่น เพราะฉะนั้นความหมายคงจะไม่ค่อยตรงกันกระมัง

ส. เชื่อเองมีกำลังกว่าถูกชักชวนหรือเปล่า

ถ. เชื่อเองมีกำลังกว่า ใช่

ส. ก็เป็นอสังขาริก โดยไม่อาศัยการชักจูง

ถ. มีกำลังมาก กับการที่ไม่ต้องมีการชักจูง ความหมายอันเดียวกันหรือ

ส. เพราะไม่ต้องอาศัยการชักจูง จึงมีกำลัง สามารถเกิดขึ้นเอง เชื่อมั่นด้วยตนเอง ใครจะชวนอย่างไรก็ไม่ละทิ้งความเห็นผิดอันนั้นถ้าเชื่อแล้ว แต่บางทีก็ไม่เชื่อทันที ไข้ใหม่ ต้องอาศัยการฟัง และมีการชักชวน มีการชักจูงต่าง ๆ นานา และในที่สุดค่อย ๆ เห็นคล้อยตาม ขณะนั้นเป็นสังขาริก

สำหรับลักษณะของโลภมูลจิตที่เป็นสังขาริก ข้อความใน **อวัฐฐสาลินี อรรถกถา ธรรมสังคณีปกรณ์ พรรณนาอกุศลภาชนียะ** อธิบายอกุศลจิตดวงที่ ๒ คือ โลภมูลจิตที่เกิดร่วมกับโสมนัสเวทนาและความเห็นผิด และเป็นสังขาริกโดยอุปมาว่า

ในกาลใดกุลบุตรปรารถนาธิดาของตระกูลมิจฉาทีฏฐิ แต่เขาเหล่านั้นไม่ยอมยกธิดาให้ด้วยอ้างว่า พวกท่านเป็นคนทีฏฐิอื่น ต่อมาพวกญาติเหล่าอื่นบอกให้ยกให้ด้วยตกลงว่า ท่านผู้นี้จักยอมกระทำตามพิธีที่พวกท่านกระทำ กุลบุตรผู้นั้นก็เข้า

ไปหาพวกเดียรฉายที่เดียว ร่วมกับพวกเขาเหล่านั้น ที่แรกก็ยังมีความลังเลอยู่ ครั้นล่วงกาลนานไปก็ชอบใจลัทธิว่า กิริยาของเดียรฉายเหล่านี้ น่าชอบใจยิ่งถือเป็นทิวฏฐิ

เริ่มเห็นด้วยทีละเล็กทีละน้อยตามการคบหาสมาคม เพราะฉะนั้น ก็เป็นสังขาริก เป็นความจริงใหม่ สำหรับความเห็นต่าง ๆ จะสังเกตได้ว่า ถ้าคบหาสมาคมคุ้นเคยกับผู้ที่มีความคิดเห็นอย่างไร ก็ย่อมจะคล้อยตามไปได้ แต่สำหรับบางท่านที่มีการสะสมมาดี ย่อมจะพิจารณาในเหตุผลและไม่คล้อยตาม ซึ่งนำพิจารณาว่า ในโลกนี้มีคนมากมาย และมีทิวฏฐิ ความเห็นต่าง ๆ กัน ซึ่งก่อนที่จะเกิดเป็นความเห็นต่าง ๆ กัน ก็ย่อมจะมีจิตที่ค่อย ๆ คิด ค่อย ๆ พิจารณาไปโดยแยบคายบ้าง ไม่แยบคายบ้าง จนในที่สุดการพิจารณาโดยไม่แยบคายย่อมจะเป็นเหตุให้เกิดความยึดถือในความเห็นที่ผิดจากเหตุและผลตามความเป็นจริง

ขอกล่าวถึงการสนทนากับท่านผู้ฟังบางท่าน หรือว่าสิ่งที่ได้รับฟังมา เช่น ท่านผู้หนึ่งเป็นจิตรกรที่ฉลาด ท่านกล่าวว่า ทุกคนไม่ได้เห็นสิ่งที่ปรากฏตามความเป็นจริงที่รูปซึ่งจิตรกรนั้นเขียน ถูกไหม เพราะความจริงแท้ ๆ เป็นเพียงแผ่นผ้าใบ หรือว่าเป็นกระดาษ เป็นกระดาน เป็นวัสดุสำหรับใช้วาด หรือเขียนรูป แต่เวลาที่ใช้สีป้ายหรือทา วาด เขียน เป็นรูปต่าง ๆ ก็ทำให้บุคคลอื่นเห็นไปตามที่เขียนขึ้น โดยที่ไม่ได้เห็นรูปนั้นตามความเป็นจริงว่า แท้ที่จริงแล้วไม่มีอะไรเลย เป็นแต่เพียงสีซึ่งทำให้คนอื่นเข้าใจผิดว่า เป็นสิ่งต่าง ๆ

นี่ก็เป็นลักษณะของการคิด หรือการพิจารณาธรรม ซึ่งจะเห็นได้ว่า ความคิดในโลกนี้มีมากมายตามความวิจิตรของการสะสมของแต่ละคนที่จะคิดในลักษณะต่าง ๆ ผู้ที่เป็นจิตรกรก็คิดอย่างหนึ่ง ผู้ที่มีการสะสมมาในเรื่องของวิทยาศาสตร์สาขาต่าง ๆ ก็มีความคิดในเรื่องนั้น ๆ ผู้ที่สะสมมาในเรื่องของประวัติศาสตร์ โบราณคดีต่าง ๆ ก็มีการสะสมที่จะคิดในเรื่องต่าง ๆ แม้แต่ผู้ที่สะสมมาในการที่จะเป็นผู้ที่สนใจในสุขภาพ ก็มีความคิดต่าง ๆ เช่น ผู้ที่สนใจสุขภาพท่านหนึ่ง ท่านบอกว่า ทำไมคนเราช่างติดในวัตถุภายนอกที่มองเห็น ทำไมไม่คิดถึงคุณค่าของสายตาซึ่งเป็นสิ่งที่มีค่าที่สุด เพราะว่าสามารถทำให้มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ได้ เพราะฉะนั้น แทนที่จะยึดถือหรือ

ติดในวัตถุสิ่งที่เห็นภายนอก ก็ควรที่จะถนอมรักษาสายตาซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เห็นสิ่งต่าง ๆ เช่นเดียวกับหู ท่านกล่าวว่า เป็นธรรมชาติที่ซื่อสัตย์จริง ๆ ไม่ว่าจะเป็เสียงอะไรที่มากระทบหู ถ้าเป็นเสียงนินทาว่าร้าย หูก็ซื่อตรงจริง ๆ คือ ไม่เปลี่ยนเสียงนั้นให้เป็นคำสรรเสริญไปได้ หรือเวลาที่มีคำสรรเสริญกระทบหู หูก็ซื่อตรงอีก คือ ไม่เปลี่ยนคำสรรเสริญนั้นให้เป็นคำนินทาว่าร้ายต่าง ๆ เพราะฉะนั้น ไม่ควรจะไปติดนกับเสียงที่กระทบหูซึ่งเป็นวัตถุภายนอก แต่ควรที่จะสนใจรักษาหูของตนเพื่อให้สามารถได้ยินเสียง หรือว่ากระทบกับเสียงได้ โดยที่ไม่พิกลพิการไป

นี่ก็เป็นความคิดของแต่ละบุคคล เพียงท่านหนึ่งหรือ ๒ ท่าน ก็แสดงให้เห็นถึงความวิจิตรของความคิด แต่อย่าลืมว่า ความคิดที่ไม่ได้ปรากฏออกมาด้วยการกระทำทางกายหรือทางวาจา ก็ยังมีมาก ไช้ไหม ไม่ใช่ว่าทุกคนจะพูดสิ่งที่ตนคิดทั้งหมด ซึ่งในขณะที่ไม่ได้พูด ก็คิดวิจิตรต่าง ๆ

เพราะฉะนั้น เรื่องราวต่าง ๆ ที่พูดกันในวันหนึ่ง ๆ ก็เป็นแต่เพียงบางส่วนของความคิดที่แสนจะวิจิตรจริง ๆ ซึ่งการที่ความคิดแต่ละขณะจะสะสมในจิตดวงต่อ ๆ ไป เป็นสังขารขันธ์ที่จะปรุงแต่งให้จิตเกิดขึ้นเป็นกุศลชั้นต่าง ๆ เป็นสติชั้นต่าง ๆ ตั้งแต่ขั้นที่พิจารณาธรรมและมีความตั้งใจที่จะละชั่วประพฤดีดี จนกระทั่งถึงขั้นสติปัฏฐานที่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ก็จะต้องใช้เวลาไม่น้อยเลยในการที่จะฟังและพิจารณาโดยละเอียด เพื่อปรุงแต่งให้สติพร้อมกับปัญญาพิจารณารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริงได้

และยังมีอีกท่านหนึ่ง ท่านบอกว่า ท่านไม่มีเพื่อนธรรม เพราะว่าท่านอยู่ไกลยากที่จะหาผู้ที่สนใจธรรมเช่นเดียวกับท่านได้ แต่ตามความจริง ถ้าจะพิจารณาว่าอะไรควรเป็นเพื่อนที่แท้จริง เพราะว่าทุกท่านมีเพื่อน และผูกพันในเพื่อนด้วยความปรารถนาเพื่อน ด้วยความต้องการเพื่อน ลืมพิจารณาว่า เพื่อนที่ท่านต้องการ ท่านต้องการเพื่อความผูกพัน หรือว่าเพื่อกุศลจิต ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว กุศลจิตเกิดขึ้นได้ เป็นเพื่อนแท้นั้น เป็นกัลยาณมิตร เพราะไม่เป็นโทษ ไม่เป็นภัยเลย

เพราะฉะนั้น แทนที่จะคิดถึงเพื่อนที่เป็นคนสักคนหนึ่ง ๒ คน ๓ คน ก็คิดถึงขณะจิตที่เป็นกุศล เมตตาเกิดขึ้นกับบุคคลใดในขณะใด ขณะนั้นเป็นเพื่อนแท้กับบุคคลนั้น กุศลจิตนั้นเองเป็นเพื่อนที่แท้จริง เพราะไม่ทำให้เกิดโทษภัยใด ๆ ทั้งสิ้น แต่ถ้าเพียงคิดถึงเพื่อนที่เป็นคน ก็อาจจะมีอกุศลจิตที่ผูกพันในเพื่อน ในบุคคลนั้น ซึ่งขณะนั้นไม่ใช่กุศลจิต จึงไม่ใช่เพื่อนที่แท้จริง

การศึกษารธรรม และเข้าใจธรรมโดยละเอียดถึงลักษณะสภาพของปรมัตถธรรม ที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นแต่เพียงจิต เจตสิก ซึ่งเกิดพร้อมกัน ดับพร้อมกัน จะทำให้สามารถเข้าใจในสภาพธรรมได้ถูกต้องว่า ขณะใดเป็นกุศล และขณะใดเป็นอกุศล เพื่อที่จะได้ละอกุศลให้น้อยลง

ทีฆนิกาย ศิลขันธ์วรรค พรหมชาลสูตร มีข้อความที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ยังมีธรรมอย่างอื่นอีกแลที่ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต จะคาดคะเนเอาไม่ได้ ละเอียด รู้ได้เฉพาะบัณฑิต ซึ่งตถาคตทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง ที่เป็นเหตุให้กล่าวชมตถาคตตามความเป็นจริงโดยชอบ ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมเหล่านั้นเป็นไฉน

ต่อจากนั้นเป็นข้อความใน ข้อ ๒๗ ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสถึงทิวฏฐิที่เป็นปุพพัตถกัปปิกทิวฏฐิ ๑๘

สำหรับทิวฏฐิ ๖๒ แยกออกได้เป็น ๒ ส่วน คือ ปุพพัตถกัปปิกทิวฏฐิ ๑๘ ประการ เป็นทิวฏฐิที่ปรารภขันธส่วนอดีต และอปรรณตกัปปิกทิวฏฐิ ๔๔ ซึ่งปรารภขันธส่วนอนาคต รวมเป็นทิวฏฐิ ๖๒ ซึ่งท่านผู้ฟังจะเห็นว่า ไม่ว่าในสมัยไหนก็มีการคิดคำนึงถึงอดีตว่า เคยเป็นอย่างไร มาจากไหน เคยเกิดมาก่อนหรือเปล่า หรือว่าเพิ่งเกิดมาชาตินี้ชาติเดียว นี่คือการปรารภขันธส่วนอดีตว่าเป็นมาอย่างไร ซึ่งมีทั้งหมด ๑๘ ประการ ตามที่ทรงแสดงไว้ใน **พรหมชาลสูตร**

สำหรับอปรรณตกัปปิกทิวฏฐิ ๔๔ คือ มีความเห็นตามขันธส่วนอนาคต ซึ่งก็คงไม่พ้นจากความคิดเห็น หรือการตรึกนึกคิดของหลายท่านว่า ตายแล้วไปไหน เพราะว่า

เห็นแต่คนตาย เกิดมาแล้วต้องตาย แต่ยังไม่แน่ใจว่า ตายแล้วสูญไปเลย หมดไปเลย หรือว่าตายแล้วไปอยู่ที่ไหน หรือว่าตายแล้ววิญญาณจะล่องลอย หรืออะไรก็ตามที่เคยคิด เคยพูดกัน นั่นคือการปรารภขันธส่วนอนาคต ซึ่งใน **พรหมชาลสูตร** แสดงว่ามี ๔๔ ประการ

สำหรับปุพพัตถกัปปิกทิกฏฐิ ๑๔ ประการ คือ การปรารภขันธส่วนอดีต แยกออกดังนี้ คือ เป็นสัสสตทิกฏฐิ ๔ เอกัจจสัสสตทิกฏฐิ ๔ อันตานันตทิกฏฐิ ๔ อมราวิกเขปทิกฏฐิ ๔ และอิจจสมุปปันนทิกฏฐิ ๒ รวมเป็นปุพพัตถกัปปิกทิกฏฐิ ๑๔

ซึ่งขอกล่าวโดยย่อตามข้อความในพรหมชาลสูตรที่แสดงว่า สำหรับปุพพัตถกัปปิกทิกฏฐิ ๑๔ นั้น คือ สัสสตทิกฏฐิ ๔ ความเห็นว่าเที่ยง มี ๔ ประการ คือ

พวกที่ ๑ บางท่านเป็นผู้ที่เกิดมาแล้วในโลกนี้ สามารถอบรมเจริญความสงบ มั่นคงจนกระทั่งระลึกชาติได้ สามารถระลึกชาติได้หลายแสนชาติ ก็คิดว่า เมื่อตนเองเคยเกิดในชาติก่อน ๆ หลายแสนชาติ เพราะฉะนั้น สิ่งที่เคยเห็นเคยสัมผัส ไม่สูญ ต้องมีอยู่ เพราะยังไม่เห็นว่า ตนเองจะสิ้นสุดจากการที่เคยเกิดในอดีต ถึงแม้ว่าจะนับเป็นแสนชาติ นี่เป็นพวกหนึ่ง

พวกที่ ๒ เป็นพวกที่เกิดมาแล้วในโลกนี้ สามารถอบรมเจริญความสงบ มั่นคง บรรลุฌาน สามารถที่จะระลึกชาติได้ถึง ๑ - ๒ กัป แต่ว่าไม่เกิน ๑๐ กัป เพราะฉะนั้น ก็เห็นว่าสิ่งที่เที่ยง ไม่สูญ ยังคงมีอยู่ในโลกนี้ เพราะเมื่อระลึกถึงอดีตนานไปเท่าไร ก็ยังเห็นว่าตนเองเคยเป็นอย่างนั้น เคยเป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น ส่วนที่เที่ยงเสมอ คงมีอยู่ นี่เป็นประเภทที่ ๒

สำหรับพวกที่ ๓ เป็นผู้ที่เกิดมาแล้วในโลกนี้ สามารถอบรมความสงบ จนกระทั่งมั่นคง สามารถที่จะระลึกชาติได้ตั้งแต่ ๑๐ กัป ถึง ๔๐ กัป นานมากที่เคยเกิดมาแล้วในโลกนี้ ที่มานั่งอยู่ที่นี้เดี๋ยวนี้ในชาตินี้ ๔๐ กัปก่อนก็เคยเกิดมาแล้ว เคยเป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง ทุกอย่างผ่านมาหมดแล้ว และยังจะต้องเป็นต่อไป เพราะฉะนั้น ผู้ที่สามารถจะระลึกชาติได้ถึง ๑๐ กัป ๔๐ กัป ก็เห็นว่า สิ่งที่เคยเห็นเคยสัมผัส คงมีอยู่ คือ ไม่สูญไป นี่เป็นความเห็นที่เป็นสัสสตทิกฏฐิประเภทที่ ๓

สำหรับพวกที่ ๔ เป็นพวกนักคิด นักตรึก ไม่ได้มีการระลึกชาติเลย แต่ก็คิดว่า คงจะมีสิ่งที่เที่ยงเสมอ ไม่สูญ

เคยคิดอย่างนี้หรือเปล่า ก่อนที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และกำลังเกิดดับ ถ้าไม่ประจักษ์ว่า สภาพธรรม ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และกำลังเกิดดับ ก็ย่อมจะคิดว่าเที่ยง เพราะว่า ไม่ประจักษ์ความเกิดดับ ซึ่งก็แล้วแต่ว่าความคิดที่มีก่อนที่จะได้ศึกษาปรมัตถธรรมจะ คิดในลักษณะใด

ถ้าถามผู้ที่ไม่ได้ศึกษาพระธรรมในส่วนที่เป็นพระอภิธรรมหรือปรมัตถธรรม จะไม่มีใครบอกได้เลยว่า ในขณะนี้เองสภาพธรรมกำลังเกิดดับ เพราะทุกคนคิดว่า เมื่อเกิดมาแล้วยังไม่ดับ ยังคงอยู่ ยังเป็นอยู่ ไม่มีขณะไหนเลยที่จะดับไป นั่นก็เป็น ส่วนของสัสสตทิฏฐิ

๑๐๕๕

สำหรับอุปพันตกับปิกทิกฐิประเภทที่ ๒ คือ เอกัจจัสสติกทิกฐิ มี ๔ จำพวก ซึ่งมีความเห็นว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง ได้แก่ ผู้ที่เกิดมาแล้วในโลกนี้ สามารถที่จะระลึกชาติได้ เพราะฉะนั้น ก็ระลึกถึงครั้งที่มัวทำมหาพรม ซึ่งข้อความใน **พรหมชาลสูตร ข้อ ๓๑** มีว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีทิกฐิว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง จึงบัญญัติอัตตาและโลกว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง ด้วยเหตุ ๔ ประการ ก็สมณพราหมณ์ผู้เจริญพวกนั้น อาศัยอะไร ประการอะไร จึงมีทิกฐิว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง บัญญัติอัตตาและโลกว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง ด้วยเหตุ ๔ ประการ

ข้อที่ ๑ ดูกร ภิกษุทั้งหลาย มีสมณบางคราวบางครั้ง โดยระยะกาลยืดยาวช้านานที่โลกนี้พินาศ เมื่อโลกกำลังพินาศอยู่ โดยมากเหล่าสัตว์ย่อมเกิดในชั้น อภัสสรพรหม สัตว์เหล่านั้นได้สำเร็จทางใจ มีปิตีเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากกายตนเอง สัญจรไปได้ในอากาศ อยู่ในวิมานอันงาม สถิตอยู่ในภพนั้นสิ้นกาลยืดยาวช้านาน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย มีสมณบางคราวบางครั้ง โดยระยะกาลยืดยาวช้านานที่โลกนี้กลับเจริญ

หมายความว่า เมื่อโลกพินาศแล้ว สัตว์ส่วนมากก็เกิดในชั้นอภัสสรพรหม ซึ่งมีอายุยืนนานมาก และโดยอายุของอภัสสรพรหมที่ยืนยาวนั้น ก็ถึงกาลที่โลกเริ่มกำลังเจริญขึ้น คือ กำลังก่อตั้งขึ้นใหม่

เมื่อโลกกำลังเจริญอยู่ วิมานของพรหมปรากฏว่าว่างเปล่า ครั้นนั้น สัตว์ผู้ใด ผู้หนึ่งจุติจากชั้นอภัสสรพรหมเพราะสิ้นอายุหรือเพราะสิ้นบุญ ย่อมเข้าถึงวิมานพรหมที่ว่างเปล่า แม้สัตว์ผู้นั้นก็ได้สำเร็จทางใจ มีปิตีเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากกาย

ตนเอง สัญจรไปได้ในอากาศ อยู่ในวิมานอันงาม สถิตอยู่ในภพนั้นสิ้นกาลยืดยาว
ช้านาน เพราะสัตว์ผู้นั้นอยู่ในวิมานนั้นแต่ผู้เดียวเป็นเวลานาน จึงเกิดความกระสัน
ความดิ้นรนขึ้นว่า โอหนอ แม้สัตว์เหล่าอื่นก็พึงมาเป็นอย่างนี้บ้าง

ต่อมาสัตว์เหล่าอื่นก็จุติจากชั้นอาภัสสรพรหมเพราะสิ้นอายุหรือเพราะสิ้นบุญ
ย่อมเข้าถึงวิมานพรหม เป็นสหายของสัตว์ผู้นั้น แม้สัตว์พวกนั้นก็สำเร็จทางใจ
มีปิติเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากกายตนเอง สัญจรไปได้ในอากาศ อยู่ในวิมาน
อันงาม สถิตอยู่ในภพนั้นสิ้นกาลยืดยาวช้านาน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บรรดาสัตว์จำพวกนั้น ผู้ใดเกิดก่อน ผู้นั้นย่อมมีความ
คิดเห็นอย่างนี้ว่า เราเป็นพรหม เราเป็นมหาพรหม เป็นใหญ่ ไม่มีใครข่มได้ เห็น
ถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิศวร เป็นผู้สร้าง เป็นผู้นิรमित เป็นผู้ประเสริฐ เป็น
ผู้บงการ เป็นผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของหมู่สัตว์ผู้เป็นแล้วและกำลังเป็น สัตว์เหล่านี้
เรานิรमित ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเหตุว่า เราได้มีความคิดอย่างนี้ก่อนว่า โอหนอ
แม้สัตว์เหล่าอื่นก็พึงมาเป็นอย่างนี้บ้าง ความตั้งใจของเราเป็นเช่นนี้ และสัตว์เหล่านี้ก็
ได้มาเป็นอย่างนี้แล้ว

นี่เป็นความเห็นผิดของผู้ที่มากเกิดก่อน ซึ่งจุติจากชั้นอาภัสสรพรหม

แม้พวกสัตว์ที่เกิดภายหลังก็มีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญนี้แล
เป็นพรหม เป็นมหาพรหม เป็นใหญ่ ไม่มีใครข่มได้ เห็นถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ
เป็นอิศวร เป็นผู้สร้าง เป็นผู้นิรमित เป็นผู้ประเสริฐ เป็นผู้บงการ เป็นผู้ทรงอำนาจ
เป็นบิดาของหมู่สัตว์ผู้เป็นแล้วและกำลังเป็น พวกเราอันพระพรหมผู้เจริญนี้นิรमितแล้ว
ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเหตุว่า พวกเราได้เห็นพระพรหมผู้เจริญนี้เกิดในที่นี้ก่อน
ส่วนพวกเราเกิดภายหลัง

เพราะฉะนั้น เวลาที่สามารถระลึกชาติจนกระทั่งระลึกไปถึงเมื่อครั้งโลกพินาศ
และโลกกำลังเจริญ และมีเทพชั้นพรหมบุคคลซึ่งจุติจากชั้นอาภัสสรพรหมภูมิ ซึ่งเป็น
ภูมิที่อยู่ของพรหมบุคคลที่บรรลุนิพพาน ฌานชั้นที่ ๒ และตติยฌาน
ฌานชั้นที่ ๓ โดยปัญญาจกนัย คือ โดยนัยของฌาน ๕ ลงมาเกิดในพรหมภูมิชั้น

ปฐมณานภูมิก่อนบุคคลอื่น เมื่อบุคคลอื่นจุติจากชั้นอาภัสสรภูมิลงมาเกิดในชั้นมหาพรหมภูมิทีหลัง เห็นมหาพรหมซึ่งเกิดก่อนก็เข้าใจว่า มหาพรหมนั้นเป็นผู้สร้าง เมื่อบุคคลที่เกิดทีหลังจุติจากชั้นมหาพรหมลงมาเกิดในมนุษย์ และสามารถระลึกชาติได้ ก็เข้าใจว่า มหาพรหมเที่ยง แต่ตนเองไม่เที่ยง

ถ. ที่ว่าวิมานพรหมว่าง วิมานนั้นอยู่ในพรหมชั้นไหน

ส. ชั้นปฐมณานภูมิที่กำลังเจริญขึ้น เพราะเวลาที่โลกพินาศ บางกาลก็พินาศจนถึงพรหมภูมิชั้นต่าง ๆ ด้วย ซึ่งเรื่องนี้ไม่ต้องเป็นห่วงหรือสงสัยสงสัยเลย เพราะว่าเมื่อไม่สามารถระลึกชาติได้ ไม่ได้เห็นกับตาของตนเอง ก็สุดปัญญาที่จะระลึกถึง หรือสามารถระลึกถึงได้ เพียงแต่ให้ทราบว่า ทิฏฐิ ความเห็นผิดนี้ แม้ผู้ที่มีจิตสงบมั่นคงจนกระทั่งบรรลุฌานจิต สามารถระลึกชาติได้ ก็ยังไม่พ้นจากความเห็นผิด ตราบใดที่ยังไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่อยากที่จะรู้ ที่ลึกซึ้ง ที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงละได้แล้ว ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เรื่องนี้ตถาคตรู้ชัดว่า ฐานะที่ตั้งแห่งทิฏฐิเหล่านี้ บุคคลถือไว้อย่างนั้นแล้ว ยึดไว้อย่างนั้นแล้ว ย่อมมีคติอย่างนั้น มีภพเบื้องหน้าอย่างนั้น และตถาคตย่อมรู้เหตุอันชัด ทั้งรู้ชัดยิ่งกว่านั้น ทั้งไม่ยึดมั่นความรู้ชัดนั้นด้วย เมื่อไม่ยึดมั่น ก็ทราบความเกิดขึ้น ความดับไป คุณและโทษของเวทนาทั้งหลาย กับอุปายเป็นเครื่องออกไปจากเวทนาเหล่านั้นตามความเป็นจริง จึงทราบความดับเฉพาะตน เพราะไม่ถือมั่น ตถาคตจึงหลุดพ้น

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่านี้แลที่ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบประณีต จะคาดคะเนเอาไม่ได้ ละเอียดยิ่ง รู้ได้เฉพาะบัณฑิต ซึ่งตถาคตทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง ที่เป็นเหตุให้กล่าวชมตถาคตตามความเป็นจริงโดยชอบ

สำหรับ เอกัจจัสสติกทิฏฐิ คือ ผู้ที่มีความเห็นว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง ประเภทที่ ๒ คือ ผู้ที่สามารถที่จะระลึกชาติได้เช่นเดียวกัน แต่ไม่ได้ระลึกถึงมหาพรหม หรือชั้นพรหม เพียงแต่ระลึกถึงในครั้งที่เกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ว่า เทวดา

อื่นที่ไม่หมกมุ่นในความรื่นรมย์ สรวลเส เล่นหัว เป็นผู้ที่เที่ยง เพราะยังมีชีวิตอยู่ คือ เมื่อระลึกไปก็ยังเห็นเทวดาเหล่านั้นอยู่ แต่ตนเองซึ่งเป็นเทวดาเหล่า จิตทาปโทสิกะ เป็นผู้ที่ไม่หมกมุ่นในความรื่นรมย์ สรวลเส เล่นหัว จึงเป็นผู้ที่หลงลืม สติจติ เพราะฉะนั้น เป็นผู้ที่ไม่เที่ยง ไม่เหมือนเทวดาเหล่าอื่นที่ไม่หมกมุ่นในความ รื่นรมย์ เมื่อพวกนั้นยังอยู่ในสวรรค์ชั้นนั้น ๆ ก็เห็นว่าเทวดาเหล่านั้นเที่ยง นี่เป็นจำพวก ที่ ๒

ประเภทที่ ๓ เป็นผู้ที่จะระลึกชาติได้ และเห็นว่าเทวดาอื่นเป็นผู้ที่ไม่เพ่งโทษ ไม่มุ่งร้ายกันและกัน จึงยังมีชีวิตอยู่ในสวรรค์ชั้นนั้น ส่วนตนเอง คือ เทพที่เป็น มโนปโทสิกะ เป็นผู้เพ่งโทษ มุ่งร้าย เป็นผู้จุดจากชั้นนั้นลงมาก่อเกิดในชั้นนี้ จึงเป็น ผู้ที่ไม่เที่ยง

สำหรับ เอกัจจสัสสติกทิวฐิ ประเภทที่ ๔ ซึ่งมีความเห็นว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง คือ ประเภทนักตรึก นักคิด ซึ่งแสดงปฏิภาณของตน คิดไป พิจารณาไปและเห็นว่า ตากดี หูกดี จมูกก็ดี ลิ้นก็ดี กายก็ดี ชื่อว่าอัตตา ไม่เที่ยง เพราะเห็นความเสื่อม ความแปรปรวน แต่เชื่อว่าใจนั้น ชื่อว่าอัตตา เที่ยง

ในยุคนี้นี้มีความคิดอย่างนี้บ้างไหม ไม่ได้พ้นไปจากในครั้งที่พระผู้มี- พระภาคยังไม่ปรินิพพาน หรือในครั้งก่อนการตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาคเลย จึงได้ทรง แสดงไว้โดยละเอียดถึงความเห็นผิดเพื่อให้บุคคลในสมัยนี้เห็นว่า แม้ว่าจะกระทำความ บรรลุญาณจนกระทั่งสามารถระลึกชาติได้ ก็ไม่สามารถดับกิเลสได้ แต่สามารถมีปัจจัย ให้เกิดความเห็นผิดได้

สำหรับปุปพันตักปัปิกทิวฐิ ๑๔ มี สัสสตทิวฐิ ๔ คือ มีความเห็นว่า เที่ยง เอกัจจสัสสติกทิวฐิ ๔ มีความเห็นว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง นอกจากนั้นก็ มี อันตานันติกทิวฐิ ๔ คือ มีความเห็นว่าโลกมีที่ สุดและหาที่สุดมิได้ นี่ก็เป็น ความเห็นเรื่องโลก

คงจะมีหลายท่านเวลาที่เกิดความเห็น ความคิดต่าง ๆ หรือความสงสัยต่าง ๆ นอกจากจะคิดเรื่องตัวเองว่า เที่ยงหรือไม่เที่ยง เป็นมาอย่างไรชาติก่อน ๆ ก็กลับ

ก็แสนกับมาแล้ว ก็ยังอดคิดถึงเรื่องโลกนี้ไม่ได้ใช่ไหมว่า โลกนี้เป็นอย่างไร เพราะว่าเมื่ออยู่ในโลกนี้ ก็คงจะมีความคิดเห็นว่า โลกนี้จะเที่ยงหรือจะไม่เที่ยง เพราะฉะนั้นสำหรับผู้ที่มีความเห็นผิดเรื่องโลกมีที่สุดและหาที่สุดมิได้ ๔ จำพวก คือ

อันทานันติกทิกฏฐิ ๔ จำพวกที่ ๑ เป็นผู้ที่อบรมจิตจนเป็นผู้มีความสงบมั่นคง บรรลุฌานและเห็นว่า โลกนี้มีที่สุด กลมโดยรอบ ย่อมบัญญัติว่า โลกมีที่สุดและหาที่สุดมิได้

ก็มีความเห็นกันไปสารพัด นี่คือการวิจิตรของมิจฉาทิฏฐิ ความเห็นต่าง ๆ ซึ่งเริ่มทีละเล็กทีละน้อย และแตกแยกแขนงไปมากมายตามประเภทของจิตของแต่ละบุคคล จนกระทั่งปรากฏว่า มีผู้ที่มีความเห็นอย่างนี้

จำพวกที่ ๒ ที่เห็นว่า โลกมีที่สุดและหาที่สุดมิได้ ก็เป็นผู้ที่บรรลุฌานและเห็นว่า ที่ว่าโลกนี้มีที่สุด กลมโดยรอบนั้น เท็จ เพราะฉะนั้น ผู้ที่เห็นอย่างนี้ ก็ย่อมบัญญัติว่า โลกมีที่สุดและหาที่สุดมิได้ ไม่เห็นว่ากลม แต่ก็มีความเห็นว่า โลกมีที่สุดและหาที่สุดมิได้

ช่างคิด ช่างเห็น แต่ก็เห็นที่เปล่าประโยชน์ ไม่เป็นประโยชน์อะไรเลย และไม่ทำให้เกิดความเข้าใจในสภาพธรรมตามความเป็นจริงด้วย

จำพวกที่ ๓ เป็นผู้ที่บรรลุฌานและมีความเห็นว่า โลกด้านบน ด้านล่าง มีที่สุด ด้านขวางหาที่สุดมิได้ ย่อมบัญญัติว่า ที่ว่าโลกนี้มีที่สุด กลมโดยรอบ หรือว่าโลกนี้มีที่สุดและหาที่สุดมิได้นั้น เท็จ คือ ไม่เชื่อตามผู้ที่มีความเห็นจำพวกที่ ๑ และที่ ๒ แต่มีความเห็นว่า โลกมีที่สุดและหาที่สุดมิได้ โดยพิจารณาเห็นว่า โลกด้านบน ด้านล่างมีที่สุด แต่ด้านขวางหาที่สุดมิได้ เพราะฉะนั้น โลกมีที่สุดและหาที่สุดมิได้

สำหรับผู้ที่มีความเห็นว่า โลกมีที่สุดและหาที่สุดมิได้ ซึ่งเป็น อันทานันติกทิกฏฐิ จำพวกที่ ๔ ก็เป็นพวกนักตรึก นักค้นคิดธรรมดา ๆ เหมือนทุกวันนี้ ซึ่งไม่ได้ฌานแต่มีความเห็นว่า โลกนี้มีที่สุดก็มีใช่ ไม่มีที่สุดก็มีใช่ จึงบัญญัติว่า โลกมีที่สุดและหาที่สุดมิได้

คิดเอาเองเท่านั้น ใครมาถามก็บอกว่า มีที่สุด พอถามไปถามมา ก็หาที่สุดมิได้ เพราะว่าเป็นนักคิด เพราะฉะนั้น ไม่คิดอย่างเดียว คิดหลายอย่าง คิดอย่างนี้ และก็คิดอย่างนั้น ถ้าเห็นว่อย่างนี้จะผิด ก็คิดอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งทั้ง ๒ อย่างก็ไม่ถูก แต่จะไปยับยั้งความซำงคิดของนักคิดก็ไม่ได้

เพราะฉะนั้น ในชีวิตประจำวัน ถ้าใครเป็นนักคิดต้องระวัง ถ้าคิดเอง ไม่คิดตามพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดง มีทางที่จะผิดมาก

สำหรับทักขิ ๖๒ ที่เป็นปุพพัตถกับปิกทักขิ ๑๘ คือ ผู้ที่กำหนดขันธส่วนอดีต และมีความเห็นผิดต่าง ๆ เกิดขึ้น เป็นสัสสตวาทะ มีความเห็นว่า อัตตาและโลกเที่ยง ๔ จำพวก เอกัจจสัสสติกวาทะเห็นว่า บางอย่างเที่ยง ๔ จำพวก อันตานันติกวาทะ มีความเห็นว่า โลกมีที่สุดและไม่มีที่สุด ๔ จำพวก อมราวิกเขปิกะ คือ ผู้ที่มีความเห็นและวาทะดินได้ ไม่ตายตัว ๔ จำพวก รวมเป็น ๑๖ จำพวก และอริจจสมุปบันนิกวาทะ ๒ จำพวก คือ มีความเห็นว่า อัตตาและโลกเกิดขึ้นลอย ๆ รวมเป็นปุพพัตถกับปิกทักขิ ๑๘

ท่านผู้ฟังเมื่อได้ทราบความเห็นผิดต่าง ๆ เหล่านี้ ก็เป็นที่น่าอัศจรรย์ว่า ซำงมีผู้ที่มีความคิดแปลก ๆ อย่างนี้ ซึ่งก็เป็นความจริง เพราะพระผู้มีพระภาคทรงหยั่งรู้ว่ความเห็นต่าง ๆ เหล่านี้เกิดขึ้นได้อย่างไร ซึ่งข้อความในอรรถกถามีคำอุปมาว่า

ความเห็นผิดต่าง ๆ เหล่านี้ เหมือนกับกระเข้าของคนบ้า

คือ ความเห็นต่าง ๆ เหล่านี้ไม่มีสาระ และไม่น่าจะคิดขึ้นมาได้เลย แต่แม้กระนั้นความวิจิตรของความคิดที่เกิดขึ้นแต่ละขณะ ซึ่งสืบต่อและสะสมคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงทีละเล็กละน้อย ๆ ก็ทำให้เป็นผู้ที่ปราศจากเหตุผล จนในที่สุดทำให้มีความเห็นผิดประการต่าง ๆ เช่น ผู้ที่มีความเห็นดินได้ไม่ตายตัว เป็นจำพวกอมราวิกเขปิกทักขิ ๔ ซึ่งข้อความใน **สมังคลวิลาสินี อรรถกถา พรหมชาลสูตร** อธิบายว่า

ที่ชื่อว่าอมรา เพราะอรรถว่ ไม่ตาย

ที่ชื่อว่าวิกเขปะ เพราะอรรถว่ ดินไป มีอย่างต่าง ๆ

ที่ชื่อว่าอมราวิกเขปะ เพราะอรรถว่า ความเห็นและวาทะไม่ตายตัว ดิ้นไป
มีอย่างต่าง ๆ

สมณะและพราหมณ์ ที่ชื่อว่าอมราวิกเขปะ เพราะอรรถว่า มีความเห็นและ
วาทะไม่ตายตัว ดิ้นไป มีอย่างต่าง ๆ นั้น

อีกนัยหนึ่ง ปลาชนิดหนึ่ง ชื่อว่าอมรา แปลว่า ปลาไหล ปลาไหลนั้นเมื่อ
แล่นไปในน้ำด้วยอำนาจลอยและจม เป็นต้น ใคร ๆ ไม่อาจจับได้ แม้วาทะนี้ก็เหมือน
อย่างนั้น แล่นไปข้างโน้น ข้างนี้ ไม่เข้าถึงอาการที่ใคร ๆ จะพึงถือเอาได้ เหตุนี้จึง
เรียกว่า อมราวิกเขปะ

สมณะและพราหมณ์ ที่ชื่อว่าอมราวิกเขปะ เพราะอรรถว่า มีวาทะดิ้นไป
เหมือนปลาไหล

เพราะฉะนั้น จะต้องระวังที่จะพิจารณาในเหตุในผลให้เกิดความเข้าใจจริง ๆ
การศึกษาพระธรรม ประโยชน์เพื่อละความเห็นผิด ซึ่งทุกท่านอาจจะเคยมี และถ้าไม่
ศึกษาพระธรรมโดยละเอียดจะไม่ทราบเลยว่า ความเห็นอย่างไรผิด และข้อปฏิบัติ
อย่างไรผิด ซึ่งข้อปฏิบัติที่ผิดจะทำให้เกิดผลที่ถูกต้องไม่ได้

และการที่จะพิจารณาแม้ในการปฏิบัติ ก็ต้องพิจารณาโดยละเอียดรอบคอบว่า
ผลคือเพื่ออะไร เพราะจะได้ยินเรื่องข้อประพฤติปฏิบัติมากมายหลายอย่าง ซึ่งก็เกิด
จากทิวฐิ คือ ความเห็นต่าง ๆ เพราะฉะนั้น ผลที่ทุกท่านต้องการ ซึ่งต้องเป็นผู้ที่ตรง
จริง ๆ ว่าท่านต้องการอะไร แม้แต่ในการที่จะศึกษาพระธรรมเพื่ออะไร เพื่อที่จะให้
ปฏิบัติถูก ให้มีความเห็นถูก เพื่อที่จะได้ไม่ปฏิบัติผิด เพราะฉะนั้น ถ้าผลคือการ
สามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้เอง เหตุที่ถูก คือ
สติจะต้องเกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้เอง
ถ้าผิดไปจากนี้ จะโดยมีความเห็นประการอื่นอย่างไรก็ตาม ย่อมไม่สามารถที่จะให้
ปัญญาเจริญขึ้นจนกระทั่งสามารถประจักษ์ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลัง
ปรากฏในขณะนี้ตามปกติตามความเป็นจริงได้

๑๐๕๖

ถ้ามีความเข้าใจผิดในสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ในหนทางที่จะทำให้ประจักษ์
แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทีละเล็กทีละน้อย แสดงว่าเป็นผู้ที่เริ่มปราศจาก
เหตุผล เมื่อปราศจากเหตุผลมากขึ้น และไม่ตรวจสอบกับพระธรรมวินัยเพื่อที่จะละ
ความเข้าใจผิด ก็จะเป็นเหตุให้เกิดความเห็นผิด จนเป็นถึงความเห็นที่ผิดได้ไม่ตายตัว
ซึ่งมี ๔ จำพวก

พวกที่ ๑ คือ ผู้ที่เมื่อถูกถามไม่รู้ชัดว่า นี่เป็นกุศล นี่เป็นอกุศล กลัวว่า
คำพยากรณ์จะเป็นคำเท็จ เมื่อถูกถามปัญหาในข้อนั้น ๆ จึงกล่าววาทาจาตัมได้
ไม่ตายตัวว่า ความเห็นของเราว่า อย่างนี้ก็มีใช่ อย่างนั้นก็มีใช่ อย่างอื่นก็มีใช่ มีใช่
ก็มีใช่ มีใช่ไม่ใช่ก็มีใช่

ซึ่งใน **สุมังคลวิลาสินี** มีข้อความที่อธิบายความเห็นของผู้ที่เป็น
อมราวิกเขปิกทิกฺขุ ว่า

ความเห็นที่ว่า อย่างนี้ก็มีใช่ เป็นคำดั้นไป ไม่กำหนดแน่นอน

ความเห็นที่ว่า อย่างนั้นก็มีใช่ เป็นคำปฏิเสธวาทะว่าเที่ยง

ความเห็นที่ว่า อย่างอื่นก็มีใช่ ปฏิเสธวาทะว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่าง
ไม่เที่ยง

ความเห็นที่ว่า ไม่ใช่ก็มีใช่ ปฏิเสธที่กล่าวไว้ว่า เบื้องหน้าแต่ความตาย
สัตว์ไม่มี

ความเห็นที่ว่า มีใช่ไม่ใช่ก็มีใช่ ปฏิเสธวาทะของคนข้างคิดที่กล่าวไว้ว่า เป็นก็
มีใช่ ไม่เป็นก็มีใช่

เหมือนกับของที่อยู่ในกระเช้าของคนบ้าไหม ซึ่งใน **สุมังคลวิลาสินี** มีข้อความ
ต่อไปว่า

กับบุคคลผู้มีความเห็นผิดได้ไม่ตายตัวนี้ ถูกถามว่า นี่เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ย่อมไม่ตอบอะไร ๆ

ทุกท่านต้องการเข้าใจจริง ๆ เพื่อที่จะได้ละอกุศล จึงศึกษา จึงสนทนาธรรม จึงไตร่ตรองพิจารณา แต่ผู้ที่มีวาทะเป็นพวกอมราวิกเขปิกทิกฐิ ก็ไม่ยอมตอบอะไร

หรือถูกถามว่า นี่เป็นกุศลหรือ ก็ตอบว่า ความเห็นของเราว่า อย่างนี้ก็มีใช่ ลำดับนั้น เมื่อเขากล่าวว่า อะไรเป็นกุศล ก็ตอบว่า ความเห็นของเราว่า อย่างนั้นก็มีใช่

เมื่อเขากล่าวว่า อย่างอื่นจากทั้งสองอย่างหรือ ก็ตอบว่า ความเห็นของเราว่า อย่างอื่นก็มีใช่

ลำดับนั้น เมื่อเขากล่าวว่า ลัทธิของท่านว่า ไม่ใช่ทั้ง ๓ อย่างหรือ ก็ตอบว่า ความเห็นของเราว่า ไม่ใช่ก็มีใช่

ลำดับนั้น เมื่อเขากล่าวว่า ลัทธิของท่านว่า ไม่ใช่ก็มีใช่ ก็ตอบกันไปอย่างนี้ว่า ความเห็นของเราว่า มิใช่ไม่ใช่ก็มีใช่ ดังนั้นทีเดียว คือ ไม่ตั้งอยู่แม้ในฝ่ายหนึ่ง

อย่างนี้จะมีไหม ก็ต้องมี ถ้าได้สนทนากับผู้ที่มีความเห็นซึ่งเข้าใจไม่ถูกต้อง เพราะฉะนั้น ก็เดินไปจนรอบ จนทั่ว รวมความว่า ไม่ตั้งอยู่แม้ในฝ่ายหนึ่ง นี่เป็นอมราวิกเขปิกทิกฐิ จำพวกที่ ๑

จำพวกที่ ๒ ก็โดยนัยเดียวกัน คือ เป็นผู้ที่ไม่รู้ชัดว่า นี่เป็นกุศล นี่เป็นอกุศล แต่จำพวกที่ ๒ เป็นผู้ที่ยกเลาะจะมีอุปาทาน เมื่อมีความพอใจบ้าง ติดใจบ้าง เมื่อบัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า ตอบถูกแล้ว หรือจะเกิดความเคืองใจบ้าง ขัดใจบ้าง เมื่อบัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า ตอบไม่ดี เพราะว่าเรื่องชื่อแม้เพียงเท่านี้ก็ไม่รู้

นี่เป็นความคิดเห็นของแต่ละท่านที่กล่าวว่า ถ้าตอบถูกบัณฑิตทั้งหลายจะกล่าวว่า ตอบถูกแล้ว ตนเองจะเกิดความพอใจ ซึ่งเป็นความติดใจอย่างอ่อน หรือว่าจะเกิดความติดใจอย่างแรง เพราะฉะนั้น จะทำให้เกิดอุปาทานขึ้น จึงกล่าวว่าจะมีอุปาทานอย่างนั้น หรือว่าจะเป็เหตุให้เกิดความเคืองใจซึ่งเป็นความโกรธอย่างอ่อน หรือเป็น

ความเข้าใจซึ่งเป็นความโกรธอย่างแรงได้ เมื่อตอบผิดและบัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า
ตอบไม่ดี

จำพวกที่ ๓ เป็นผู้ที่ไม่รู้ชัดว่า นี่เป็นกุศล นี่เป็นอกุศล เพราะฉะนั้น จะต้องมีการ
คำตอบที่ดัดได้ ไม่ตายตัว เป็นผู้ที่ยกแล้วและเกลียดการชักถามของสมณพราหมณ์
ผู้เป็นบัณฑิต ซึ่งมีปัญญาละเอียด ชำนาญการได้วาทะ เป็นดุษคนแม่นยำ เพราะ
เมื่อผู้ที่เป็นบัณฑิตชักใช้ไล่เลียง สอบสวน ก็ย่อมไม่อาจที่จะได้ตอบได้ ซึ่งข้อความ
ใน **สมังควลลิตินิ** ได้อธิบายคำต่าง ๆ ว่า

คำว่า สมณพราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิต คือ ผู้ประกอบด้วยคุณเครื่องความเป็น
บัณฑิต

คำว่า มีปัญญาละเอียด คือ ผู้เจริญด้วยปัญญาอันละเอียดสุขุม สามารถ
แทงตลอดอรรถอันพิเศษ ซึ่งละเอียดสุขุม

คำว่า ชำนาญการได้วาทะ คือ เข้าใจการได้วาทะ และคุ้นเคยการโต้กับ
ฝ่ายอื่น

คำว่า เป็นดุษคนแม่นยำ คือ เหมือนกับนายขมังธนูผู้ยิงถูกชนทรายฉะนั้น
อธิบายว่า สมณพราหมณ์นั้นย่อมเที่ยวไปเหมือนกับจะทำลายทิวภูมิของคนเหล่าอื่น
แม้สุขุม ด้วยกำลังปัญญาของตน ๆ ดุษคนแม่นยำยิงถูกชนทรายฉะนั้น

คำว่า เขาจะพึงชักใช้ไล่เลียงสอบสวนเราในข้อนั้น อธิบายว่า สมณพราหมณ์
นั้นชักใช้ไล่เลียงสอบสวนเราในข้อที่เป็นกุศลและอกุศล

ธรรมเป็นเรื่องยากไหม แม้แต่เพียงเรื่องของกุศลหรืออกุศล ไม่ใช่เป็นสิ่งที่จะรู้
ง่าย เพราะฉะนั้น ผู้ที่กลัว เพราะไม่รู้ชัด ก็ไม่อยากจะพบผู้ที่เป็นบัณฑิตเพราะรู้ว่า
ผู้ที่เป็นบัณฑิตจะต้องชักใช้ไล่เลียงสอบสวนในความเห็นที่ตอบ เช่น เรื่องของ
สมถภาวนา ถ้าตอบว่า การทำให้จิตจดจ้องอยู่ที่อารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งเป็น
สมถภาวนา เป็นกุศล อย่างนั้นจะถูกไหม การที่ให้จิตจดจ้องตั้งมั่นที่อารมณ์ใด
อารมณ์หนึ่งโดยวิธีใดก็ตาม กล่าวว่า เป็นกุศล ถูกหรือไม่ถูก

ยากที่จะตัดสินใจใหม่่ว่า เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ถ้าไม่เข้าใจจริง ๆ ก็จะตอบผิด เพราะฉะนั้น ย่อมกลัวว่าจะมีผู้ที่ชักใช้

ที่ว่า ชักใช้ นั้น ได้แก่ ถ้ามถึงลัทธิว่า ท่านจงกล่าวลัทธิของตนว่าอะไรเป็น กุศล อะไรเป็นอกุศล

นี่เป็นเรื่องของสมถภาวนาได้เหมือนกัน คือ ผู้ที่กล่าวว่า ท่านกำลังปฏิบัติ สมถะอยู่ ถ้ามีผู้ถามว่า ท่านปฏิบัติอย่างไร ลัทธิของท่านปฏิบัติอย่างไร ก็จะต้อง อธิบายว่าการประพฤติปฏิบัตินั้นทำอย่างไร ซึ่งถ้าเป็นผู้ที่ไม่รู้ว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล ก็ย่อมจะตอบผิด

ที่ว่า ไล่เลียง นั้น คือ เมื่อตอบไปว่า เรื่องชื่อนี้เป็นกุศล เป็นอกุศล ก็จะฟัง ถ้ามถึงเหตุว่า ด้วยเหตุอะไร

ถ้าพยายามที่จะให้จิตจดจ้องอยู่ที่อารมณ์หนึ่งและเข้าใจว่าเป็นสมถภาวนา ก็จะต้องมีผู้ชักใช้สอบสวนว่า เพราะอะไรจึงเป็นสมถะ หรือว่าเพราะอะไรจึงเป็นกุศล ไม่ใช่เชื่อตามง่าย ๆ ว่า การที่ทำให้จิตจดจ้องอยู่ที่อารมณ์เดียวเป็นกุศล เพราะว่า จะต้องมีความเห็นผลมากกว่านั้น

ที่ว่า ฟังถ้ามถึงเหตุว่า ด้วยเหตุอะไร

ที่ชื่อว่าสอบสวน คือ เมื่อตอบไปว่าด้วยเหตุชื่อนี้ ก็จะฟังขึ้นโทษ ชักใช้อย่างนี้ ว่า ท่านยังไม่รู้เหตุนี้ ท่านก็จงถือเอาชื่อนี้ จงสละชื่อนี้เสีย

ซึ่งก็เป็นการยากอีกที่จะสละความเห็นผิดที่ยึดถือมานาน หรือว่ากว่าจะยึดถือก็ พากเพียรคิดอย่างนั้นบ้าง อย่างนี้บ้าง หรือว่าพากเพียรฟังบุคคลนั้นบ้าง บุคคลนี้บ้าง พากเพียรแสวงหาจนกระทั่งเกิดความติด เกิดความพอใจขึ้น และถ้าทราบว่าเป็นความเห็นผิด ยากใหม่ที่จะสละทิ้งเสีย ซึ่งข้อความในอรรถกถามีต่อไปว่า

เมื่อได้ตอบกับบัณฑิตเหล่านั้นไม่ได้ ก็จะเดือดร้อน เป็นทุกข์ เพราะทำให้ ริมฝีปาก เพดาน ลิ้น และคอ แห้งทีเดียว

สำหรับผู้ที่มีความเห็นผิด ที่ตื่นได้ไม่ตายตัว ที่เป็นอมราวิกเขปิกทิกฐิ
จำพวกที่ ๔ ก็เพราะเป็นผู้ที่โง่เขลา งมงาย ซึ่งข้อความใน **สมังคลวิลาสินี** อธิบาย
ว่า

คนโง่ คือ ไม่มีปัญญา คนเขลา เป็นคนหลงพร้อมอย่างยิ่ง

สำหรับบุพพัตถกัปปิกทิกฐิ ๑๔ ที่ได้กล่าวถึงแล้ว คือ สัสสตวาทะ ๔
เอกัจจสัสสติกวาทะ ๔ อันตานั้นติกะ ๔ อมราวิกเขปิกะ ๔ และยังมีความเห็นผิดที่
เป็นบุพพัตถกัปปิกทิกฐิอีก ๒ คือ อธิจจสมุปบันนิกวาทะ ๒ จำพวก ซึ่งเป็นผู้ที่มี
ความเห็นที่ผิดว่า อตฺตาและโลกเกิดขึ้นลอย ๆ

จำพวกที่ ๑ ได้แก่ ผู้ที่เคยเกิดเป็นอสังฺกยสัตตาทพรหม คือ เป็นพรหมที่มีแต่
รูปปฏิสนธิ เพราะเห็นโทษของนามธรรมว่า เมื่อมีจิตก็มีทุกข์ ถ้ามีรูปร่างกายโดยที่
ไม่มีจิต ความทุกข์ใด ๆ ก็ไม่มี ความที่จะเดือดร้อนเพราะกิเลสชั้นต่าง ๆ ก็ไม่มี
เพราะฉะนั้น เมื่อเห็นโทษของนามธรรม และเป็นผู้ที่อบรมเจริญความสงบของจิต
มั่นคงจนถึงปัญจฌาน เวลาที่ใกล้จะจุติ ฌานจิตไม่เสื่อม เมื่อฌานจิตขึ้น
ปัญจฌานเกิดก่อนจุติ และเป็นผู้ที่มีความปรารถนาที่จะละนามธรรม ก็เป็นปัจจัยให้
เมื่อจุติจิตดับไปแล้ว รูปปฏิสนธิเกิดขึ้นในชั้นอสังฺกยสัตตาทพรหมภูมิ ซึ่งเป็นรูปพรหม
ชั้นหนึ่งที่มีแต่รูปขันธ์เกิดขึ้นเท่านั้น ไม่มีนามขันธ์เกิดเลย คือ ไม่มีจิตและเจตสิกเกิด
ในระหว่างที่เป็นอสังฺกยสัตตาทพรหมเลย และตั้งอยู่ตลอดจนกว่าจะสิ้นอายุ
เมื่อสิ้นอายุแล้ว รูปกัณฺธรรหณ และปฏิสนธิจิตก็เกิดในสุคติภูมิ

เพราะฉะนั้น เวลาที่ผู้นั้นอบรมเจริญความสงบของจิตมั่นคง และสามารถเห็น
ปฏิสนธิจิตที่เกิดขึ้น แต่ไม่สามารถที่จะย้อนระลึกเลยไปกว่านั้นได้ ก็เห็นว่าปฏิสนธิจิต
เกิดขึ้นลอย ๆ จึงมีความเห็นที่ผิดว่า อตฺตาและโลกเกิดขึ้นลอย ๆ นี่เป็นจำพวกที่ ๑ ซึ่งเคย
เกิดเป็นอสังฺกยสัตตาทพรหม

จำพวกที่ ๒ เป็นนักตรึก นักคิดธรรมดา ๆ ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่คิดผิด ไม่ว่าจะเห็น
โดยนัยของสัสสตวาทะ หรือเอกัจจสัสสติกวาทะ อันตานั้นติกวาทะ อมราวิกเขปิก-
วาทะก็ตาม ก็จะต้องมีผู้ที่ไม่ใช่ระลึกชาติได้ แต่เป็นผู้ที่นึกคิดเอาเองตามการสะสม

ถ. เรื่องของมิจฉาทิฏฐิ ๖๒ ประการนี้ ศึกษาแล้วรู้สึกว่ายาก เข้าใจยาก เหลือเกิน สรุปแล้วก็มีแค่ ๒ คน คนหนึ่งได้ฌาน คนหนึ่งนักคิด มีแค่นี้ แต่ที่ยาก เพราะไม่เข้าใจว่า อตฺตาและโลกหมายความว่าอย่างไร

สจ. อตฺตา คือ สภาพธรรมที่มีปรากฏที่เคยยึดถือว่าเป็นตัวตน โลก ก็โลกนี้ที่อยู่อาศัย หรือว่าจักรวาล โลกจักรวาล

ถ. คนที่ได้ฌาน เมื่อระลึกชาติได้ ชาติหนึ่ง ๆ ตายจากมนุษย์ไปเกิดเป็น เทวดา ตายจากเทวดาไปเกิดเป็นเปรต ตายจากเปรตไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ทำไม ยังบัญญัติว่าเที่ยงอยู่ หมายความว่าอย่างไร

สจ. เที่ยง คือ เป็นเขานั่นเอง เป็นอย่างนั้นบ้าง เป็นอย่างนี้บ้าง เพราะฉะนั้น ก็มีตัวตน เป็นตัวตน เมื่อจากโลกนี้ก็ไปสู่โลกนั้น จากโลกนั้นก็ไปสู่โลกนี้ ยังไม่เปลี่ยน ยังไม่หมด

ถ. นั่นก็แสดงความไม่เที่ยงแล้ว

สจ. ส่วนที่เที่ยง คือ ตัวเอง ถ้าไม่เที่ยงก็ไม่ต้องมาเป็นบุคคลนี้ที่กำลังนั่งอยู่ ที่นี้ แต่บุคคลนี้แหละเคยเป็นบุคคลนั้น เพราะฉะนั้น จึงเที่ยงจากบุคคลนั้นมาสู่ความเป็นบุคคลนี้ จากบุคคลนี้ ชาตินี้ ก็ไปสู่ชาติโน้น ๆ ซึ่งก็คือคนนั้นนั่นเองที่เที่ยง ตัวตน ไม่ได้หายไปไหน ยังอยู่ ยังเที่ยงอยู่

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

สจ. แต่ตัวตนมีไหม ตัวตนที่กำลังนั่งอยู่เดี๋ยวนี้ มีไหม เพราะฉะนั้น ความเห็นว่า ตัวตนที่กำลังอยู่เดี๋ยวนี้ มี แม้ในชาติก่อน ๆ ก็คือคนนี้ซึ่งกำลังนั่งอยู่ที่นี่ ไม่ใช่บุคคลอื่น เพราะฉะนั้น จึงเที่ยงโดยความเป็นตัวตนนี้ที่กำลังอยู่ที่นี่ ยังเที่ยงอยู่ ยังไม่หมดไป

ถ. ความหมายดินได้ ทำให้เข้าใจยาก

สจ. ต้องเข้าใจให้ถูกต้อง

ถ. ในสัสสตทิฏฐิ ในอรรถกถาสุมังคลวิลาสินีท่านกล่าวว่า อตฺตาและโลก เที่ยง ท่านกล่าวว่า ผู้ที่บัญญัติอตฺตาและโลกว่าเที่ยง หมายถึงยึดชั้น ๕ มีรูปชั้น

เป็นต้น ชันธุโชนันท์หนึ่งว่าเป็นอัตตา ว่าเป็นโลก เพราะฉะนั้น คำว่า อัตตา กับคำว่า โลก ก็อันเดียวกัน และที่ว่าชันธุโชนันท์หนึ่ง ผมคิดว่า ผู้ที่ระลึกชาติได้คงจะยึด วิญญาณขันธว่าเป็นอัตตา ว่าเป็นโลก ใช่มั้ย

ส. นั้นโดยนัยของสัสสตวาทะ แต่มีนัยอื่นอีกที่กล่าวว่า โลกที่เป็นจักรวาล เพราะว่าทั้งหมดมีถึง ๖๒

ถ. คำว่า โลกมีที่ สุด โลกไม่มีที่ สุด โลกมีที่ สุดก็ไม่ใช่ โลกไม่มีที่ สุดก็ไม่ใช่ ก็เป็นความหมายอีกอย่างหนึ่ง ความหมายดีนี้ได้ ทำให้เข้าใจยากมาก

ส. สรุปแล้วเหมือนกระเช้าของคนบ้าไหม ถ้าจะตามคันดูกระเช้าของคนบ้า ก็คงจะเป็นตามไปด้วย จะจับสาระอะไรก็ไม่มี แต่ก็นั่งคั่นในกระเช้าของคนบ้า

ถ. ที่ว่าโลกมีที่ สุด ผมอ่านในอรรถกถาว่า ผู้ที่ได้อุปปจารสมาธิ แต่ไม่ได้ ขยายปฏิภาคนิมิตไปถึงขอบจักรวาล จึงบัญญัติว่า โลกมีที่ สุด อีกคนหนึ่งเขาขยาย ปฏิภาคนิมิตไปถึงขอบจักรวาล จึงบัญญัติว่า โลกไม่มีที่ สุด

ส. นี่แสดงให้เห็นถึงความเห็นของคนที่ไม่ขยายกสิณนิมิตไปจนกระทั่งถึง ขอบจักรวาลด้วยกัน ก็ยังมีความเห็นต่างกัน เพราะว่าเห็นผิดทั้ง ๒ อย่าง เนื่องจากว่าไม่รู้จริงในลักษณะของสภาพธรรม

ถ. อีกคนหนึ่งขยายนิมิตไปส่วนกว้าง แต่ส่วนบนกับส่วนล่างไม่ได้ขยาย จึงบอกว่า มีที่ สุดก็มี ไม่มีที่ สุดก็มี ยุ่งเหลือเกิน ศึกษาแล้วจริง ๆ

ส. เพราะฉะนั้น ก็เป็นกระเช้าของคนบ้าจริง ๆ แสดงให้เห็นถึงพืชเชื้อของความเห็นผิด ซึ่งเป็นอนุสัยกิเลสที่ยังไม่ได้ดับเป็นสมุจเฉท ถึงแม้ว่าจะสามารถระลึก ชาติได้ หรือว่าสามารถจะขยายกสิณปฏิภาคนิมิตไปจนกระทั่งถึงสุดขอบจักรวาล ก็ยังมีความเห็นผิดได้

๑๐๕๗

- ถ. คำว่า จักรวาลนี้ เขาขยายทางใจ หรือว่าขยายออกมาภายนอก
- ส. ขยายภายนอก ขยายอย่างไร ขยายกสิณปฏิภาคนิมิต
- ถ. กสิณปฏิภาคนิมิตขยายทางใจ ปฏิภาคนิมิตเกิดทางมโนทวารไม่ใช่หรือ
ทำไมมาพูดว่า ขยายสุดขอบจักรวาล
- ส. ขยายกสิณปฏิภาคนิมิตออกไปจนสุดขอบจักรวาล
- ถ. หมายถึงการเปรียบเทียบใช่ไหม หรือว่าขยายจริง ๆ สุดขอบจักรวาล
จักรวาลนี้กว้างใหญ่ไพศาล
- ส. จิตขยายออกมานอกตัวได้ไหม
- ถ. จิตเกิดที่ไหนก็ดับที่นั่น
- ส. เพราะฉะนั้น ขยายออกมานอกตัวไม่ได้ ก็เป็นคำตอบอยู่แล้วว่า
ขยายกสิณปฏิภาคนิมิต
- ถ. ทำไมต้องใช้คำว่า สุดขอบจักรวาล ทำให้เข้าใจผิด
- ส. กสิณนิมิตจะขยายออกไปได้ถึงไหน ขยายให้ใหญ่ได้แค่ไหน กสิณนิมิต
อยู่ในหัวใจหรือเปล่าที่จะขยายไม่ออก จิตขยายออกมาไม่ได้ กสิณปฏิภาคนิมิตขยาย
ได้ไหม
- ถ. ขยายออกจากภายนอก
- ส. จิตขยายไม่ได้ กสิณปฏิภาคนิมิตขยายได้ไหม เวลานี้มีจิต คิดถึง
จักรวาล คิดถึงได้ไหม
- ถ. เข้าใจแล้ว
- ส. ไม่ใช่ว่าจักรวาลมาอยู่ในตัวแล้วขยายออกไป ไม่ใช่อย่างนั้น

ถ. เหมือนกับคนที่แผ่เมตตา คือ ไม่ใช่ว่าไปส่งของให้เขา หมายความว่า จิตนึกถึงคนไหนก็ไหลไปสู่คนนั้น เมตตาไปถึงสัตว์นรกก็ได้ สวรรค์ก็ได้ มนุษย์ก็ได้ การขยายหมายความว่าอย่างนี้หรือเปล่า ความหมายอย่างเดียวกันหรือเปล่า

สุ. ต้องไหลด้วยหรือ

ถ. หมายความว่า ถ้าเรานึกถึงสัตว์ในภูมิไหนที่มาเป็นอารมณ์ทาง มโนทวาร จิตก็เป็นเมตตาในสัตว์หมู่นั้นเหล่านั้น จะเป็นในลักษณะเช่นนี้หรือเปล่า อย่างนี้เป็นการขยายนิมิตใช่ไหม เป็นการขยายอารมณ์ใช่ไหม

สุ. ระวังเรื่องความคิด เพราะต้องให้เป็นเหตุเป็นผลจริง ๆ ถ้าไม่เป็นเหตุ เป็นผลจริง ๆ จะค่อย ๆ ผิดไปที่ละนิดทีละหน่อย และสักวันหนึ่งก็必将มีความเห็นผิด อย่างมาก

ข้อความใน **สมังควลลิตาสนี** ได้แสดงลักษณะของนักตรึก คือ ตกึก คนช่างคิด มี ๔ อย่าง คือ

๑. อนุสฺสติโก เป็นคนที่ช่างคิดตามเรื่องราวที่ได้ฟังมา เช่น ได้ฟังมาว่า ในอดีตกาลพระผู้มีพระภาคทรงเป็นพระราชชื่อนเวสสันดร ก็คิดเอาว่า ถ้าพระผู้มีพระภาคคือพระเวสสันดร อุตตาก็เที่ยง เป็นต้น

ความคิดอย่างนี้เป็นไปได้ไหม ลองสอบถามคนที่ไม่ได้ศึกษาโดยละเอียด ที่จะเห็นว่าเที่ยง อุตตาเที่ยง ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย และก็ดับไปอย่างรวดเร็ว

๒. ชาติสฺสโร เป็นคนช่างคิด โดยระลึกชาติได้ ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ก็ คิดว่า อุตตาเที่ยง เป็นต้น

๓. ลาภิตกฺกโก เป็นคนช่างคิดโดยที่ได้แก้ตัวมาในปัจจุบัน เช่น ปัจจุบันเห็นว่า เรามีความสุขอยู่อย่างนี้ เพราะฉะนั้น ในอดีตก็เป็นอย่างนี้ ในอนาคตก็จะเป็นอย่างนี้ ไม่รู้เหตุที่จะทำให้มีสุขบ้างทุกข์บ้าง

๔. สุทฺธตกฺกโก เป็นคนช่างคิดโดยคิดเอาเอง โดยบริสุทธิ์ทีเดียว คือ ไม่ใช่ ตามที่ได้ฟังเรื่องราวมา หรือว่ามีใช่เพราะระลึกชาติได้ หรือว่าไม่มีเหตุอื่นเหตุใด

แต่เป็นคนช่างคิดโดยเพียงแต่คิดเอาเองเท่านั้นว่า เมื่อเป็นอย่างนี้ ก็จะเป็นอย่างนี้ ผู้ที่มีความคิดเห็นอย่างนี้เพราะไม่ได้ศึกษาพระธรรมวินัย เพราะฉะนั้น จึงมีความเห็นด้วยตนเอง คิดเอาเองต่าง ๆ

สำหรับความเห็นผิดที่เป็นความเห็นผิดตามขั้นส่วนของอนาคต คือ
อปปรนตกับปิกทิกฐิ ๔๔ เป็นการปรารภขั้นส่วนของอนาคต และมีความเห็นผิด ได้แก่
สัณญะทิกฐิ ๑๖ มีความเห็นว่า เบื้องหน้าแต่ตาย มีสัณญะ คือ เกิดอีก
อสณญะทิกฐิ ๘ มีความเห็นว่า เบื้องหน้าแต่ตาย ไม่มีสัณญะ คือ ไม่เกิดอีก
เนวสณญะนาสณญะทิกฐิ ๘ มีความเห็นว่า เบื้องหน้าแต่ตาย มีสัณญะก็มีใช่
ไม่มีสัณญะก็มีใช่

อุจเจททิกฐิ ๗ มีความเห็นว่า มนุสฺส เทวดา รูปพรหม และอรูปพรหม ๔
ตายแล้วสูญ

ทิกฐิธรรมนิพพานทิกฐิ ๕ มีทิกฐิว่า นิพพานในปัจจุบัน

ซึ่งก็คงมีหลายคนเข้าใจว่าบรรลุนิพพานแล้ว โดยที่ไม่ใช่เป็นการรู้แจ้ง
อริยสัจธรรม

ขอกล่าวถึงข้อความใน **พรหมชาลสูตร ข้อ ๔๕ – ข้อ ๔๖** ซึ่งพระผู้มีพระภาค
ตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกำหนดขั้นส่วนของอนาคต
มีความเห็นตามขั้นส่วนของอนาคต ปรารภขั้นส่วนของอนาคต กล่าวคำแสดงทิกฐิหลาย
ชนิดด้วยเหตุ ๔๔ ประการ ก็สมณพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้นอาศัยอะไร ปรารภอะไร
จึงกำหนดขั้นส่วนของอนาคต มีความเห็นตามขั้นส่วนของอนาคต ปรารภขั้นส่วนของอนาคต
กล่าวคำแสดงทิกฐิหลายชนิดด้วยเหตุ ๔๔ ประการ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีทิกฐิว่า อตฺตาเหวขึ้นไปจาก
การตายมีสัณญะ (คือ มีการปฏิสนธิอีก) ย่อมบัญญัติว่า อตฺตาเหวขึ้นไปจากการ
ตายมีสัณญะด้วยเหตุ ๑๖ ประการ ก็สมณพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้นอาศัยอะไร

ปรารภอะไร จึงมีทฎฐิว่าอตฺตาเหนือขึ้นไปจากการตายมีสัณญา ย่อมบัญญัติว่า
อตฺตาเหนือขึ้นไปจากการตายมีสัณญาด้วยเหตุ ๑๖ ประการ

สมณพราหมณ์เหล่านั้นย่อมบัญญัติว่า เบื้องหน้าแต่ตาย

(๑) อตฺตาที่มีรูป ยั่งยืน มีสัณญา หมายถึงพวกรูปพรหม

(๒) อตฺตาที่ไม่มีรูป ยั่งยืน มีสัณญา หมายถึงพวกอรูปพรหม

(๓) อตฺตาทั้งที่มีรูป ทั้งที่ไม่มีรูป ยั่งยืน มีสัณญา หมายถึงพวกรูปพรหมและ
อรูปพรหม

(๔) อตฺตาทั้งที่มีรูปก็มีใช้ ทั้งที่ไม่มีรูปก็มีใช้ ยั่งยืน มีสัณญา เป็นพวกที่คิด
เอาเอง

(๕) อตฺตาที่มีที่สุด ยั่งยืน มีสัณญา

(๖) อตฺตาที่ไม่มีที่สุด ยั่งยืน มีสัณญา

(๗) อตฺตาทั้งที่มีที่สุด ทั้งที่ไม่มีที่สุด ยั่งยืน มีสัณญา

(๘) อตฺตาทั้งที่มีที่สุดก็มีใช้ ทั้งที่ไม่มีที่สุดก็มีใช้ ยั่งยืน มีสัณญา

(๙) อตฺตาที่มีสัณญาอย่างเดียวกัน ยั่งยืน มีสัณญา หมายความว่าถึงพวกที่ได้
ฉานจิต

(๑๐) อตฺตาที่มีสัณญาต่างกัน ยั่งยืน มีสัณญา หมายความว่าถึงพวกที่ไม่ได้
ฉานจิต

(๑๑) อตฺตาที่มีสัณญาอย่างเดียวกัน ยั่งยืน มีสัณญา หมายความว่าถึงผู้ได้ฉานที่มี
กสิณย่อมเยา

(๑๒) อตฺตาที่มีสัณญาหาประมาณมิได้ ยั่งยืน มีสัณญา หมายความว่าถึงผู้ได้
ฉานที่มีกสิณกว้างไพศาล

(๑๓) อตฺตาที่มีสุขอย่างเดียว ยั่งยืน มีสัณญา หมายความว่าถึงพวกรูปพรหม
ในปฐมฌานภูมิจนถึงตติยฌานภูมิ

(๑๔) อตฺตาที่มีทุกข์อย่างเดียว ยั่งยืน มีสัณญา หมายความว่าถึงพวกที่เป็น
สัตว์นรก

(๑๕) อตฺตาที่มีทั้งสุขทั้งทุกข์ ยั่งยืน มีสัณญา หมายความว่าถึงพวกมนุษย์

(๑๖) อตฺตาทิมีทุกขกัมมิไช สุขกัมมิไช ยํยังิน มีสัจญญา หมายความว่าถึงพวกพรหมในชั้นเวฬุผลาภูมิ ซึ่งเป็นภูมิที่เกิดของผู้ที่ได้ปัญจมถานโดยปัญญาจนัย หรือ จตุตถมถานโดยจตุกกนัย

นี่เป็นสัจญญีทิฏฐิ ๑๖ ถ้าคิดตามก็ยุ่งยากเพราะเป็นความเห็นผิดประการต่าง ๆ

สำหรับอสัจญญีทิฏฐิ ๘ คือ ผู้ที่มีความเห็นว่า เมื่อตายแล้วไม่มีสัจญญา

สมณพราหมณ์เหล่านั้นย่อมบัญญัติว่า เบื้องหน้าแต่ตาย

(๑) อตฺตาทิมีรูป ยํยังิน ไม่มีสัจญญา

(๒) อตฺตาทิไม่มีรูป ยํยังิน ไม่มีสัจญญา

(๓) อตฺตาทังที่มีรูป ทังทีไม่มีรูป ยํยังิน ไม่มีสัจญญา

(๔) อตฺตาทังที่มีรูปกัมมิไช ทังทีไม่มีรูปกัมมิไช ยํยังิน ไม่มีสัจญญา

(๕) อตฺตาทิมีที่สุด ยํยังิน ไม่มีสัจญญา

(๖) อตฺตาทิไม่มีที่สุด ยํยังิน ไม่มีสัจญญา

(๗) อตฺตาทังที่มีที่สุด ทังทีไม่มีที่สุด ยํยังิน ไม่มีสัจญญา

(๘) อตฺตาทังที่มีที่สุดกัมมิไช ทังทีไม่มีที่สุดกัมมิไช ยํยังิน ไม่มีสัจญญา

เป็นผู้ที่มีความเห็นทำนองเดียวกับสัจญญีทิฏฐิ ๘ จำพวกแรก แต่สำหรับอสัจญญีทิฏฐินั้น มีความเห็นว่า เบื้องหน้าแต่ตาย คือ ตายแล้ว ไม่มีสัจญญา ไม่มีการเกิดอีก

สำหรับแนวสัจญญาสัจญญีทิฏฐิมี ๘ เช่นเดียวกัน แต่มีความเห็นว่า เบื้องหน้าแต่ตาย มีสัจญญากัมมิไช ไม่มีสัจญญากัมมิไช

สำหรับอุจเฉททิฏฐิ ๗ เป็นบุคคลที่มีความเห็นว่า ผู้ที่เกิดเป็นมนุษย์เบื้องหน้าแต่ตาย ย่อมเลิกเกิด คือ

จำพวกที่ ๑ มีความเห็นว่า อตฺตานิเป็นอันขาดสูญอย่างเด็ดขาด

จำพวกที่ ๒ มีความเห็นว่า ผู้ที่ปฏิสนธิเป็นเทวดา พวกเทวดาทั้งหลายเมื่อตายแล้วขาดสูญอย่างเด็ดขาด

จำพวกที่ ๓ มีความเห็นว่า รูปพรหมทั้งหลายเมื่อตายแล้วขาดสูญอย่างเด็ดขาด

จำพวกที่ ๔ มีความเห็นว่า อรูปพรหมชั้นอากาศาณัญญายตนะเมื่อตายแล้วขาดสูญอย่างเด็ดขาด

จำพวกที่ ๕ มีความเห็นว่า อรูปพรหมชั้นวิญญานัญญายตนะเมื่อตายแล้วขาดสูญอย่างเด็ดขาด

จำพวกที่ ๖ มีความเห็นว่า อรูปพรหมชั้นอากิญจัญญายตนะเมื่อตายแล้วขาดสูญอย่างเด็ดขาด

จำพวกที่ ๗ มีความเห็นว่า อรูปพรหมชั้นเนวสัญญานาสัญญายตนะเมื่อตายแล้วขาดสูญอย่างเด็ดขาด

สำหรับอุปสรรตกับปิกทิวฐิประการสุดท้าย คือ ทิวฐิธรรมนิพพานทิวฐิ มี ๕ จำพวก คือ มีความเห็นว่า นิพพานในปัจจุบัน ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า

๕๘. (๑) ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ มีวาตะอย่างนี้ มีทิวฐิอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เพราะอดีตชาติ เติบอím พรั่งพร้อม เพลิดเพลินอยู่ด้วยกามคุณ ๕ ฉะนั้น จึงเป็นอันบรรลุนิพพานปัจจุบันอันเป็นธรรมอย่างยิ่ง พวกหนึ่งย่อมบัญญัติว่า นิพพานปัจจุบันเป็นธรรมอย่างยิ่งของสัตว์ผู้ปราภวอยู่อย่างนี้

คือ ท่านเหล่านี้คิดว่า เมื่อมีความเติบอímพรั่งพร้อมเพลิดเพลินแล้ว นั่นคือนิพพาน ไม่ต้องมีนิพพานอะไรอีก เพราะว่าเป็นยอดของความสุขแล้ว เนื่องจากเป็นผู้ที่พรั่งพร้อมเพลิดเพลินอยู่ด้วยกามคุณ ๕ นี้คือ จำพวกที่ ๑

จำพวกที่ ๒ เป็นผู้ที่มีความเห็นว่า กามทั้งหลายไม่เที่ยง คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะกามทั้งหลายแปรปรวนเป็นอย่างอื่นจึงเกิดความโศก ความรำไร ความทุกข์โทมนัส และความคับใจ เพราะฉะนั้น ท่านเหล่านี้ก็พยายามละกามด้วยการอบรมเจริญความสงบจนกระทั่งบรรลุดังปฐมฌาน ก็มีความเห็นว่า บรรลุนิพพานปัจจุบันอันเป็นธรรมอย่างยิ่ง

เพียงแต่บรรลุปฐมฌานก็เข้าใจว่า นั่นคือนิพพาน เพราะละกามแล้ว

จำพวกที่ ๓ มีความเห็นว่า การบรรลุตุตติยฌานเป็นการบรรลุนิพพาน เพราะว่ามีวิตก ไม่มีวิจาร มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่

จำพวกที่ ๔ มีความเห็นว่า ทุตติยฌานนั้นท่านกล่าวว่าหยาบ ด้วยยังมีปีติ เป็นเหตุให้จิตกระเหิมอยู่ แต่เมื่อดับปีติแล้ว เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไปจึงเป็นอันบรรลุนิพพานปัจจุบัน เพราะฉะนั้น ก็คิดว่า การบรรลุตุตติยฌานเป็นนิพพาน

จำพวกที่ ๕ มีความเห็นว่า ผู้ที่บรรลุตุตตฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีอุเบกขา เป็นเหตุให้สติบริสุทธิ เพราะละสุข ละทุกข์ และดับโสมนัส โทมนัสก่อนๆ ได้ จึงเป็นอันบรรลุนิพพานปัจจุบัน เพราะตุตติยฌานนั้นท่านเห็นว่ายังหยาบ เนื่องจากจิตยังคำนึงถึงสุขอยู่

สำหรับโลกมุลจิตที่เกิดร่วมกับทวิภูติ ความเห็นผิด ไม่ได้มีแต่เฉพาะในสมัยนี้เท่านั้น ย่อมมีมาตั้งแต่ในครั้งอดีตกาล ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่เกิดดับตามเหตุปัจจัยที่แต่ละบุคคลได้สะสมมา แม้ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน พระเจ้าอชาตศัตรูเองต้องการทราบเรื่องผลของการกระทำในปัจจุบันว่า การกระทำที่ให้ผลในปัจจุบันมีบ้างไหม เพราะฉะนั้น พระองค์ก็พยายามไปสอบถามจากผู้ที่มีชื่อเสียงที่เป็นครูอาจารย์ ๖ ท่าน มีครูปุณณกัสนปะ เป็นต้น ซึ่งจะขอกล่าวถึงข้อความใน **ทิพนิกาย สิลขันธวรรค สามัญญผลสูตร** เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูได้เสด็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค และได้ตรัสเล่าเรื่องที่พระองค์ได้เสด็จไปหาครูปุณณกัสนปะถึงที่อยู่ และได้ตรัสถามว่า ท่านอาจบัญญัติสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันได้หรือไม่ ขอความมีว่า

เมื่อหม่อมฉันกล่าวอย่างนี้ ครูปุณณกัสนปะ ได้กล่าวคำนี้กะหม่อมฉันว่า

ดูกร มหาบพิตร เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ให้ผู้อื่นทำ ตัดเอง ใช้ให้ผู้อื่นตัด เบียดเบียนเอง ใช้ผู้อื่นให้เบียดเบียน ทำเขาให้เศร้าโศกเอง ใช้ผู้อื่นทำเขาให้เศร้าโศก ทำเขาให้ลำบากเอง ใช้ผู้อื่นทำเขาให้ลำบาก ดิ้นรนเอง ทำเขาให้ดิ้นรน ส่ำสั้ว

ลักทรัพย์ ตัดที่ต่อ ปล้นไม่ให้เหลือ ทำโจรกรรมในเรือนหลังเดียว ชุมอยู่ที่ทางเปลี่ยว
ทำชั่วกริยาเขา พุดเท็จ ผู้ทำไม่ชื่อว่าทำบาป

ข้อความต่อไป แสดงให้เห็นเรื่องของบุญ

แม้หากบุคคลจะไปยั้งฝังชายแห่งแม่น้ำคงคา ให้เอง ใช้ให้ผู้อื่นให้ บุญเอง
ใช้ให้ผู้อื่นบุญ บุญที่มีการทำเช่นนั้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา
ด้วยการให้ทาน การทรมานอินทรี การสักรวมศีล การกล่าวคำสัตย์ บุญที่มีการทำ
เช่นนั้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา ดังนี้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหม่อมฉันถามถึงสามัญผลที่เห็นประจักษ์
ครูบูรณกัสสปะ กลับตอบถึงการที่ทำแล้วไม่เป็นอันทำ ฉะนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
หม่อมฉันถามถึงสามัญผลที่เห็นประจักษ์ ครูบูรณกัสสปะกลับตอบถึงการที่ทำแล้ว
ไม่เป็นอันทำ เปรียบเหมือนเขาถามถึงมะม่วง ตอบขุ่นส้มละออ หรือเขาถามถึง
ขุ่นส้มละออ ตอบมะม่วง ฉะนั้น

หม่อมฉันมีความดำริว่า ไฉนคนอย่างเราจะพึงมุ่งรุกรานสมณะหรือพราหมณ์ผู้
อยู่ในราชอาณาจักร ฉะนี้ แล้วไม่ยินดี ไม่คัดค้านภาษิตของครูบูรณกัสสปะ ไม่พอใจ
แต่ก็มีได้เปล่งวาจาแสดงความไม่พอใจ ไม่เชื่อถือ ไม่ใส่ใจถึงวาจาฉะนี้ ลุกจากที่นั่ง
หลีกไป

นี่เป็นผู้ที่มีความเห็นผิดในครั้งนั้น ซึ่งมีความเห็นว่า บาปไม่มี บุญไม่มี
สมัยนี้มีไหม ความเห็นผิดอย่างนี้ มีทุกอย่าง

๑๐๕๘

บางครั้งท่านผู้ฟังได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับครูอาจารย์ท่านนั้นท่านนี้บ้าง ก็อาจจะเกิดศรัทธาความเลื่อมใส เพราะสะสมมาที่จะมีความเลื่อมใสความศรัทธาในบุคคลเหล่านั้น เช่นเดียวกับในสมัยของพระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน ทั้งที่ประวัติของปุณณกัณฐปะ ไม่มีอะไรที่ควรจะเลื่อมใสเลย แต่ก็สามารถมีสาวก หรือว่าผู้ที่เลื่อมใสถึง ๕๐๐ คน ซึ่งประวัติของปุณณกัณฐปะมีว่า

ปุณณกัณฐปะเป็นทาสของสกุลธรรมดาสกุลหนึ่ง แต่ว่าเป็นทาสคนที่ครบ ๑๐๐ เพราะฉะนั้น เขาจึงตั้งชื่อว่าปุณณะ สำหรับกัณฐปะเป็นชื่อของโคตรหรือสกุล แต่เพราะเป็นทาสที่ครบ ๑๐๐ ก็เลยไม่มีใครคอยกวาดขันว่า ทำถูก หรือทำผิด หรือยังไม่ได้ทำ เพราะฉะนั้น ปุณณกัณฐปะก็คิดว่า ไม่ควรจะอยู่ที่นี้ ควรจะหนีไป ระหว่างทางที่หนีไปนั้น มีพวกโจรชิงผ้าไป ไม่สามารถหาใบไม้มานุ่งห่มได้ จึงเปลือยกายเข้าไปในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง พวกภิกษุเห็นเข้าก็ทักท้วงว่า ท่านผู้นี้เป็นสมณะ เป็นอรหันต์ คนที่มักน้อย เช่นท่านผู้นี้ไม่มี และเอาขนมและอาหารมาให้ ซึ่งปุณณกัณฐปะก็คิดว่า เพราะเราไม่นุ่งผ้าจึงเกิดลาภนี้ ตั้งแต่นั้นมาถึงแม้ว่าจะได้ผ้าสาฎกก็ไม่นุ่ง ถือการเปลือยนั้นแหละเป็นบรรพชา คนอื่นๆ ก็เลื่อมใสบวชนในสำนักของปุณณกัณฐปะเป็นจำนวนมาก

ปุณณกัณฐปะเป็นผู้ที่บวชนาน อยู่มา ๒ - ๓ แผ่นดิน คือ ผลัดเปลี่ยนพระราชา ๒ - ๓ พระองค์ เจริญวัยโดยลำดับ คือ อยู่ตลอดมาถึงปัจฉิมวัย เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงโด่งดัง ที่ว่ามียศก็เพราะมีคนนับถือเลื่องลือว่า มักน้อย สันโดษ จนพระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จไปหาเพื่อที่จะถามถึงผลของการกระทำในปัจจุบัน

ซึ่งพระเจ้าอชาตศัตรูก็ไม่ได้เสด็จไปหาเพียงปุณณกัณฐปะเท่านั้น ยังได้เสด็จไปหาครูอื่น คือ ครูมักขลิ โคศาล ครูอชิตะ เกสกัมพล ครูปุกะ กัจจายนะ ครูนิครนถ์ นาฏบุตร ครูสัณชัย เวลัฏฐบุตร ซึ่งทุกท่านนั้นไม่สามารถที่จะกราบทูลคำตอบให้เป็นทีพอพระทัยของพระองค์ได้ จึงได้มาเฝ้าพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงสามัญผล คือ ข้อปฏิบัติซึ่งสามารถที่จะให้เกิดผล ประจักษ์ในปัจจุบันได้ เช่น ผู้ที่เป็นทาส ถ้าละอาคารบ้านเรือนออกบวชเป็นบรรพชิต เป็นผู้ที่มีศีล อบรมเจริญปัญญา พระเจ้าอชาตศัตรูย่อมไม่สามารถที่จะไปเรียกร้องคน นั้นให้กลับมาเป็นทาสรับใช้พระองค์ได้ นี่เป็นผลซึ่งเห็นประจักษ์ในปัจจุบันขึ้นศีล ต่อจากนั้นก็ป็นขั้นของการอบรมเจริญปัญญาจนกระทั่งสามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม เป็นพระอรหันต์คน นั้นก็เป็นผลที่ประจักษ์ในปัจจุบันของกรรมที่ได้กระทำมา

สำหรับครุหมักขลิ โคสาล เป็นผู้ที่มีความเห็นผิดว่า สัตว์ทั้งหลายย่อมเศร้าหมอง เอง ย่อมบริสุทธิ์ เอง ความเพียรและการกระทำทั้งหลายไม่มีผล ซึ่งประวัติของ ครุหมักขลิ โคสาลมีว่า เขาเกิดข้างโรงวัว และถูกใช้ให้ถือหม้อมีน้ำมันเต็มไปในพื้นที่ที่มี เปือกตม เจ้าของหม้อมันน้ำมันกำชับว่าอย่าลื่นพลาด แต่เขาก็พลาดหกล้มลง เขาจึงวิ่ง หนีไปเพราะกลัวเจ้าของหม้อมันน้ำมัน เจ้าของหม้อมันน้ำมันวิ่งตามไปยึดชายผ้าไว้ เขาจึง ทิ้งผ้าที่นุ่งอยู่เป็นคนเปลือยหนีไป แต่เมื่อคนทั้งหลายเห็นก็เข้าใจว่า เขาหมดกิเลส เป็นพระอรหันต์ เขาจึงไม่นุ่งผ้าอีกต่อไป

สำหรับครุคนที่ ๓ ที่พระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จไปหา คือ ครุชิตะ เกสกัมพล เป็นคนที่ครองผ้าที่ทอด้วยผมคน เป็นผ้าที่สากที่สุด ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ผ้าที่ทอนั้นจะมีก็อย่างก็ตาม เกสกัมพล คือ ผ้าที่ทอ ด้วยผมคนเป็นผ้าที่สากกว่าผ้าที่ทอเหล่านั้น ผ้าเกสกัมพลนั้น ในเวลาหนาวก็ เย็นเยือก ในเวลาร้อนก็ระอุ เป็นของมีค่าน้อย มีสัมผัสหยาบคาย สีกี่ชั่ว และ กลิ่นก็เหม็น

สำหรับครุชิตะ เกสกัมพลนั้น เป็นผู้ที่มีความเห็นผิดว่า กรรมไม่มีผล ตายแล้วย่อมขาดสูญ ไม่เกิด

ครุคนที่ ๔ ที่พระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จไปหา คือ ครูปุณณะ กัจจายนะ เป็นผู้ที่มีความเห็นผิดว่า สภาวะ ๗ กอง คือ กองดิน กองน้ำ กองไฟ กองลม สุข ทุกข์ ชีวะ ไม่มีใครทำ ไม่มีใครเนรมิต เป็นสภาพยั่งยืน

ครุคนที่ ๕ ที่พระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จไปหา คือ ครุนิครนถ์ นาฏบุตร ซึ่งเป็นเจ้าลัทธิของการสังวร ๔ อย่าง คือ เป็นผู้ห้ามน้ำทั้งปวง ๑ เป็นผู้ประกอบด้วยน้ำทั้งปวง ๑ เป็นผู้กำจัดน้ำทั้งปวง ๑ เป็นผู้ที่ปะพรมด้วยน้ำทั้งปวง ๑ คือ เขาถือว่าความบริสุทธิ์จะมีได้ด้วยการสังวรการใช้น้ำ คือ ไม่ใช้น้ำเย็น แต่ใช้น้ำร้อน หรือน้ำชำระล้างร่างกาย

ส่วนครุคนที่ ๖ ที่พระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จไปหา คือ ครูสญชัย เวลัฏฐบุตร ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเห็นผิดที่ดั้นได้ไม่ตายตัว

สำหรับการที่จะตรวจสอบว่า ท่านเป็นผู้ที่มีความเห็นผิดหรือว่ามีกรปฏิบัติผิดสักเล็กน้อยบ้างหรือเปล่า หรือว่าเป็นผู้ที่เลื่อมใสผิดบ้างไหม เพราะถ้าเป็นผู้ที่เลื่อมใสผิด ย่อมหมายความว่า ท่านต้องมีความเห็นผิดอยู่จึงเลื่อมใสอย่างผิด ๆ ได้ ซึ่งขอกล่าวถึงข้อความใน **ทิมนิกาย สีลขันธวรรค จุลศีล** เพื่อเป็นการตรวจสอบความคิดและความเลื่อมใสของท่านในปัจจุบัน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

[๒] ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อปุถุชนกล่าวชมตถาคต จะพึงกล่าวด้วยประการใด นั้นมีประมาณน้อยนักแล ยังต่ำนัก เป็นเพียงศีล ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ปุถุชนกล่าวชมตถาคต จะพึงกล่าวด้วยประการใด ซึ่งมีประมาณน้อย ยังต่ำนัก เป็นเพียงศีลนั้น เป็นไฉน

เวลาที่ท่านผู้ฟังคิดถึงพระผู้มีพระภาค และกล่าวชมพระผู้มีพระภาค หรือว่ากล่าวสรรเสริญพระผู้มีพระภาค ทราบไหมว่าสรรเสริญพระองค์ในข้อไหนบ้าง ไม่พ้นจากเรื่องของศีล แต่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า นั้นมีประมาณน้อยนัก ยังต่ำนัก เป็นเพียงศีล ซึ่งศีลที่สรรเสริญและชื่นชมในพระผู้มีพระภาคนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

[๓] ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อปุถุชนกล่าวชมตถาคต พึงกล่าวเช่นนี้ว่า

๑. พระสมณโคดมละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑะ วางศาสตรา มีความละอาย มีความเอ็นดู มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่

๒. พระสมณโคดมละการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ รับแต่ของที่ เขาให้ ต้องการแต่ของที่เขาให้ ไม่ประพฤติดนเป็นขโมย เป็นผู้สะอาดอยู่

๓. พระสมณโคดมละกรรมเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติห่างไกล เว้นขาดจากเมถุนอันเป็นกิจของชาวบ้าน

๔. พระสมณโคดมละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ พูดแต่คำจริง ดำรง คำสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลักฐาน ควรเชื่อได้ ไม่พูดลวงโลก

๕. พระสมณโคดมละคำส่อเสียด เว้นขาดจากคำส่อเสียด พังจากข้างนี้แล้วไม่ ไปบอกข้างโน้นเพื่อให้คนหมู่นี้แตกร้าวกัน หรือพังจากข้างโน้นแล้วไม่มาบอกข้างนี้ เพื่อให้คนหมู่นี้แตกร้าวกัน สมานคนที่แตกร้าวกันแล้วบ้าง ส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกันแล้วบ้าง ชอบคนผู้พร้อมเพรียงกัน ยินดีในคนผู้พร้อมเพรียงกัน เพลิดเพลิน ในคนผู้พร้อมเพรียงกัน กล่าวแต่คำที่ทำให้คนพร้อมเพรียงกัน

๖. พระสมณโคดมละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ กล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษ เพราะเหตุ ชวนให้รัก จับใจ เป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ

๗. พระสมณโคดมละคำเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ พูดถูกกาล พูดแต่ คำที่เป็นจริง พูดอิงอรรถ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดแต่คำมีหลักฐาน มีที่อ้าง มีที่ กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลอันควร

๘. พระสมณโคดมเว้นขาดจากการพรากพิชคาม และภุตคาม

พิชคาม ได้แก่ พืชพรรณที่พรากจากที่แล้วยังเป็นได้อีก

ภุตคาม ได้แก่ พืชพรรณที่ขึ้นอยู่กับที่

๙. พระสมณโคดมฉันหนเดียว เว้นการฉันในราตรี งดจากการฉันในเวลาวิกาล

๑๐. พระสมณโคดมเว้นขาดจากการพ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และ ดูการเล่น อันเป็นข้าศึกแก่กุศล

๑๑. พระสมณโคดมเว้นขาดจากการตัดทรงประดับและตกแต่งร่างกาย ด้วยดอกไม้ของหอมและเครื่องประเทืองผิว อันเป็นฐานแห่งการแต่งตัว
๑๒. พระสมณโคดมเว้นขาดจากการนั่งนอน บนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่
๑๓. พระสมณโคดมเว้นขาดจากการรับทองและเงิน
๑๔. พระสมณโคดมเว้นขาดจากการรับธัญญาหารดิบ
๑๕. พระสมณโคดมเว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ
๑๖. พระสมณโคดมเว้นขาดจากการรับสตรีและกุมาร
๑๗. พระสมณโคดมเว้นขาดจากการรับทาสีและทาส
๑๘. พระสมณโคดมเว้นขาดจากการรับแพะและแกะ
๑๙. พระสมณโคดมเว้นขาดจากการรับไก่และสุกร
๒๐. พระสมณโคดมเว้นขาดจากการรับช้าง โค ม้า และลา
๒๑. พระสมณโคดมเว้นขาดจากการรับไธนาและที่ดิน
๒๒. พระสมณโคดมเว้นขาดจากการประกอบพฤติกรรม และการรับใช้
๒๓. พระสมณโคดมเว้นขาดจากการซื้อการขาย
๒๔. พระสมณโคดมเว้นขาดจากการโกงด้วยตราชั่ง การโกงด้วยของปลอม และการโกงด้วยเครื่องตวงวัด
๒๕. พระสมณโคดมเว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวงและการตลบตะแลง
๒๖. พระสมณโคดมเว้นขาดจากการตัด การฆ่า การจองจำ การตีชิง การปล้น และการกรรโชก

จบ จุลศีล

นี่เป็นจุลศีล คือ ศีลเพียงเล็กน้อยที่ปุถุชนจะกล่าวชมพระผู้มีพระภาค ยังมีมัชฌิมศีล และมहाศีล ซึ่งท่านผู้ฟังก็ควรตรวจสอบว่า ผู้ที่ท่านศรัทธามีความประพฤติเช่นพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือไม่ ถ้าไม่มีความประพฤติเหมือนอย่างพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ท่านยังมีความเลื่อมใสเป็นเพราะท่านมีความเห็นผิดหรือเปล่าจึงเลื่อมใส

สำหรับในข้อมัชฌิมศีล เป็นศีลที่เพิ่มขึ้นจากจุลศีล ซึ่งขอกล่าวถึงบางประการ เช่น

สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวก ฉันทโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังประกอบกรบิโรคของการที่ทำการสะสมไว้เห็นปานนี้ คือ สะสมข้าว สะสมน้ำ สะสมผ้า สะสมยาน สะสมที่นอน สะสมเครื่องประเทืองผิว สะสมของหอม สะสมอมิส

สำหรับยานของพวกบรรพชิต ตามพระวินัยมีอย่างเดียว คือ รองเท้า แต่ก็ยังสะสมไม่ได้ เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่ สะสมข้าว สะสมน้ำ สะสมผ้า สะสมยาน สะสมที่นอน สะสมเครื่องประเทืองผิว สะสมของหอม สะสมอมิส และท่านยังเลื่อมใส แสดงว่าเห็นถูกหรือเห็นผิด

ข้อต่อไปที่เป็นมัชฌิมศีล เป็นการงดเว้นในเรื่องที่เกี่ยวกับการเล่นต่าง ๆ เช่น การเล่นปรมมือ การเล่นปลุกผี การเล่นตีกลอง จนกระทั่งถึงรำกระบี่กระบอง มวยชก มวยปล้ำ การรบ การตรวจพล การจัดกระบวนทัพ กองทัพ

นอกจากนั้นก็ยังเป็นการเล่น เช่น

สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวก ฉันทโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังชวนขวายเล่นการพนัน อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทเห็นปานนี้ คือ เล่นหมากกรุก แกวละแปดตา แกวละสิบตา เล่นหมากเก็บ เล่นหกคะเมน เล่นทายสะกา เล่นเป่าไปไม้ ... แม้แต่เล่นทายใจ หรือเล่นเลี่ยนคนพิการ

สำหรับมัชฌิมศีล ที่เป็นการงดเว้นในเรื่องของที่นั่งที่นอน นอกจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนสูงใหญ่ เติงมีเท้าเกินประมาณ มีเครื่องลาดที่ยัดหนุน เครื่องลาดขนแกะ วิจิตรด้วยเครื่องลาดทองและเงินต่าง ๆ และยังมีเครื่องลาดมีหมอนข้าง

สำหรับมัชฌิมศีล ที่เป็นการงดใช้เครื่องใช้ ก็มีการงดใช้ไม้เท้า ใช้หลักยาใช้ร่ม หรือว่าสวมรองเท้าประดับวิจิตร ติดกรอบหน้า ปักปิ่น นุ่งห่มผ้ามีชาย

นอกจากนั้นก็เป็นเรื่องของเดรัจฉานกถา หรือกล่าวถ้อยคำแก่งแย่งกันว่า ท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ ข้าพเจ้ารู้ทั่วถึง หรือว่าท่านปฏิบัติผิด ข้าพเจ้าปฏิบัติถูก ถ้อยคำ

ของข้าพเจ้าเป็นประโยชน์ของท่านไม่เป็นประโยชน์ คำที่ควรจะกล่าวก่อน ท่านกลับ
กล่าวภายหลัง เป็นต้น

สำหรับมหาศีล ซึ่งเป็นศีลที่มากกว่ามัชฌิมศีลและจุลศีล พระผู้มีพระภาคตรัส
ว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อปุณณกล่าวชมตถาคต ฟังกล่าวเช่นนั้น
ว่า

พระสมณโคดมเว้นขาดจากการเลี้ยวซีกโดยทางผิดด้วยติรัจฉานวิชา เช่นอย่าง
ที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันทโนชณะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังเลี้ยวซีกโดยทาง
ผิดด้วยติรัจฉานวิชาเห็นปานนี้ คือ ทายอวัยยะ ทายนิมิต ทายอุปบาท (คือ สิ่งที่
ตกจากเบื้องบน เช่น อัสนีบาต เป็นต้น) ทำนายฝัน ทำนายลักษณะ ทำพิธีบูชาไฟ
ทำพิธีเบิกแว่นเวียนเทียน ... ทำพิธีเสกเป่าบูชาไฟ ทำพิธีกรรมด้วยโลหิต เป็นหมอดู
อวัยยะ ดูลักษณะที่บ้าน ดูลักษณะที่นา เป็นหมอปลูกเสก เป็นหมอผี เป็นหมอลง
เลขยันต์คุ้มกันบ้านเรือน เป็นหมองู เป็นหมอยาพิษ เป็นหมอแมลงป่อง เป็นหมอ
รักษาแผลหนูกัด เป็นหมอตายเสียงนก เป็นหมอตายเสียงกา เป็นหมอตายอายุ
เป็นหมอเสกกันลูกศร เป็นหมอตายเสียงสัตว์

ยังมีประการอื่นอีก ไม่ได้อ่านทั้งหมด เพียงกล่าวถึงข้อความบางประการ
เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังต้องพิจารณาจริง ๆ เรื่องของความเลื่อมใสว่า ที่ท่านมีความ
เลื่อมใสในบุคคลหนึ่งบุคคลใด หรือว่าจะกล่าวชมบุคคลหนึ่งบุคคลใด เป็นเพราะ
เห็นถูกหรือเห็นผิด แม้แต่เรื่องของการดูฤกษ์

พระสมณโคดมเว้นขาดจากการเลี้ยวซีกโดยทางผิดด้วยติรัจฉานวิชา เช่นอย่าง
ที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉันทโนชณะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังเลี้ยวซีกโดย
ทางผิดด้วยติรัจฉานวิชาเห็นปานนี้ คือ ดูฤกษ์ยามตราทัพว่า พระราชาจักยกออก
พระราชาจักไม่ยกออก ... พระราชาพระองค์นี้จักมีชัย พระราชาพระองค์นี้จักปราชัย
เพราะเหตุนี้

นอกจากนั้นก็ ดูเรื่องของจันทรคราส สุริยคราส พยากรณ์ว่าจักมีฝนดี จักมีฝน
แล้ง หรือว่านับคะแนน คำนวณ นับประมวล แต่งกาพย์ โลกยาศาสตร์ (ตำรา
ว่าด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับโลกชวนให้ตื่นเต้น ไม่น่าเชื่อ เป็นศาสตร์หนึ่งของพวกเดียรถีย์)

สำหรับไตร่จณานวิชาที่พระผู้มีพระภาคทรงเว้น คือ

การให้ฤกษ์อวามงคล ฤกษ์วิวามงคล ฤกษ์เรียงหมอน ฤกษ์หย่าร้าง
ฤกษ์เก็บทรัพย์ ฤกษ์จ่ายทรัพย์ ฤกษ์โชคดี ฤกษ์เคราะห์ร้าย เป็นหมอลงกรจก
เป็นหมอลงหญิงสาว เป็นหมอลงเจ้า บวงสรวงพระอาทิตย์ บวงสรวง
ท้าวมหาพรหม ร่ายมนต์พ่นไฟ ทำพิธีเชิญขวัญ

ข้อสุดท้ายของมหาศีล คือ

พระสมณโคดมเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วยไตร่จณานวิชา เช่นอย่าง
ที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉันทโฆชะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังเลี้ยงชีพโดย
ทางผิดด้วยไตร่จณานวิชาเห็นปานนี้ คือ ทำพิธีบนบาน ทำพิธีแก้บน ร่ายมนต์ ขับผี
สอนมนต์ป้องกันบ้านเรือน ทำกะเทยให้กลับเป็นชาย ทำชายให้กลายเป็นกะเทย
ทำพิธีปลูกบ้าน ทำพิธีบวงสรวงพื้นที่ พ่นน้ำมนต์ รดน้ำมนต์ ทำพิธีบูชาไฟ ประยุ
สำรอก ประยุถ่าย ประยุถ่ายโทษเบื้องบน ประยุถ่ายโทษเบื้องล่าง ประยุแก้
ปวดศีรษะ หุงน้ำมันหยอดหู ประยุตา ประยุนัตถุ ประยุทากัด ประยุทาสมาน
ป้ายยาตา ทำการผ่าตัด รักษาเด็ก ใส่ยา ชะแผล

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ปฤชนกล่าวชมตถาคต จะพึงกล่าวด้วยประการใด
ซึ่งมีประมาณน้อย ยังต่ำนัก เป็นเพียงศีลนั้นเท่านั้นแล

จบ มหาศีล

นี่เป็นเรื่องของโลภมูลจิตซึ่งประกอบด้วยทิฏฐิ ทำให้เกิดความเห็นต่าง ๆ

๑๐๕๙

ถ. ทำไมพระผู้มีพระภาคตรัสว่า ปุณฺณสรวรเสริญฺคุณของพระผู้มีพระภาคได้แก่ศีล เราก็สวดมนต์ทุกวัน ๆ ว่า พระพุทธเจ้าเป็นพระอรหันต์ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เราก็สรวรเสริญอยู่ทุกวัน ๆ

ส. วิชาคืออะไร จรณะคืออะไร

ถ. วิชาก็มีวิชา ๘ จรณะ ๑๕ มีวิปัสสนา เป็นต้น ก็รู้อยู่ สรวรเสริญกันทุกวัน ๆ ทำไมพระผู้มีพระภาคตรัสว่า ปุณฺณสรวรเสริญพระผู้มีพระภาคได้แก่ศีลเท่านั้น

ส. สามารถจะประจักษ์แจ้งในลักษณะของสภาพธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ไหม

ถ. ข้อนี้ยังไม่ถึง

ส. เพราะฉะนั้น ปุณฺณโดยทั่วไปจึงสรวรเสริญพระองค์เพียงอาการที่ปรากฏภายนอก ซึ่งโดยจุลศีลก็ดี มัชฌิมศีลก็ดี มหาศีลก็ดี พระองค์มีศีลยิ่งกว่าสมณพราหมณ์บางพวก

ถ. ที่ว่าเล่นทรงเจ้า มีความหมายว่าอย่างไร

ส. ทรงเจ้า ก็ทรงเจ้าอย่างนี้

ถ. หมายถึงว่า มีโอบปาทิกะ หรือว่าเป็นมนุษย์อีกโลกหนึ่ง ที่ไม่เกี่ยวกับเรา

ส. โดยมากเป็นเทวดาไซ้ใหม่ คงจะไม่เชยเปรต อสุรกายมาด้วย

ถ. พวกเทพมาเกี่ยวข้องกับมนุษย์ด้วยจุดประสงค์อันใด เพื่อที่จะเกื้อกูลหรือเพื่อความมุ่งหมายประการใด มีกล่าวไว้บ้างไหม

ส. ไม่ใช่เป็นการเล่นทรงเจ้า หรือว่าไม่ใช่เชยเจ้ามาเข้าทรง แต่ว่าเทพซึ่งต้องการจะอุปการะ สามารถบันดาลให้เกิดอาการที่อาจจะเรียกว่าเข้า แต่ไม่ใช่เพราะเชยให้มา ไม่ใช่มาด้วยการเรียกร้อง แต่เทพนั้นเองมีความประสงค์ที่จะอนุเคราะห์

เช่น จะอนุเคราะห์ให้สาธุสามเณร ก็ทำให้สามเณรชัก และมีอาการที่ผิดปกติ ทำให้ญาติร้องไห้และเป็นห่วงมาก และเวลาที่เทพนั้นออกไปแล้ว สาธุสามเณรก็ถามว่าทำไมญาติร้องไห้

ถ. หมายความว่า เวลาที่เทพท่านเข้า สาธุสามเณรไม่มีความรู้สึก

ส. ไม่อย่างนั้นจะเรียกว่าเข้าได้อย่างไร ถ้ายังเป็นคนปกติเหมือนเดิม

ถ. คนเรามีวิญญูณครอบครองอยู่ใช่ไหม การเข้าของเทพ ไม่ทราบว่ามันทำอะไรจึงทำให้วิญญูณของเราไม่สามารถครอบครองตนอยู่ได้

ส. ท่านผู้ฟังคิดว่าการที่มีผีเข้า วิญญูณของใครแน่ อยู่ที่ไหน ใช่ไหม ถ้าใช้คำว่า เข้า ดูเหมือนว่า จิตของคนอื่นเข้ามาอยู่ในร่างกายของคนนั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้

จิตของคนที่ถูกผีเข้า ยังอยู่ ยังไม่ตาย และจิตของเทพหรือคนที่จะเข้าจะเป็นบุคคลใดก็ตามแต่ มีกำลัง สามารถทำให้รูปของคนที่เราว่าผีเข้านั้นเกิดอาการต่าง ๆ ขึ้นตามที่ต้องการด้วยกำลังจิตของบุคคลนั้น ซึ่งหมายความว่า จิตของคนที่ถูกผีเข้าในขณะนั้นต้องเป็นจิตที่มีกำลังอ่อนมาก เพราะฉะนั้น จิตอื่นซึ่งมีกำลังจึงสามารถทำให้รูปของบุคคลนั้นมีการเคลื่อนไหว หรือแม้แต่การพูดด้วยรูปที่ทำให้เกิดเสียงซึ่งผิดปกติได้ และจิตของคนที่ถูกผีเข้าก็ยังคงเกิดดับอยู่ แต่เป็นจิตที่มีกำลังอ่อนมาก จึงไม่สามารถที่จะทำอะไรได้

ถ. จนกระทั่งแม้เจ้าตัวก็ยังไม่มีความรู้สึก

ส. โดยมากจะอยู่ในภาวะที่ไม่รู้สึกตัว ถ้ายังรู้สึกตัวอยู่ ก็ทำอะไรไม่ได้

ถ. มีไหมที่มาในลักษณะให้โทษ ในพระไตรปิฎกมีบ้างไหม

ส. ถ้าจะให้โทษก็ไม่ต้องเข้า แต่เวลาที่มาเข้าสาธุสามเณรนั้นก็ให้โทษเหมือนกัน คือ ทำให้ตื่น ทำให้ชัก ซึ่งเป็นอาการที่น่าตกใจ เหมือนกับว่าเป็นการสั่งสอน ทำร้าย หรือทำโทษสาธุสามเณรซึ่งกำลังประพฤติผิด

ถ. กรุณาอธิบายข้อปฏิบัติผิดที่เรียกว่า สิลัพพตปราคาส หรือ สิลัพพตูปาทาน ให้แจ่มแจ้ง

ส. ข้อปฏิบัติทุกอย่างที่ไม่ทำให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ถูกต้องตามความเป็นจริง ถ้าคิดว่าจะต้องทำสมาธิจึงจะเกิดปัญญาที่เป็นวิปัสสนา ถูกใหม่ นั่นคือ สลัปปตปราคาส เพราะเหตุไม่ตรงกับผล ผลคืออะไร ต้องไตร่ตรอง ต้องพิจารณา และต้องแน่ใจจริง ๆ มั่นใจจริง ๆ ว่า วิปัสสนา คือ ปัญญาที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น เมื่อเป็นปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง หนทางที่ถูก คือ สติระลึก เพื่อศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จึงจะเป็นเหตุให้ปัญญาเจริญขึ้น แต่ถ้าจะทำวิธีอื่นซึ่งไม่ใช่ สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จะมีเหตุอะไรที่จะทำให้ปัญญาเจริญจนกระทั่งคมกล้า จนกระทั่งสามารถประจักษ์แจ้งในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเกิดดับ ที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้น เพราะฉะนั้น ถ้าเห็นผิดและปฏิบัติผิด ไม่ว่าจะเป็นโดยวิธีใดทั้งหมด เป็นสลัปปตปราคาส ไม่ทำให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนี้ได้

ถ. ในมหาศีล กล่าวถึงการงดเว้นของพระผู้มีพระภาค งดขาดจากการปรุงยา ปรุงยารักษาตา ปรุงยาหลาย ๆ อย่าง เมื่อพิจารณาการปรุงยานุเคราะห์ผู้อื่นในการรักษา จะไม่มีประโยชน์บ้างหรือ

ส. สำหรับบรรพชิต หรือฆราวาส

ถ. บรรพชิต

ส. บรรพชิตบวชเพื่ออะไร

ถ. ก็อย่างที่อาจารย์เคยแสดงธรรมมานานแล้วว่า ถึงแม้ว่าเราจะประกอบกิจการใด ๆ ก็สามารถเจริญสติได้ ขณะที่ปรุงยานั้น รูปและนามปรากฏอยู่ตลอดเวลา ก็สามารถที่จะเจริญสติในขณะที่ปรุงยาได้

ส. เป็นกิจของบรรพชิต หรือเป็นกิจของฆราวาส

ถ. เป็นกิจของฆราวาสครับ

สุ. เมื่อเป็นกิจของฆราวาสแล้ว จะสรรเสริญบรรพชิตได้ไหม ในเมื่อ บรรพชิตมีกิจของบรรพชิต กิจของบรรพชิตไม่ใช่กิจของฆราวาส

ถ. สืบเนื่องมาจากขั้นต้นที่พระผู้มีพระภาคท่านทรงบัญญัติไว้ว่า เป็นกิจของฆราวาส แต่สมมติว่า บรรพชิตจะกระทำอย่างนั้น และพระผู้มีพระภาคไม่ได้ตรัสไว้ก่อนว่าเป็นกิจเฉพาะของฆราวาสอย่างเดียว ก็น่าจะเป็นกิจของบรรพชิตได้ด้วย เพราะเมื่อบรรพชิตกระทำลงไปแล้ว ไม่กระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติธรรมเลย และไม่ไปเพื่อความยุ่งยากลำบากแก่ปวงชน ซึ่งสามารถจะรักษาประโยชน์ได้ทั้ง ๒ ประการ

สุ. หมายความว่า ไม่มีบรรพชิตอีกต่อไป

ถ. มี แต่สามารถที่จะประกอบปรุ้งยา

สุ. ในเมื่อบรรพชิตไปทำกิจของฆราวาส จะมีบรรพชิตอีกต่อไปได้อย่างไร ในเมื่อเห็นว่า บรรพชิตควรกระทำกิจของฆราวาส

นี่เป็นเรื่องละเอียด ซึ่งท่านผู้ฟังจะต้องพิจารณาจริง ๆ ถึงความเลื่อมใสของ ตัวท่านว่า เลื่อมใสถูกต้องหรือเปล่า

ใน **อรรถกถา สุมังคลวิลาสินี** มีข้อความที่กล่าวถึงบรรพชิตซึ่งมีการสะสม และมีชีวิตอย่างฆราวาส เป็นเศรษฐกิจหัวล้าน ท่านใช้คำนั้นใน **สุมังคลวิลาสินี อรรถกถา ทิณนิกาย พรหมชาลสูตร วรรณนามัชฌิมศีล**

เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังต้องเป็นผู้ที่พิจารณาจริง ๆ เพื่อท่านจะได้ไม่เห็นผิด แม้แต่ในการที่จะศรัทธาหรือเลื่อมใส มิฉะนั้นแล้ว จะไม่มีเพศที่ต่างกัน เพราะทุกท่าน สามารถที่จะเจริญสติปัฏฐานได้ ฆราวาสก็สามารถแจ้งอริยสัจธรรมบรรลุความเป็น พระอรหันต์ได้ แต่เมื่อเป็นพระอรหันต์แล้ว ไม่สามารถที่จะดำรงเพศฆราวาสได้อีกต่อไป แสดงให้เห็นถึงความต่างกันของชีวิตที่แท้จริงระหว่างฆราวาสและบรรพชิตว่าเป็นชีวิตที่ห่างไกลกันอย่างมาก แต่ถ้าเป็นพระอนาคามีบุคคล ยังเป็นผู้ที่ไม่ใช่บรรพชิตได้ ยังสามารถกระทำกิจของฆราวาสต่าง ๆ ได้ ยังเกื้อกูลมารดาบิดาได้ ยังกระทำกิจ ที่เป็นารกุศลได้ แต่สำหรับบรรพชิต เป็นผู้ที่จะต้องรู้จริง ๆ ว่าบวชเพื่ออะไร คือ เพื่อกระทำกิจของบรรพชิต ไม่ใช่กิจของฆราวาสอีกต่อไป

มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่งเล่าให้ฟังว่า มีพระภิกษุรูปหนึ่งขอฝากท่านผู้ฟังท่านนั้นมาถามดิฉันว่า ดิฉันมีความเคารพนับถือพระภิกษุรูปใด ซึ่งก็เป็นโอกาสที่ดีที่ดิฉันจะได้เรียนให้ท่านผู้ฟังได้ทราบถึงความจริงใจในการบรรยายธรรม เพราะบางท่านอาจจะสงสัยว่า เวลาที่ยกข้อความในพระธรรมวินัยขึ้นกล่าว เช่น ในเรื่องของจุลศีล มัชฌิมศีล หรือมหาศีลก็ดี บางท่านอาจจะสงสัยว่า เมื่อกล่าวถึงศีลเหล่านั้นแล้ว จะมีพระภิกษุรูปใดซึ่งเป็นที่ยึดมั่นถือถือของดิฉัน ก็ขอขอบพระคุณท่านที่ได้เล่าให้ฟัง เพราะทำให้ดิฉันได้มีโอกาสเรียนให้ทราบ

ขอเรียนให้ทราบว่า ดิฉันเคารพนับถือสักการะพระสงฆ์ พระสงฆ์ คือ ผู้ที่กระทำการกิจของพระศาสนาโดยได้รับอนุโมติจากคณะสงฆ์ ไม่ว่าท่านจะเป็นภิกษุรูปใดก็ตามที่ประกอบพิธีทางศาสนา หรือว่ากระทำการกิจของสงฆ์ ย่อมต้องเป็นที่เคารพของพุทธบริษัท แต่ถ้ากล่าวถึงภิกษุบุคคล ซึ่งพระภิกษุแยกออกเป็น ๒ พวก คือ ผู้ที่กระทำการกิจของสงฆ์ชื่อว่าสงฆ์ เป็นคณะสงฆ์ แต่เวลาที่ท่านเหล่านั้นไม่ได้กระทำการกิจของสงฆ์ ท่านเป็นภิกษุบุคคล คือ แต่ละรูป ๆ ชื่อว่าภิกษุบุคคล

สำหรับพระภิกษุบุคคลนั้น ดิฉันมีความเคารพนอบน้อมในผู้ที่ไม่มีเจตนาล่วงลิกขาบท เป็นผู้ที่ศึกษา และประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างถูกต้อง ซึ่งการศึกษาดังกล่าวทำให้ผู้ที่ศึกษาทุกท่านพิจารณาธรรมที่ได้ศึกษาโดยละเอียดยิ่งขึ้น เพื่อที่จะได้เป็นผู้ที่ตรงต่อสภาพธรรม แม้แต่ในการที่จะเคารพนับถือ หรือว่านอบน้อมสักการะผู้ใดก็ต้องเป็นไปตามเหตุผล ตามความเป็นจริง มิฉะนั้นแล้ว จะเป็นผู้ที่ไม่ตรง และเมื่อเป็นผู้ที่ไม่ตรงต่อพระธรรมวินัย ก็ไม่สามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ เพราะผู้ที่จะเป็นพระโสดาบันบุคคลนั้น ต้องเป็นอุชุปฏิปันโน คือ ผู้ปฏิบัติที่ตรง ตรงตามเหตุผล ตรงตามสภาพธรรม ไม่ว่าจะ เป็นบรรพชิต หรือไม่ว่าจะเป็นฆราวาสก็ตาม ผู้ที่ยังไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรม ก็ยังมีปัจจัยที่จะให้เกิดอกุศลมาก

เพราะฉะนั้น การที่จะอนุโมทนา เลื่อมใสในบุคคลหนึ่งบุคคลใด ก็ควรจะเป็นเฉพาะในขณะที่กุศลธรรมเกิดขึ้น ไม่ใช่ว่าไม่พิจารณาอะไรเลย เมื่อมีความเลื่อมใสในท่านผู้หนึ่งผู้ใด โดยทางหนึ่งทางใดแล้ว ก็จะเลื่อมใสไปตลอด ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง

เพราะไม่ควรจะเลื่อมใสในอกุศลธรรมใด ๆ และไม่ว่าจะเป็นบุคคลใดก็ตาม ขณะใดที่
กุศลธรรม กุศลจิตเกิดขึ้นเป็นไป ขณะนั้นควรจะเป็นที่นับถือ นอบน้อม สักการะได้
ถ้าท่านผู้ฟังพิจารณาถึงสภาพธรรมตามความเป็นจริง พระธรรมวินัยเริ่มเลื่อมตั้งแต่
พระผู้มีพระภาคปรินิพพานได้ ๗ วัน นี่เป็นเหตุที่ท่านพระมหากัสสปะปรารภที่จะ
กระทำสังคายนา ซึ่งใน **สมังควลลสินี อรรถกถา ทีฆนิกาย ปฐมมหาสังคีติกถา**
เรื่องสังคายนาใหญ่ครั้งแรก ข้อความมีว่า

ท่านพระมหากัสสปะกล่าวว่า

ดูกร อาวุโสทั้งหลาย บัดนี้เราทั้งหลายจงสังคายนาพระธรรม และพระวินัย
ก่อนที่ธรรมจะรุ่งเรืองสุกใส ก่อนที่ธรรมจะถูกกระทบยับยั้ง ก่อนที่สิ่งอันขัดต่อวินัยจะ
รุ่งเรืองสุกใส ก่อนที่วินัยจะถูกกระทบยับยั้ง ก่อนที่ธรรมวาทีบุคคลจะเป็นผู้มีกำลัง
แข็งแรง ก่อนที่ธรรมวาทีบุคคลจะเป็นผู้มีกำลังอ่อนแอ ก่อนที่วินัยวาทีบุคคลจะเป็น
ผู้มีกำลังแข็งแรง ก่อนที่วินัยวาทีบุคคลจะเป็นผู้มีกำลังอ่อนแอ

แสดงให้เห็นว่า เหตุที่ท่านพระมหากัสสปะจะกระทำสังคายนานั้นก็เพราะว่า
เริ่มมีผู้ที่มีความประพฤติย่อหย่อนในพระธรรมวินัย เพราะฉะนั้น เมื่อกาลเวลาผ่านไป
จาก ๗ วัน เป็น ๑๐๐ ปี เป็น ๑๐๐๐ ปี จนกระทั่งถึง ๒๐๐๐ กว่าปี ท่านผู้ฟังทุกท่าน
จะพิจารณาได้ตามสภาพเหตุการณ์ตามความเป็นจริงว่า ย่อมมีผู้ที่ประพฤติย่อหย่อน
ในพระธรรมวินัยมากหรือน้อย ซึ่งก็แล้วแต่ท่านผู้ฟังที่จะพิจารณาโดยละเอียดจาก
จุลศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล

เพราะฉะนั้น การที่กล่าวถึงข้อความในพระธรรมวินัย สำหรับผู้ที่บรรยายธรรม
ก็เป็นด้วยเมตตาจิตจริง ๆ ไม่ได้มุ่งที่จะติเตียน เพราะถ้าไม่กล่าวถึงเลย ย่อมจะไม่มี
ผู้ที่จะหยุดระงับอกุศล และก็คิดที่จะประพฤติปฏิบัติพระธรรมวินัยโดยไม่ย่อหย่อน

ซึ่งข้อความใน **สมังควลลสินี** ได้กล่าวถึงการติ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการที่จะ
ระงับเหตุที่เกิดขึ้น ในเมื่อข้อที่ตินั้นเป็นเรื่องจริงตามเหตุและผล หรือว่าการสรรเสริญ
ตามความเป็นจริงก็เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ เพื่อความมั่นใจ เพื่อความมั่นคงของผู้ที่จะ

เลื่อมใส ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์ แต่ว่าต้องเป็นสิ่งที่จริงและเป็นไปตามเหตุและผลด้วย

เพราะฉะนั้น ขอเรียนให้ทราบว่า ในการที่กล่าวถึงศีลต่าง ๆ ก็เพื่อให้ท่านพิจารณา จะได้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยไม่ย่อหย่อน แต่ที่จะให้มีความชื่นชมยินดีโดยผิวเผิน หรือว่าโดยไม่พิจารณาให้ละเอียด ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้

สำหรับเรื่องของการบวชเป็นพระภิกษุก็เช่นเดียวกัน ก็จะต้องพิจารณาด้วยว่า ใจจริงของท่านมีความศรัทธา มีความเลื่อมใสเพียงใด ไม่ใช่ว่าจะชื่นชมอนุโมทนาในทุกท่านที่บวช โดยคิดว่า เมื่อบวชแล้วจะได้เป็นพระอรหันต์ หรือพระอนาคามี หรือเป็นพระสกทาคามี พระโสดาบัน แต่ต้องพิจารณาจริง ๆ สำหรับผู้ที่บวช

พุทธบริษัทย่อมมีจิตอนุโมทนาในศรัทธาที่บุคคลนั้นสามารถที่จะสละเพศฆราวาสเพื่อที่จะศึกษาพระธรรมวินัยและอบรมขัดเกลากาย วาจา ใจของตนเองให้เป็นกุศลยิ่งขึ้น และให้เข้าใจในพระธรรมวินัย สามารถที่จะละอกุศลให้เบาบาง เพราะฉะนั้น ก็ควรที่จะศรัทธาในเจตนาที่สามารถสละเพศฆราวาส เพื่อที่จะบวชเป็นพระภิกษุได้ แต่หลังจากนั้น ต้องพิจารณาอีกต่อไปว่า ชีวิตของภิกษุรูปนั้น ท่านกระทำการกิจอย่างไร ท่านศึกษาพระธรรมวินัยหรือเปล่า ถ้าท่านขาดการศึกษาพระธรรมวินัย แต่ท่านมีศรัทธาที่จะอบรมชีวิตในอีกเพศหนึ่ง คือ โดยเป็นเพศบรรพชิตตามศีลที่ท่านจะต้องรักษา นั่นก็เป็นสิ่งที่อนุโมทนาได้ ซึ่งเพียงขั้นนั้นจริง ๆ แต่ไม่สามารถที่จะชื่นชม หรือว่าอนุโมทนาได้ยิ่งกว่านั้น ถ้าท่านไม่ได้ศึกษาพระไตรปิฎกหรือว่าพระธรรมวินัยโดยละเอียดยิ่งขึ้น

ถ้าท่านเป็นผู้ที่สามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้ละเอียดมากขึ้น ประพฤติปฏิบัติอบรมเจริญปัญญาได้มากขึ้น การชื่นชมอนุमतาก็ต้องเพิ่มขึ้นด้วยตามเหตุตามผลตามความเป็นจริง ไม่ใช่ว่าจะไม่พิจารณาเลย และเลื่อมใสชื่นชมยินดีโดยที่ไม่ทราบว่ข้อประพฤติปฏิบัติของท่านเป็นอย่างไร

ถ้าท่านเป็นผู้ที่ไม่พิจารณาธรรม หรือไม่ศึกษาธรรมโดยละเอียด และมีความเข้าใจผิดในพระธรรมวินัย มีการประพฤติปฏิบัติผิด ย่อมไม่สามารถที่จะอนุโมทนาได้

เพราะการประพฤติปฏิบัติผิดนั้น ไม่ใช่คำสอนของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมา-
สัมพุทธเจ้า

๑๐๖๐

ไม่จำเป็นที่จะต้องมีคนคนหนึ่งบุคคลใดโดยเฉพาะเจาะจงที่จะเป็นที่เคารพสักการะ เมื่อเป็นพระภิกษุ ก็อนุโมทนาได้ในกุศลจิตที่ท่านอุปสมบทเป็นพระภิกษุ หรือว่าถ้าท่านมีความรู้ มีการศึกษาพระธรรม มีการปฏิบัติที่ถูกต้อง ก็อนุโมทนาชื่นชมยิ่งขึ้นตามควรแก่เหตุ ตามความเป็นจริง แต่ไม่ควรที่จะผูกพันว่า จะต้องนอบน้อมสักการะเฉพาะภิกษุรูปนั้น หรือภิกษุรูปนี้ และควรที่จะคิดถึงข้อประพฤติปฏิบัติของท่านด้วย

สำหรับเรื่องที่จะเลื่อมใสในบุคคลต่าง ๆ ตามอัธยาศัยที่แต่ละท่านสะสมมาต่าง ๆ กัน ข้อความในคัมภีร์ **บุคคลบัญญัติ** มีว่า

บุคคลผู้ถือรูปเป็นประมาณ เลื่อมใสในรูป บุคคลผู้ถือเสียงเป็นประมาณ เลื่อมใสในเสียง บุคคลผู้ถือความเศร้าหมองเป็นประมาณ เลื่อมใสในความเศร้าหมอง บุคคลผู้ถือธรรมเป็นประมาณ เลื่อมใสในธรรม

ซึ่งข้อความใน **อรรถกถา คัมภีร์บุคคลบัญญัติ** อธิบายว่า

สัตว์โลกทั้งหมดแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ที่ถือรูปเป็นประมาณมี ๒ ส่วน ที่ไม่ถือมี ๑ ส่วน

สำหรับผู้ถือรูปเป็นประมาณ เวลาที่เห็นบุคคลใดมีรูปร่างอวัยวะผสมส่วนไม่ล้วน ไม่ผอม เป็นผู้มีรูปร่างงามพร้อม ไม่มีที่ติ ก็เกิดความเลื่อมใสในบุคคลนั้น ซึ่งสำหรับสัตว์โลกทั้งหมดแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ผู้ที่ถือรูปเป็นประมาณมี ๒ ส่วน ที่ไม่ถือมี ๑ ส่วน ซึ่งทุกท่านพิจารณาได้ถึงศรัทธาของท่านว่า เวลาที่ท่านศรัทธาในบุคคลใด ในขณะหนึ่งขณะใด เป็นเพราะถือประมาณในลักษณะใด

สำหรับผู้ถือเสียงเป็นประมาณ คือ ผู้ที่เมื่อได้ยินคำยกย่อง คำชมเชย คำสรรเสริญบุคคลหนึ่งบุคคลใด ก็เห็นว่าควรที่จะเลื่อมใสในบุคคลที่ผู้อื่นยกย่องชมเชย สรรเสริญ เพราะเห็นว่าคนทั้งหลายยกย่องสรรเสริญในบุคคลนั้น

ข้อความในอรรถกถาอธิบายว่า

สัตว์โลกทั้งหมดแบ่งออกเป็น ๕ ส่วน ที่ถือเสียงเป็นประมาณมี ๔ ส่วน ที่ไม่ถือมี ๑ ส่วน

สำหรับผู้ถือความเศร้าหมองเป็นประมาณ มักจะดูอาการปรากฏภายนอก เช่น การแต่งตัว สำหรับพระภิกษุก็คงจะดูจีวรว่า เป็นจีวรซึ่งเศร้าหมอง นอกจากนั้นก็ ยังจะพิจารณาถึงที่อยู่อาศัยว่า เป็นที่อยู่อาศัยซึ่งไม่ฟุ่มเฟือย และบางท่านอาจจะ พิจารณาถึงว่า ท่านผู้นั้นท่านผู้นี้มีความเป็นอยู่เศร้าหมองโดยการทรมานตัวต่าง ๆ

ข้อความในอรรถกถามีว่า

สัตว์โลกทั้งหมดแบ่งออกเป็น ๑๐ ส่วน ที่ถือความเศร้าหมองเป็นประมาณมี ๙ ส่วน ที่ไม่ถือมี ๑ ส่วน

สำหรับผู้ถือธรรมเป็นประมาณ เป็นผู้ที่เลื่อมใสในธรรมนั้น เมื่อแบ่งสัตว์โลก ทั้งหมดออกเป็น ๑๐๐,๐๐๐ ส่วน ส่วนหนึ่งเท่านั้นที่ถือธรรมเป็นประมาณ ส่วนที่ เหลือไม่ถือธรรมเป็นประมาณ

แสดงให้เห็นว่า การที่จะถือธรรมจริง ๆ ที่จะเป็นผู้ตรงจริง ๆ ในการที่จะนับถือ หรือว่ามีศรัทธาเลื่อมใสในบุคคลใดต้องเป็นส่วนน้อย เพราะต้องเป็นผู้ที่พิจารณาใน เหตุในผลจริง ๆ สำหรับสัตว์โลกแสนส่วน ส่วนหนึ่งเท่านั้นที่ถือธรรมเป็นประมาณ

เรื่องของธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดจริง ๆ ไม่ใช่เป็นเรื่องที่จะเลื่อมใสในบุคคลหนึ่ง บุคคลใดโดยง่าย หรือเมื่อได้อ่านธรรมบ้าง ก็เข้าใจว่าตนเองมีความเห็นถูก หรือว่ามี การปฏิบัติถูก นั้นเป็นสิ่งที่ประมาทมากจริง ๆ เพราะว่าอาจจะทำให้เป็นนักคิด ซึ่งทำ ให้มีความเห็นผิด คือ มีฉันทวิปฏิฐานต่าง ๆ ได้

สำหรับโลกมุขจิตดวงที่ ๑ ซึ่งกำลังกล่าวถึงในขณะนี้ คือ โลกมุขจิตที่เกิด พร้อมกับโสณัสสเวทนา ประกอบด้วยความเห็นผิด และเกิดขึ้นโดยไม่อาศัยการชักจูง เพียง ๑ ดวงในพระอภิธรรม แต่ก็ปรากฏมากมายเป็นข้อความต่าง ๆ ในพระสูตร แสดงให้เห็นถึงความคิดเห็นของผู้ที่มีความเห็นผิดตามปฏิฐาน ๖๒ ในพรหมชาลสูตร

และไม่ใช่ว่าเพียงสูตรเดียว แม้สมณพราหมณ์อื่น ๆ ที่มีความเห็นต่าง ๆ ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน ก็เป็นลักษณะประเภทของจิตที่เกิดพร้อมกับโสมนัสเวทนา ประกอบด้วยความเห็นผิด และเกิดขึ้นเองโดยไม่อาศัยการชักจูงได้ และไม่ใช่ว่าเฉพาะในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน หลังจากทีพระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้ว ตลอดมาจนถึงยุคนี้สมัยนี้ ก็ยังมีจิตประเภทที่เป็นโลภมูลจิตเกิดพร้อมกับโสมนัสเวทนา ประกอบกับความเห็นผิด และเกิดขึ้นเองโดยไม่อาศัยการชักจูง

ถึงแม้ว่าจะได้ศึกษาพระธรรมวินัยบ้าง แต่ถ้าไม่พิจารณาโดยรอบคอบ ก็อาจเข้าใจผิดและประพฤติปฏิบัติผิดได้ ซึ่งใน **สุมังคลวิลาสินี** (หน้า ๓๓) ได้แสดงความลึกซึ้งของพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง มีข้อความว่า

ในปิฎก ๓ นี้ พึงทราบว่า แต่ละปิฎกมีคัมภีรภาพทั้ง ๔ คือ

ธรรมคัมภีรภาพ ความลึกซึ้งโดยเหตุ

อรรถคัมภีรภาพ ความลึกซึ้งโดยผล

เทศนาคัมภีรภาพ ความลึกซึ้งโดยเทศนา

ปฎิเวธคัมภีรภาพ ความลึกซึ้งโดยปฎิเวธ

สำหรับธรรมคัมภีรภาพและอรรถคัมภีรภาพเป็นต้นนั้น ได้แก่ พระธรรมที่เป็นพระบาลีที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ คือ ธรรม ได้แก่พระบาลี อรรถ ได้แก่เนื้อความของพระบาลี

เวลาที่ท่านผู้ฟังเริ่มศึกษาธรรมโดยละเอียดจริง ๆ จะเห็นได้ว่า คำที่แสดงไว้ซึ่งเป็นภาษาบาลีนั้น เวลาที่จะถ่ายทอดเป็นภาษาอื่นที่จะให้เข้าใจ ต้องอธิบาย และบางคำก็ไม่มี ความหมายกระชับเท่ากับ ความหมายของพระบาลี เช่น คำว่า จิต ถ้าไม่เข้าใจในอรรถจริง ๆ ใช้แต่เพียงคำว่า จิต คำเดียว หรือว่า จิตตะ ในภาษาบาลีก็ย่อมไม่สามารถเข้าใจในลักษณะของธาตุ ซึ่งเป็นธาตุรู้ เป็นใหญ่ เป็นประธานในการรู้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพราะฉะนั้น ความสุขุม ความลึกซึ้ง แม้แต่ในพระบาลีซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงเทศนาด้วยพระองค์

เอง และในอรรถ ได้แก่ เนื้อความของพระบาลีนั้น ก็เป็นเรื่องที่ลึกซึ้ง เป็นเรื่องทีละเอียด เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาจนกระทั่งเข้าใจจริง ๆ

หรือแม้แต่ในเรื่องของพยัญชนะที่เป็นพระบาลีว่า สติ ท่านผู้ฟังก็ต้องเข้าใจในอรรถ หรือแม้แต่พยัญชนะพระบาลีที่ว่า สมาธิ ถ้าเป็นเรื่องของกุศลที่ต้องเจริญก็ต้องเป็นเรื่องของสัมมาสมาธิต่างนั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องของการเพียงจดจำที่อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดและเข้าใจว่า นั่นเป็นกุศล นั่นเป็นสิ่งที่ต้องเจริญ นี่แสดงให้เห็นถึงความลึกซึ้งของพระธรรมและอรรถ ได้แก่ พระบาลีและเนื้อความของพระบาลี

สำหรับเทศนาคัมภีรภาพ ความลึกซึ้งโดยเทศนา ถ้าท่านผู้ฟังอ่านพระไตรปิฎกไม่ว่าจะเป็นส่วนของพระวินัยปิฎก หรือพระสุตตันตปิฎก หรือพระอภิธรรมปิฎก ที่จะไม่พิจารณาและเข้าใจทั้งหมดโดยตลอด เป็นไปไม่ได้ และถึงแม้ว่าจะได้พิจารณาแล้ว บางตอนบางส่วนก็ยังไม่สามารถจะเข้าใจได้ชัดเจน ซึ่งสำหรับเทศนาคัมภีรภาพ ความลึกซึ้งโดยเทศนานั้น ได้แก่ การแสดงซึ่งพระบาลีนั้น อันตนพิจารณาแล้วด้วยใจ

เทศนาหมายถึงการแสดงธรรม ซึ่งต้องแสดงตามพระบาลีที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ แต่ว่าต้องเป็นผู้ที่พิจารณาแล้ว จึงแสดง หรือว่าจึงกล่าวถึงพระธรรมส่วนนั้น ๆ ได้

สำหรับปฏิเวธคัมภีรภาพ ความลึกซึ้งโดยปฏิเวธ ได้แก่ ความหยั่งรู้ตามความเป็นจริงซึ่งพระบาลีและเนื้อความของพระบาลี ซึ่งไม่ใช่เพียงขั้นการพิจารณาเท่านั้น แต่ต้องเป็นขั้นแทงตลอดลักษณะของสภาพธรรมตามที่ได้ศึกษาและได้พิจารณาเนื้อความที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้

เช่น คำว่า อนัตตา สภาพธรรมที่มีจริง ที่ปรากฏ แต่ว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่วัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดทั้งสิ้น เป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยเป็นธรรมคัมภีรภาพ อรรถคัมภีรภาพ เทศนาคัมภีรภาพ ซึ่งจะหยั่งรู้ได้จริง ๆ ด้วยการแทงตลอดซึ่งเป็นปฏิเวธคัมภีรภาพ ไม่ใช่เป็นการที่จะประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นอนัตตาได้โดยง่าย ทั้ง ๆ ที่เข้าใจเวลาที่ได้ฟังว่า อนัตตาเป็นสภาพธรรมที่มีจริง ที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

แต่ขณะใดบ้างที่สภาพธรรมเหล่านี้ปรากฏว่าเป็นอนัตตา ถ้ายังไม่มี ก็ต้องอบรมเจริญปัญญาจนกว่าสภาพธรรมที่เป็นอนัตตาจะปรากฏลักษณะที่เป็นอนัตตาจริง ๆ

ทางตาที่กำลังเห็นเป็นอนัตตา เพราะเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ นี่คือการที่จะต้องศึกษาพระธรรมโดยละเอียด เพราะฉะนั้น ถ้าผู้ใดมีการศึกษาธรรม มีการเข้าใจธรรมถูกต้อง ก็ควรแก่การที่จะเคารพนับถือ

มีอุบาสกชาวต่างประเทศ ๒ ท่าน ท่านหนึ่งกับวช ๗ ปีกว่า เป็นผู้ที่ศึกษาพระวินัยและพระธรรม มีความรู้เป็นที่น่าเคารพท่านหนึ่ง ซึ่งชาวต่างประเทศที่เป็นสหายของท่านผู้นั้นก็มีความเลื่อมใสศรัทธาในความรู้และในศรัทธาของท่านผู้นั้น ได้อุปัฏฐาก อุปถัมภ์ อุปการะระหว่างที่ท่านผู้นั้นดำรงสมณเพศอยู่ และภายหลังเมื่อท่านผู้นั้นลาสิกขาแล้ว อุบาสกชาวต่างประเทศผู้นั้นก็ยังคงช่วยเหลือทุกอย่างที่จะช่วยได้ ทั้ง ๆ ที่ท่านผู้นั้นก็ดำรงเพศฆราวาสสามารถที่จะพึ่งตัวเองได้แล้ว เมื่อมีผู้ถามว่าทำไมยังคงช่วยเหลือและอุปถัมภ์บุคคลนั้นอยู่ อุบาสกท่านนั้นก็ตอบว่า เพราะท่านผู้นั้นเป็นผู้ที่มีความเข้าใจในพระธรรมมากท่านหนึ่ง

แสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้รู้ประโยชน์ของการที่จะเข้าใจธรรมได้ถูกต้องว่า ถ้าท่านผู้นั้นผู้ใดมีความเข้าใจธรรมที่ถูกต้องแล้ว ก็สมควรที่จะช่วยเหลือค้ำจุนอุปถัมภ์ผู้นั้นแม้จะไม่ใช่เพศบรรพชิต คือ เห็นประโยชน์ของการที่ควรช่วยเหลือบุคคลที่สมควร

สำหรับปฏิวเณศัมภีรภาพ ข้อความใน **สมังควลลิตินิ** อธิบายว่า

ปฏิวเณศัมภีรภาพ ได้แก่ ความหยั่งรู้ตามความเป็นจริงซึ่งพระบาลีและเนื้อความของพระบาลี ก็เพราะธรรม อรรถ เทศนา และปฏิวเณศเหล่านี้ ในปิฎกทั้ง ๓ ยากที่คนมีปัญญาน้อยทั้งหลายจะเข้าใจดี และยากที่คนมีปัญญาน้อยทั้งหลายจะได้ที่ยึดเหนี่ยวอันมั่นคง เหมือนมหาสมุทร ยากที่สัตว์เล็ก ๆ ทั้งหลาย มีกระต่าย เป็นต้น จะหยั่งได้ ฉะนั้น จึงเป็นของลึกซึ้ง

ท่านผู้ฟังที่ได้ฟังธรรมมานาน ได้ศึกษาพระวินัยบ้าง พระสูตรบ้าง พระอภิธรรมบ้าง ก็คงจะเห็นความลึกซึ้งและความละเอียดของพระธรรมจริง ๆ ว่า

สมจริงดังที่ได้อุปมาว่า เหมือนมหาสมุทร ยากที่สัตว์เล็ก ๆ ทั้งหลาย มีกระต่ายเป็นต้น จะหยั่งได้

และข้อความใน **อรรถกถา ปุคคลบัญญัติ** (หน้า ๑๑๗) ได้แสดงว่า

สำหรับพระวินัยปิฎกนั้น ลึกซึ่งโดยกิจ พระสูตรลึกซึ่งโดยอรรถ พระอภิธรรมลึกซึ่งโดยสภาวะ

ซึ่งก็เป็นความจริง เมื่อพิจารณาแล้ว พระวินัยลึกซึ่งโดยกิจ ไม่ว่าจะเป็นกิจเล็ก กิจใหญ่ประการใดก็ตามของบรรพชิต พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้โดยละเอียด ด้วยพระปัญญาที่เห็นว่ากิจใดสมควรแก่เพศบรรพชิต และกิจใดไม่สมควรแก่เพศบรรพชิต เพราะฉะนั้น การที่ผู้หนึ่งผู้ใดจะเลื่อมใส ก็ต้องเลื่อมใสโดยการพิจารณา ความลึกซึ่งของพระวินัยว่า ลึกซึ่งโดยกิจที่สมควรของบรรพชิต ซึ่งต่างกับกิจของฆราวาส

สำหรับพระสูตรลึกซึ่งโดยอรรถ ท่านที่ศึกษาพระธรรมและอ่านพระสูตรด้วยตนเองจะพบว่า มีข้อความที่ลึกซึ่ง ยากที่จะเข้าใจเป็นส่วนใหญ่

สำหรับพระอภิธรรมนั้น ลึกซึ่งโดยสภาวะ เพราะกล่าวถึงสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจโดยละเอียด แต่ว่ายากที่จะแทงตลอดในสภาพจริง ๆ ของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

เช่นในคราวก่อน มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่งถามว่า บรรดาผู้ที่มีความเห็นผิดทั้งหลาย ในทิวฐิ ๖๒ ที่ทรงแสดงไว้ในพรหมชาลสูตรนั้น ผู้ที่สามารถระลึกชาติได้ต้องเป็นผู้ที่อบรมเจริญความสงบมั่นคง เป็นผู้มีปัญญาที่สามารถละอกุศล และให้จิตสงบมั่นคงถึงขั้นฌานจิตจนกระทั่งสามารถระลึกชาติได้ไม่น้อย ตั้งแต่ ๑ ชาติ ๒ ชาติ ไปจนกระทั่งถึง ๔๐ กัป และทำไมจึงยังเห็นว่าเพียง ในเมื่อถำระลึกชาติหนึ่ง เห็นความเกิดและความตายจากการเป็นบุคคลหนึ่งไปสู่ความเป็นอีกบุคคลหนึ่ง ก็น่าที่จะเห็นว่าไม่เพียง แทนที่จะเห็นว่าเพียง

แต่สภาพธรรมที่ไม่เพียง ยากที่จะเห็น เช่น ในขณะนี้ เป็นต้น ถ้าถามท่านผู้ฟังว่า เมื่อครุ่นใคร่ได้ยิน จะตอบว่าอย่างไร ตามความเป็นจริง

เมื่อครูนี้นี้ใครได้ยิน ได้ยินดับไปแล้ว โดยการศึกษาทราบว่าเป็นการเกิดขึ้นของจิตขณะหนึ่งเท่านั้นที่รู้เสียง ขณะนั้นไม่ใช่จิตที่เห็น ไม่ใช่จิตที่คิด เป็นคนละขณะ และชีวิตก็ดำรงอยู่เพียงชั่วขณะจิตเดียวเท่านั้นจริง ๆ คือ ในขณะที่จิตเกิดขึ้นได้ยินเสียง มีเสียงเท่านั้นที่ปรากฏ และจิตได้ยินก็ดับไป นี่เป็นความเข้าใจโดยถูกต้องจากการฟังจากการพิจารณา แต่ถ้าถามว่าเมื่อครูนี้นี้ใครได้ยิน มีตัวตนไหม ยังมีอยู่หรือเปล่าว่าเป็นตัวท่านเมื่อครูนี้นี้ได้ยิน เมื่อวันก่อนอาจจะป่วยไข้ได้เจ็บ หรือว่าท่านที่เคยมีร่างกายแข็งแรง แต่ภายหลังสูญเสียอวัยวะส่วนหนึ่งส่วนใดไป ก็ยังคงเป็นตัวท่านใช่ไหม แม้ว่าแต่ก่อนนี้เป็นคนที่แข็งแรง มีอวัยวะครบถ้วน แต่ภายหลังต้องสูญเสียอวัยวะบางส่วน แต่ในความรู้สึกของความเป็นตัวตน ก็ยังคงเป็นตัวท่านอยู่นั่นเอง ฉันทิเวลาทีสลบ หหมดความรู้สึกไปแล้ว หรือว่าเวลาที่เป็นลม ก็คงมีหลายท่านที่เคยเป็นลม ในขณะนั้นปราศจากความรู้สึกใด ๆ แล้วก็กลับรู้สึกขึ้น ใครเป็นลม ใครหหมดความรู้สึก ก็ยังคงเป็นตัวท่านอยู่นั่นเอง ฉันทิ เวลาทีเปลี่ยนจากความเป็นบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง ในชาติหนึ่ง ๆ ความเห็นว่าเป็นตัวตนไม่ได้หหมดสิ้นตามไปเลย ยังคงเป็นตัวท่าน เหมือนกับเมื่อครูนี้นี้ใครได้ยิน หรือว่าเมื่อครูนี้นี้เห็นอะไร หรือว่าเมื่อครูนี้นี้ใครเห็น ก็ยังคงเป็นตัวท่าน ฉันทิ แม้ว่าจะมีปัญญาสามารถระลึกชาติในอดีตได้ ก็ยังคงเป็นตัวท่าน ไม่ใช่เป็นบุคคลอื่น ซึ่งจากความเป็นชาติหนึ่งไปสู่อีกชาติหนึ่ง ไปสู่อีกชาติหนึ่ง ก็คือตัวท่านนั่นเอง

นี่แสดงให้เห็นความลึกซึ้งของสภาวะของสภาพธรรม ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรงอบรมเจริญพระบารมีจนกระทั่งทรงตรัสรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง และทรงแสดงให้บุคคลอื่นได้รู้แจ้ง

